

RUCH BIBLIJNY i LITURGICZNY

RBL 69 (2016) NR 2 · ISSN 0209-0872

THE BIBLICAL AND LITURGICAL MOVEMENT

ARTYKUŁY

KS. JAN SZCZYCH

Prośba o osobowy udział w łaskach zbawienia w celebracji sakramentów świętych 99

KS. EDWARD WASILEWSKI

Ekshortacje pastoralne – klucz do kwerendy homiletycznej..... 125

REFLEKSJE, KOMENTARZE

BP JAN WĄTROBA

XIV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów – małżeństwo i rodzina

w posynodalnej refleksji 145

SPRAWOZDANIA

KS. KAZIMIERZ PANUŚ

Sprawozdanie prezesa Polskiego Towarzystwa Teologicznego za rok 2015..... 159

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

JAN SZCZYCH

Request for personal participation of the salvific grace
in the celebration of the sacred sacraments 99

EDWARD WASILEWSKI

Pastoral exhortations – a key to preliminary homiletic research..... 125

REFLECTIONS, COMMENTS

JAN WĄTROBA

XIV Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops –
marriage and the family in the post-synodal reflection 145

REPORTS

KAZIMIERZ PANUŚ

Annual Report of the President of the Polish Theological Society for 2015..... 159

ARTYKUŁY · ARTICLES

KS. JAN SZCZYCH

Lwów

jansz@libero.it

Prośba o osobowy udział w łaskach zbawienia w celebracji sakramentów świętych

Katechizm Kościoła katolickiego naucza, iż „prośba chrześcijańska skupia się na pragnieniu i poszukiwaniu Królestwa, które przychodzi, zgodnie z nauczaniem Jezusa” (nr 2632). Człowiek wierzący zatem, wpieryw uświadomiwszy sobie własną zależność od Stwórcy, jako priorytetową winien uważać sprawę zbawienia, co z kolei jest naturalną realizacją Jezusowego pouczenia, by najpierw starać się o Królestwo Boże, wszystko zaś inne, co służy jedynie dla doczesnego zabezpieczenia, pozostawić opatrności (por. Mt 6, 33). Pragnienie otrzymania Bożych darów, w tym tego najważniejszego, jakim jest osobowe zjednoczenie człowieka z Bogiem, pozostaje więc „wyrazem i dobitnym stwierdzeniem, wspartym o wiarę, przeświadczenia człowieka o Jego miłości, dobroci i gotowości przyjścia z pomocą”¹. Człowiek bowiem, odkrywszy najpierw, iż prawdziwe źródło światła i życiodajnej mocy znajduje się w Bogu żywym, może wejść w Chrystusowy porządek łaski, który – realizowany w sakramentach – jest uprzywilejowanym sposobem udzielania człowiekowi nadprzyrodzonego życia².

¹ S. Olejnik, *Teologia moralna*, t. 5, Warszawa 1991, s. 64.

² Zob. W. J. Świerżawski, *Wpatrzeni w Chrystusa*, Sandomierz 2007, s. 68.

Jako że „pragnienie i poszukiwanie” obiecane zbawienia dokonuje się z woli Chrystusa w Kościele i poprzez Kościół, w nim też „życie Chrystusowe rozlewa się na wierzących, którzy przez sakramenty jednoczą się w sposób tajemny i rzeczywisty z umęczonym i uwielbionym Chrystusem” (Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium*, 7). Wobec powyższego przyjmowanie sakramentów posiada swoją wyraźną celowość zbawczą, umożliwi bowiem wierzącemu „wkraczanie w biorącą swój początek w Chrystusie historię z wiarą, że jest to ta zbawcza historia, która otwiera człowiekowi pełnię czasów, która pozwoli mu prawdziwie żyć i doprowadzi go do prawdy o nim samym – do jedności z Bogiem, która będzie jego wiecznym przeznaczeniem”³. Prawdziwy kult oddawany Bogu jest zatem możliwy dzięki czynnej współpracy wierzących z łaską sakramentalną, „która jako wszczęcie w Chrystusa, stanowi ontologiczną podstawę ich współpracy z dziełem Ducha Świętego w nich dokonywanym dla wydania owoców sprawiedliwości i trwałego daru z siebie”⁴, w nadziei na ostateczny udział w dziedzictwie zbawionych.

Udzielane w sakramentach Boże życie posiada swoją skuteczność w zależności od dyspozycji przyjmującego sakrament. I tak, „owoc życia sakramentalnego ma równocześnie charakter osobowy i eklezjalny. Z jednej strony tym owocem dla każdego wiernego jest życie dla Boga w Chrystusie Jezusie, a z drugiej strony – dla Kościoła jest nim wzrost w miłości oraz w jego posłaniu dawania świadectwa” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1134). Ponieważ dla chrześcijan przyjmowanie sakramentów bezpośrednio warunkuje zbawienie, co więcej, jest nawet konieczne dla osiągnięcia szczęścia wiecznego⁵, dlatego wierni, pragnąc życia nadprzyrodzonego, co *ipso facto* umożliwi zjednoczenie z Bogiem, swoją postawą starają się sami zabiegać o czynny udział w sakramentalnych celebracjach, aby też osobiście doświadczyć zbawiennej łaski. W ten sposób, liturgia poszczególnych sakramentów, wyraźnie ukierunkowana na duchowe dobro wierzących, staje się aktywnym uskutecznieniem Chrystusowego Królestwa na ziemi.

³ J. Ratzinger, *Sakrament i misterium. Teologia liturgii*, Kraków 2011, s. 38.

⁴ P. J. Rosato, *Wprowadzenie do posoborowej teologii sakramentów*, Kraków 1998, s. 102.

⁵ Zob. *Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, Kielce 2005, s. 85, nr 230.

Podczas sprawowania celebracji sakramentów w poszczególnych rytach da się zauważyć odpowiednie usposobienie przyjmujących sakrament, przynajmniej jego zewnętrzną stronę, co z kolei zostało należycie ujęte w deprekatywne formuły liturgiczne, potwierdzające że przyjmowanie sakramentu przez wierzącego jest rzeczowym skutkiem i wyrazem wyboru jego dojrzałej wiary. W niniejszym studium zostanie zatem ukazana postawa prośby wierzącego w Chrystusa o przyjęcie Jego nadprzyrodzonej łaski w poszczególnych celebracjach sakramentalnych.

1. Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych⁶

Chrześcijańska inicjacja ludzi dorosłych dotyczy takich osób, które usłyszawszy ewangeliczne orędzie, pod wpływem światła Ducha Świętego „świadomie i dobrowolnie szukają Boga żywego oraz wstępują na drogę wiary i nawrócenia”⁷; oni też po odpowiednim przygotowaniu przyjmują chrzest, bierzmowanie i Eucharystię określane jako sakramenty wtajemniczenia, gdyż streszczają w sobie całą ekonomię zbawczą i przez to stanowią „fundament całego życia chrześcijańskiego” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1212).

Odnowione po Vaticanum II obrzędy inicjacji osób dorosłych (zob. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 64–66) przewidują etapową strukturę wtajemniczenia katechumenów. Podczas przyjęcia kandydatów do katechumenatu już w pierwszych słowach urzędowego dialogu przedstawiciela Kościoła z kandydatem na Chrystusowego wyznawcę da się zauważyć, iż człowiek pragnący zostać chrześcijaninem nie jest osobą anonimową, bezimienną czy tajemniczą, lecz ma możliwość osobistego przedstawienia swojej tożsamości. W ten sposób na zasadnicze i konsekwentne pytanie odnośnie do jego nadziei i spodziewania się ze strony wspólnoty Kościoła katechumen potwierdza swój dezyderat jako osoba,

⁶ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, Katowice 1988.

⁷ Tamże, s. 19. nr 1.

która nie ukrywa się ze swoim pragnieniem, co więcej wyraża zgodę na ocenę jego życia i postępowania przez eklezjalną społeczność. Po upływie czasu na drugim stopniu katechumenatu, kiedy nastąpi bezpośrednio przygotowanie do przyjęcia sakramentów, imiona kandydatów będą wpisane do księgi wybranych, co jeszcze bardziej potwierdzi ich świadome i osobowe przyjęcie sakramentów Jezusa.

W dalszych obrzędach przyjęcia do katechumenatu, kapłan publicznie pyta kandydata o jego oczekiwania wobec Kościoła. Na pytanie: „O co prosisz Kościół Boży?” kandydat odpowiada: „O wiarę”⁸. Według rytuału aspirujący do godności chrześcijanina może także odpowiedzieć, że prosi „o łaskę Chrystusa”, „o przyjęcie do Kościoła” lub „o życie wieczne” czy też „może dać inną odpowiedź, do której celebrans dostosuje następne pytania”⁹. Publicznie wyrażona wola przyjęcia chrztu potwierdza decyzję kandydata do kroczenia w życiu drogą Chrystusa.

Przyszły chrześcijanin, wypowiadając publicznie swoje duchowe pragnienia, ma możliwość wieloaspektowego przedstawienia swojej prośby. Pierwszą propozycją *Obrzędów wtajemniczenia* jest cnota wiary. Poznawszy uprzednio osobę Chrystusa, kandydat nie chce już dłużej być jedynie Jego sympatykiem, ale pragnie powierzyć się Zbawicielowi całym sobą, zabiegając o status członka Kościoła i „domownika Boga” (Ef 2, 19). Zarówno wspólnota Kościoła, jak i sam katechumen są świadomi, że „wiara wymagana do chrztu nie jest wiarą doskonałą i dojrzałą, ale zaczątkiem, który ma się rozwijać” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1253), niemniej jednak, to właśnie w perspektywie wiary katechumeni odkrywają objawiającego się Boga, który w wydarzeniach zbawczych daje poznać ludziom swą odwieczną miłość¹⁰. Podobnie należy interpretować pozostałe wersje prośby kandydata, dla których wspólnym mianownikiem pozostaje dar wiary, usprawiedliwiający i bezpośrednio motywujący przyjęcie Chrystusowych sakramentów.

⁸ Tamże, s. 43, nr 75.

⁹ Tamże.

¹⁰ Zob. W. J. Świerżawski, *Sakramenty chrześcijańskiej inicjacji czyli katechumenat w dzisiejszej praktyce Kościoła*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerżawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 27.

Prośba wypowiedziana przez potencjalnego chrześcijanina podczas przyjęcia do katechumenatu pozostaje jedyną w swoim rodzaju w całych *Obrzędach wtajemniczenia*, co więcej, jej treść jest niekwestionowaną podstawą dla dalszych etapów formacji i obrzędów. Jako petenci, katechumeni są jeszcze personalnie przedstawiani w czasie rytu wpisania imienia, wówczas także sami uzewnętrzniają swoje pragnienie przystąpienia do sakramentów. Oprócz tego *Obrzędy* inicjacji nie wypuklają innych werbalnych bezpośrednich prośb katechumenów, co z kolei należy interpretować w świetle całej rozciągłości obrzędowej, kiedy to postawa prośby i pragnienia kandydatów odnośnie do przyjęcia sakramentów Kościoła posiada swoją zewnętrzną ekspresję w pokornym i uczciwym dążeniu do otrzymania we wspólnocie wierzących nowego życia w Chrystusie.

2. Obrzędy chrztu dzieci¹¹

Opracowane po Soborze Watykańskim II *Obrzędy chrztu dzieci* uwydatniają „rolę i obowiązki rodziców dziecka oraz rodziców chrzestnych” (Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 67). „Osoby te reprezentują zarówno Kościół lokalny, jak i całą społeczność Świętych i wierzących, Kościół Matkę, bo ona cała rodzi wszystkich i każdego z osobna”¹². Ponieważ chrzest jest „bramą do życia i Królestwa Bożego”¹³, dlatego udzielanie go dzieciom lub niemowlętom umożliwia im „bezcenną łaskę stania się dzieckiem Bożym” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1250).

Na początku obrzędów chrzcielnych dzieci celebrans pyta rodziców o imię ich potomka¹⁴. Nie jest to pytanie kierowane jak kiedyś bezpośrednio do dziecka, ale jest ono adresowane do rodziców, ponieważ to oni podjęli decyzję o wyborze jego imienia¹⁵. Publiczne podanie imienia

¹¹ *Obrzędy chrztu dzieci*, Katowice 2001.

¹² Tamże, s. 19, nr 2.

¹³ Tamże, s. 10, nr 3.

¹⁴ Zob. tamże, s. 30–31, nr 37–38.

¹⁵ Zob. S. Czerwik, *Wprowadzenie do odnowionego chrztu dzieci*, [w:] *Sakrament chrztu*, S. Czerwik, J. Kudasiewicz, J. Łach, A. Skowronek, Katowice 1973, s. 84–85.

dziecka posiada swoje uzasadnienie: podczas rytu chrzcielnego będzie ono traktowane „jako ludzka osoba, która zdobywa właściwe jej miejsce oraz prawa i obowiązki w społeczności Kościoła”¹⁶. Następne pytanie duchownego dotyczy motywacji przyniesienia dziecka do świątyni: „O co prosicie Kościół Boży?”¹⁷. Odpowiedzi oczekuje się od rodziców, gdyż ich dziecko nie tylko nie jest świadome dokonujących się obrzędów, ale również, przyjmując chrzest, „nie wierzy osobiście, czyli własnym aktem wiary, lecz [...] wierzy przez swoich rodziców, chrzestnych i całą wspólnotę Kościoła”¹⁸. Rytuał podpowiada rodzicom odpowiedź, dotyczącą wiary, ale jednocześnie zakłada inne możliwe wersje odpowiedzi: „O łaskę Chrystusa”, „O przyjęcie do Kościoła”, „O życie wieczne”¹⁹. „Mimo ewentualnych różnic, jakie wystąpią w odpowiedziach rodziców, w każdej z odpowiedzi będą również zawarte wszystkie inne: rzeczywistość, którą niesie ze sobą chrzest, obejmuje zarówno wiarę, jak i łaskę Chrystusa dostępną dla dziecka przez pośrednictwo Kościoła, jak wreszcie życie wieczne, które zostaje na chrzcie zapoczątkowane i będzie podlegać rozwojowi aż do pełni w chwale Zmartwychwstania”²⁰.

Jakkolwiek w obrzędach chrzcielnych dziecko nie wykonuje żadnych czynności, pozostaje jednak podmiotem sakramentu, z którego wypływa zapoczątkowane odtąd jego późniejsze życie chrześcijańskie (zob. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1254). Wypowiedziana przez rodziców prośba o osobową aplikację owoców zbawienia dla swojego potomka równocześnie staje się dla nich zobowiązaniem do wychowania go wierze Kościoła, którą podczas celebracji chrzcielnej publicznie zadeklarowali²¹.

¹⁶ Tamże, s. 85.

¹⁷ *Obrzędy chrztu dzieci*, dz. cyt., s. 30–31, nr 37–38.

¹⁸ A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, Lublin 2014, s. 81.

¹⁹ *Obrzędy chrztu dzieci*, dz. cyt., s. 30–31, nr 37–38.

²⁰ S. Czerwik, *Wprowadzenie do odnowionego chrztu dzieci*, dz. cyt., s. 86.

²¹ Zob. *Obrzędy chrztu dzieci*, dz. cyt., s. 31, nr 39; s. 46, nr 60.

3. Obrzędy bierzmowania²²

Sakrament bierzmowania dopełnia i udoskonala łaskę chrztu świętego. Ochrczeni, przyjmując ten drugi sakrament wtajemniczenia chrześcijańskiego, „jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szczerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronienia jej” (Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium*, 11). Dlatego też kandydat do bierzmowania „powinien być odpowiednio pouczony i przygotowany do odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych” oraz winien „znajdować się w stanie łaski”²³ uświęcającej.

Sakramentalne obrzędy bierzmowania rozpoczynają się po lekturze Ewangelii, kiedy to – zależnie od miejscowego zwyczaju – przedstawia się biskupowi kandydatów do bierzmowania. Prezentacja kandydatów szafarzowi sakramentu ma swoje uzasadnienie i celowość: mający otrzymać sakrament bierzmowania „będą razem z nim współdziałać w budowaniu Kościoła przez apostołstwo właściwe wiernym świeckim”²⁴. Z drugiej zaś strony, to wspólnota Kościoła przy czynnym współdziałaniu rodziców przygotowywała kandydatów do przyjęcia bierzmowania, formując „w nich ducha wiary”²⁵. Wobec powyższego, prośbę o udzielenie sakramentu bierzmowania zgromadzonym wiernym przedkłada biskupowi proboszcz lub inny duchowy opiekun kandydatów; on też zaświadcza o gotowości kandydatów do przyjęcia sakramentu.

Prośba i zapewnienie kapłana uzasadniają dalsze pytanie biskupa, tym razem skierowane bezpośrednio do mających przyjąć bierzmowanie: „Jakich łask oczekujecie od Boga w tym sakramencie?”²⁶. W odpowiedzi wobec biskupa i całego zgromadzenia kandydaci uzewnętrzniają swoją wolę przyjęcia Ducha Świętego, aby ich umocnił „do męznego

²² *Obrzędy bierzmowania*, Katowice 1995.

²³ Tamże, s. 22, nr 12.

²⁴ C. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania*, Lublin 2012, s. 259.

²⁵ *Obrzędy bierzmowania*, dz. cyt., s. 18, nr 3.

²⁶ Tamże, s. 28, nr 21.

wyznawania wiary i do postępowania według jej zasad²⁷. Słowa kandydatów należy interpretować w ścisłej łączności z prośbą, którą w imieniu Kościoła, czyli także dysponowanych do bierzmowania, wypowiedział na początku obrzędów duszpasterz miejsca. Kapłan prosił wtedy o udzielenie sakramentu konfirmacji usposobionym ku temu wiernym, stając się poniekąd ich rzecznikiem, ponieważ posiadał wyraźne przeświadczenie odnośnie do duchowych pragnień kandydatów, które oni sami w tej części obrzędu publicznie wyjawili.

Prośba i poręczenie kapłana dotyczące kandydatów do bierzmowania potwierdzone następnie ich własną widoczną i nieukrywaną wolą predestynującą ku dalszej celebracji sakramentalnych obrzędów, podczas których ochrzczeni otrzymują dar Ducha Świętego, który jako duchowa pieczęć upodabnia ich do Chrystusa i czyni doskonalszymi członkami Kościoła²⁸.

4. Sakrament Eucharystii

Ustanowiony przez Chrystusa podczas ostatniej wieczerzy sakrament Eucharystii „jest źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego”²⁹. Ochrzczeni sprawują ten sakrament jako anamnezę męki, śmierci i zmartwychwstania Pana, będąc posłuszni poleceniu Zbawiciela (zob. 1 Kor 11, 24–25), jak również z wyraźnym pragnieniem udziału w zbawiennych łaskach, aby za pośrednictwem Chrystusa móc „z każdym dniem doskonalić się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą” (por. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 48). Dla osób wierzących, których wiara i postępowanie są tożsame z doktryną Kościoła, liturgia Eucharystii „stanowi jedyne w swoim rodzaju «miejsce» życiodajnej wymiany między Bogiem a człowiekiem, w ramach której całe stworzenie zostaje włączone w pełnię życia Trójjedynego Boga”³⁰. Dlatego głównym celem pełnego

²⁷ Tamże.

²⁸ Zob. C. Krakowiak, *Sakrament bierzmowania*, dz. cyt., s. 327; B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, Poznań 1992, s. 76–77.

²⁹ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, dz. cyt., s. 98, nr 274.

³⁰ M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 277–278.

i czynnego udziału w liturgii mszalnej jest pogłębione osobowe zjednoczenie ze zbawiającym Chrystusem mające swoją kulminację w przyjęciu komunii świętej: ten eucharystyczny pokarm „podtrzymuje i odnawia życie łaski otrzymane na chrzcie i w bierzmowaniu”³¹.

Sakrament Eucharystii jest „czynnością Chrystusa i hierarchicznie zorganizowanego ludu Bożego” (por. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 16), stąd przewodniczyć jej może jedynie ważnie wyświęcony szafarz. Omawiając postawę prośby uczestników liturgii o osobowy udział w owocach zbawienia podczas sprawowania mszy świętej, należy zatem osobno przedstawić deprekatywne formuły celebransa, oddzielnie zaś modlitewne prośby wiernych, jakkolwiek niektóre z tych tekstów są przez nich odmawiane wspólnie.

4.1. Modlitwa prośby celebransa

W zgromadzeniu eucharystycznym poprzez posługę wyświęconych szafarzy dokonuje się bezkrwawa i sakramentalna ofiara Chrystusa składana w imieniu całego Kościoła. Przewodzącemu liturgii Eucharystii winna wszelako towarzyszyć świadomość, że został „z ludzi wzięty” (por. Hbr 5, 1), stąd „sam podlega słabości” (Hbr 5, 2) i ludzkiej ułomności, co z kolei jednoznacznie tłumaczy obecność niektórych indywidualnych modlitw celebransa w obrzędach mszalnych. Celebrujący Mszę świętą oprócz wygłaszania w imieniu wspólnoty eucharystycznych formuł prezydjalnych (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 30–32), wypowiada także oracje błagalne „w swoim imieniu, aby mógł wykonać swą posługę z większym wewnętrznym skupieniem i pobożnością” (*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 33), co znowu przekłada się na obfitsze owoce celebrowanego sakramentu.

Ponieważ Eucharystia jest sakramentalną ucztą z Bogiem i braćmi, już na początku liturgii kapłan wzywa zgromadzonych do aktu pokuty, który odmawia razem z wiernymi (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 51)³². Owo ekspiacyjne wyznanie oraz prośba o modlitew-

³¹ *Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, dz. cyt., s. 101, nr 292.

³² Zob. *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2009, s. 5*nn.

ne wstawiennictwo świętych i obecnych na mszy świętej stanowi wyraz szczerego udziału w sakramencie Eucharystii i jest „nie tylko przygotowaniem do przyjęcia Komunii Świętej, lecz także przyjęcia słowa Bożego i złożenia Najświętszej Ofiary”³³.

Następnie ze względu na oczyszczający walor proklamowanego w liturgii orędzia zbawczego³⁴ przed lekturą Ewangelii celebrans prosi o godne jej głoszenie, zaś później wypowiada modlitwę o zgładzenie grzechów (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 132 i 134)³⁵.

Kolejną upraszającą formułą szafarza celebracji jest odmawiana w pochyleniu modlitwa „Przyjmij nas, Panie...” treściowo połączona ze słowami, które towarzyszą gestowi umycia rąk (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 143, 145)³⁶. Wyrażona w ten sposób postawa pokory i skruchy warunkuje przyjęcie przez Boga składanej ofiary³⁷, o co też przed modlitwą nad darami modli się całe zgromadzenie.

Najbardziej wymowną prośbą o osobowy udział celebransa w sakramentalnych łaskach pozostaje obrzęd osobistego przygotowania się kapłana do przyjęcia komunii świętej. Poprzez tzw. apologie skierowane do Chrystusa³⁸ przewodniczący liturgii prosi o zbawienne skutki uczestnictwa w Ciele i Krwi Pańskiej (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 156)³⁹. Dopełnieniem wspomnianych oracji jest jego publiczna, razem z wiernymi, recytacja ewangelicznego „aktu pokory” (*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 84) oraz słowa, które cicho wypowiada tuż przed przyjęciem świętych postaci (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 158)⁴⁰. W tym względzie nie bez znaczenia pozostają

³³ B. Nadolski, *Miejsce kapłana w sprawowaniu Eucharystii*, Kraków 2012, s. 45.

³⁴ Zob. V. Raffa, *Liturgia eucaristica*, Roma 1998, s. 276.

³⁵ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 12*–13*.

³⁶ Zob. tamże, s. 16*.

³⁷ Zob. J. Janicki, *Obrzędy liturgii Mszy świętej*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerżawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 302.

³⁸ Zob. J. Sroka, *Obrzęd Komunii*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerżawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 362–263.

³⁹ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 375*.

⁴⁰ Zob. tamże.

je także modlitwa odmawiana podczas puryfikacji naczyń liturgicznych (zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 163), która swą treścią wieńczy suplikę szafarza o zbawienne owoce przyjętego sakramentu⁴¹.

4.2. Prośby uczestników liturgii

Wierni świeccy biorą udział w celebracji Eucharystii na podstawie ich przynależności do ludu Bożego: „ci, którzy przez chrzest zostali wyniesieni do godności królewskiego kapłaństwa, a przez bierzmowanie zostali głębiej upodobnieni do Chrystusa, za pośrednictwem Eucharystii uczestniczą razem z całą wspólnotą w ofierze Pana” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1322). Liturgia mszy świętej jest ukierunkowana „na wewnętrzne zjednoczenie wiernych z Chrystusem poprzez Komunię” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1382), dlatego właśnie podczas tego obrzędu ofiara eucharystyczna osiąga swoją pełnię. Wobec tego wszystkie modlitewne teksty uczestników liturgii będą podporządkowane temu celowi.

Po zgromadzeniu się ludu podczas obrzędów wstępnych celebrans zachęca wiernych do wspólnego uznania własnej grzeszności i wołania o odpuszczenie wszystkich przewinień dla godnego udziału w liturgii eucharystycznej. Ten pokutny akt przysposabia modlących się do zacerpnienia z nadprzyrodzonego bogactwa zbawienego słowa i eucharystycznej obecności Pana⁴².

Wyrazem błagalnej postawy wiernych jest także ich odpowiedź na wezwanie kapłana, aby „się modlili razem z nim” (*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 77) o przyjęcie przez Boga jego i ich ofiary⁴³, co ma miejsce na zakończenie obrzędu przygotowania darów. Wypowiadana wówczas oracja obrazuje zasadnicze cele ofiary, w tym zbawienie obecnych i dobro całego Kościoła⁴⁴.

Prośba o osobowy udział w Chrystusowym misterium najwyraźniej uwidacznia się w komunijnej części liturgii, kiedy to celebrans ukazuje

⁴¹ Zob. tamże, s. 376*.

⁴² Zob. *La celebrazione nella Chiesa*, ed. D. Borobio, t. 2, Torino 1994, s. 431.

⁴³ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 16*.

⁴⁴ Zob. J. Janicki, *Obrzędy liturgii Mszy świętej*, dz. cyt., s. 303.

wiernym Chleb eucharystyczny i „zaprasza ich na Ucztę Chrystusa” (*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, 84). Biorący udział we mszy świętej razem z szafarzem wypowiadają w postawie pokory sparafrazowane słowa ewangelicznego setnika (zob. Mt 8, 8)⁴⁵. Podobnie jak setnik wierzył, że jego prośba o uzdrowienie zostanie wysłuchana, tak również zgromadzeni na Eucharystii, prosząc o sakramentalne zjednoczenie z Chrystusem eucharystycznym, wyznają Jego zbawcze działanie. Następujący wkrótce obrzęd komunii świętej będzie dla duchowo usposobionych wiernych prawdziwym ucztowaniem w godach Baranka (zob. Ap 19, 9), których definitywne objawienie nastąpi w królestwie nieba.

Można bez trudu zauważyć, iż czasownik „prosić” nie pojawia się wprost w ani jednej z przywołanych modlitewnych formuł, zarówno własnych celebransów, jak i uczestników liturgii, i to w żadnych jego koniugacyjnych odmianach⁴⁶. Niemniej jednak występowanie w tych oracjach poszczególnych czasowników o deprekatywnej treści, jak też obecność w nich zdań życzeniowych jednoznacznie wyraża prośbę o zbawienne owoce eucharystycznej ofiary zarówno w postawie jej wyświęconego szafarza, jak i samych wiernych.

W kontekście sakramentu Eucharystii osobne miejsce zajmuje obrzęd komunii świętej poza mszą świętą, w tym udzielanie wiatyku. Historycznie patrząc, pierwotnym celem przechowywania Najświętszego Sakramentu po zakończeniu mszy świętej było udzielenie go osobom chorym lub mającym fizycznie przeszkody do udziału w liturgii⁴⁷, z czasem jednak ukształtowała się stała praktyka udzielania komunii świętej poza mszą świętą tym wiernym, którzy z różnych powodów nie mogą wziąć udziału w celebracji Eucharystii. Wprawdzie bardziej doskonały i pełny udział w liturgii mszy świętej uskutecznia się poprzez przyjęcie wówczas eucharystycznego pokarmu (zob. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum*

⁴⁵ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 375*.

⁴⁶ W polskiej edycji *Mszału rzymskiego* czasownik „prosić” wielokrotnie spotyka się w innych tekstach euchologicznych.

⁴⁷ Zob. W. Bomba, *Kult Eucharystii poza Mszą świętą*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 397.

Concilium, 55)⁴⁸, niemniej jednak – jak poleca Rytuał eucharystyczny⁴⁹ – duszpasterze „niech nie odmawiają Komunii świętej wiernym, którzy o nią proszą ze słusznej przyczyny także poza mszą świętą”⁵⁰.

Wiatykiem jest komunია święta udzielana umierającemu tuż przed śmiercią jako umocnienie na ostatnim etapie jego drogi do życia wiecznego (zob. *Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 921 § 1). Według wskazań, „należy [go] przyjmować podczas Mszy św., by chory mógł otrzymać Komunię św. pod dwiema postaciami, a także i z tej przyczyny, że Komunia św. przyjmowana jako Wiatyk jest szczególnym znakiem uczestnictwa w tajemnicy śmierci Pana i Jego przejścia do Ojca, sprawowanej w Ofierze Mszy św.”⁵¹. W praktyce duszpasterskiej zdarza się jednak często, że wiatyk jest zanoszony do domu umierającego, co z kolei pozwala wnioskować, że oddolna prośba o ostatnią komunię świętą jawi się jako skutek dojrzałości w wierze zarówno umierającego, jak i jego bliskich. Aby wszakże wierzący nie utracili możliwości posilenia się „ostatnim sakramentem ziemskiej pielgrzymki” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1517), Kościół usilnie zaleca, żeby duszpasterze, „którym powierzona została duchowa opieka nad chorymi”, zatroszczyli się o to, „aby chorzy będący w bezpośrednim niebezpieczeństwie śmierci, zostali pokrzepieni świętym Wiatykiem Ciała i Krwi Pańskiej”⁵² i mogli szczęśliwie przekroczyć próg wieczności.

5. Obrzędy pokuty⁵³

W myśl doktryny Kościoła chrzest udzielany człowiekowi odpuszcza jego „grzech pierworodny, wszystkie grzechy osobiste, a także wszelkie kary za grzech”⁵⁴. Chociaż chrześcijańskim ideałem pozostaje zachowanie

⁴⁸ Zob. T. Sinka, *Liturgika*, Kraków 1997, s. 218.

⁴⁹ *Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą*, Katowice 1985.

⁵⁰ Tamże, s. 16, nr 14.

⁵¹ *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 2001, s. 23, nr 26.

⁵² Tamże, s. 83, nr 117.

⁵³ *Obrzędy pokuty*, Katowice 2002.

⁵⁴ *Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, dz. cyt., s. 95, nr 263.

wierności łasce chrzcielnej, „zdarza się jednak, chrześcijanie z powodu ludzkiej ułomności «porzucają swoją pierwotną miłość» (por. Ap 2, 4), a nawet przez grzechy zrywają więź przyjaźni z Bogiem. Dlatego dla odpuszczenia grzechów popełnionych po chrzcie Chrystus Pan ustanowił specjalny sakrament – pokuty (por. J 20, 21–23)”⁵⁵. Podejmowana przez wierzących pokuta chrześcijańska wynika zatem z jednoznacznego rozumieniem rzeczywistości grzechu i poprzez żal za grzechy i postanowienie poprawy skutkuje przejściem „od stanu grzechu do mniej lub bardziej trwałej przyjaźni z Bogiem”⁵⁶.

Liturgiczna celebracja sakramentu pokuty w *Obrzędzie pojednania jednego penitenta* wyraźnie nie proponuje spowiadającemu się słów prośby o łaskę odpuszczenia wyznanych prze niego grzechów. Rytuał podkreśla jednak modlitewny akt penitenta mający miejsce po wyznaniu grzechów i stosownym pouczeniu spowiednika, kiedy to pokutujący, zanim otrzyma rozgrzeszenie, okazuje swój żal i nawrócenie „przez jakąś modlitwę, w której prosi o przebaczenie Boga Ojca”⁵⁷. Pomimo iż w tym momencie spowiedzi *Obrzędy pokuty* bezpośrednio nie zawierają konkretnego tekstu błagania penitenta o przebaczenie, jednakże jego modlitewny akt skuchy i wezwanie Bożej łaskawości powinny jasno wyrazić prośbę o zmiłowanie i pojednanie z Bogiem i Kościołem⁵⁸. W tym względzie praktyka duszpasterska w Polsce wypracowała bardziej wyrazisty model dialogu między penitentem a kapłanem, gdzie po wyznaniu grzechów spowiadający się wypowiada m.in. słowa prośby o okolicznościowe pouczenie, zbawienną pokutę i łaskę rozgrzeszenia⁵⁹.

⁵⁵ Święta Kongregacja Kultu Bożego, *Dekret promulgujący Obrzędy pokuty*, [w:] *Obrzędy pokuty*, dz. cyt., s. 7.

⁵⁶ M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 2004, s. 53.

⁵⁷ *Obrzędy pokuty*, dz. cyt., s. 7, nr 19. Zob. A. Nocent, *Il sacramento della penitenza e della riconciliazione*, [w:] *Anàmnesis*, red. A. J. Chupungco, t. 3.1: *La Liturgia: i sacramenti*, Genova 1995, s. 200.

⁵⁸ Zob. J. Decyk, *Sakrament pokuty i pojednania*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świeżawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 129.

⁵⁹ Zob. J. Kasztelan, *Sprawowanie Sakramentu Pokuty*, Kraków 1993, s. 104; por. A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, dz. cyt., s. 118.

Postawę prośby o odpuszczenie grzechów penitent uwidacznia również w *Obrzędzie pojednania wielu penitentów z indywidualnym wyznaniem i rozgrzeszeniem*. Zanim pokutujący przystąpią do kapłana w celu otrzymania sakramentalnego pojednania, wcześniej, klęcząc, odmawiają spowiedź powszechną, a potem, stojąc, poprzez modlitwę litanijną lub odpowiednią pieśń wyrażają „skruczę serca, prośbę o przebaczenie oraz ufność w miłosierdzie Boże”⁶⁰.

Kwestię prośby o przebaczenie grzechów penitentów jeszcze bardziej wymownie podkreśla *Obrzęd pojednania wielu penitentów z ogólnym wyznaniem i absolucją generalną*. Podczas takiego typu celebracji sakramentu mający otrzymać rozgrzeszenie powinni „jakimś znakiem wyrazić swoją prośbę”⁶¹, np. przez pochylenie głowy, ukłęknięcie lub inny odgórnie ustalony sposób⁶². Po homilii i odpowiednim pouczeniu penitenci najpierw publicznie manifestują swój stan grzechu, postawę żalu oraz prośbę o przebaczenie, następnie uzyskują pożądane rozgrzeszenie.

Pragnienie pojednania z Bogiem i społecznością Kościoła, które penitent uwidacznia u kratak konfesjonału, jest jego dobrowolnym powrotem do osobowej zażyłości z Chrystusem. Upraszone i otrzymane rozgrzeszenie pozwala wierzącemu na nowo cieszyć się stanem łaski, pokojem sumienia oraz otuchą duchową (zob. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1496).

6. Sakrament namaszczenia chorych

Pośród życiowych doświadczeń i utrudnień osoby ludzkiej należy z pewnością wymienić problem choroby i cierpienia, kiedy człowiek doznaje „swojej niemocy, ograniczeń i skończoności” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1500). Wprawdzie Bóg nie stworzył ani choroby, ani śmierci, od kiedy jednak zaistniały one w ludzkiej rzeczywistości, Jego miłość jest bezsprzecznie ukierunkowana na dobro każdego człowieka (zob. Wj 23, 25). Człowiek chory zatem, „aby pod wpływem lęku

⁶⁰ *Obrzędy pokuty*, dz. cyt., s. 27, nr 27; por. s. 53–57, nr 55.

⁶¹ Por. tamże, s. 61, nr 62.

⁶² Zob. tamże, s. 31, nr 35b.

nie upadł na duchu i podlegając pokusom, nie zachwiał się w wierze”⁶³, potrzebuje szczególnego wzmocnienia i zbawczego działania Bożego. Realizmu ludzkiego cierpienia doświadczył sam Chrystus; On nie tylko „wziął na siebie nasze słabości i nosił nasze choroby” (Mt 8, 17), ale także obdarzył Kościół sakramentem namaszczenia, w którym „daje swoim wiernym, dotkniętym chorobą, potężną pomoc i obronę”⁶⁴.

Na temat prośby o udzielenie sakramentu namaszczenia obecny rytuał wspomina dwukrotnie jedynie w *Praenotanda*: duszpasterze winni tak „wychowywać wiernych, aby sami prosili o namaszczenie chorych natychmiast, gdy nadejdzie właściwy moment”⁶⁵, a chorym bez przytomności należy udzielić sakramentu, „jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że jako wierzący prosiliby o to, gdyby byli przytomni”⁶⁶. W pierwszym przypadku wymaganie Kościoła potwierdza również *Kodeks prawa kanonicznego* (kan. 1006), który pozostając w wyraźnej korelacji z rubrykami *Rytuału*, precyzuje, komu namaszczenia chorych udzielać nie wolno (kan. 1007). Jak wynika z przepisów, prośba o sakrament sponuje „głęboką wiarę i pobożność” zabiegających o ten sakrament.

Drugi przypadek traktujący o trudniejszych okolicznościach celebracji sakramentu dotyczy prawdopodobieństwa prośby. „Oznacza to, że kapłan może udzielić sakramentu tylko wtedy, gdy zna osobę, która jest nieprzytomna, lub ktoś inny w sposób odpowiedzialny mógłby zaświadczyć, że jest to osoba ochrzczona, praktykująca i na pewno pragnęłaby przyjąć sakramenty Kościoła w niebezpieczeństwie śmierci. Jeśli warunki te nie mogą być spełnione, nie udziela się żadnych sakramentów, gdyż te są tylko dla tych, którzy przyjęli chrzest, posiadają wiarę i rozumnie o nie proszą”⁶⁷. Wobec powyższego należy uszanować prawo wolności

⁶³ *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, dz. cyt., s. 17, nr 5.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże, s. 19, nr 13

⁶⁶ Tamże, s. 19, nr 14.

⁶⁷ Cz. Krakowiak, *Sakrament namaszczenia chorych*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 186.

każdego człowieka, nawet umierającego, i unikać takiej sytuacji, by sakramentu namaszczenia „nie udzielać na siłę”⁶⁸.

Jakkolwiek obrzędy sakramentu namaszczenia nie podają żadnej ustalonej słownej formy prośby, którą mógłby wypowiedzieć wierny, prosząc o udzielenie sakramentu namaszczenia, tak jak to było w niektórych polskich rytuałach potrydenckich⁶⁹, jednakże aktualne rubryki bezsprzecznie uwzględniają szeroki wachlarz życiowych okoliczności i polecają duchownym, aby troszcząc się o chorych⁷⁰, wszystkie sprawy związane z udzieleniem namaszczenia ustalali „w porozumieniu z samym chorym lub z jego rodziną, wyjaśniając równocześnie znaczenie sakramentu”⁷¹. Systematyczne duszpasterstwo chorych oraz współpraca z ich opiekunami niewątpliwie ukształtuje w nich należną świadomość potrzeby i użyteczności daru sakramentu namaszczenia oraz jego zbawiennych owoców.

7. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów⁷²

Sakrament święceń, poprzez który ochrzczony mężczyzna (zob. *Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 1024) otrzymuje specjalną łaskę Ducha Świętego uzdalniającą go do działania w imieniu Chrystusa (zob. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1581) co prawda dotyczy przede wszystkim „zbawienia innych ludzi”, ostatecznie jednak przyczynia się „także do [jego] zbawienia osobistego” (zob. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1534). W sakramencie

⁶⁸ A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, dz. cyt., s. 126.

⁶⁹ Zob. Z. Wit, *Troska liturgiczna o człowieka chorego w świetle polskich Rytuałów potrydenckich (1631–1964)*, Lublin 1995, s. 92–93.

⁷⁰ Zob. *Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, dz. cyt., s. 31–32, nr 42–45.

⁷¹ Tamże, s. 64, nr 86.

⁷² *Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999.

kapłaństwa wyświęceni „są naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami” (*Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 1008), aby odpowiednio do otrzymanej nowej i szczególnej tożsamości we wspólnocie Kościoła mogli służyć ludowi Bożemu⁷³. Hierarchiczna struktura Kościoła mająca swoje pochodzenie w woli samego Chrystusa odnosi się wprawdzie do biskupów jako następców apostołów, jak również obejmuje ich współpracowników w zbawiennym posłannictwie: prezbiterów działających podobnie jak biskupi *in persona Christi Capitis* oraz diakonów wyświęcanych „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1569). Ze względu na trójstopniowy charakter święceń, liturgia sakramentu kapłaństwa dotyczy episkopatu, prezbiteratu i diakonatu, i jest udzielana podczas celebracji liturgii eucharystycznej (zob. *Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 1010).

W obecnym ryciu święceń początek liturgii sakramentu ma miejsce po lekturze Ewangelii. Zarówno przy święceniach biskupa, jak i w przypadku prezbiteratu i diakonatu najpierw są przedstawiani kandydaci do święceń. Wówczas wobec biskupa szafarza święceń jeden z prezbiterów wypowiada prośbę o udzielenie święceń przeznaczonym na nowy urząd kościelny. Należy więc słusznie zauważyć, że we wszystkich trzech stopniach święceń prośby o święcenia nie wypowiada lub nie wypowiadają kandydaci, ale czynią to odpowiedni prezbiterzy, którzy z kolei – co trzeba jasno zaznaczyć – prosząc o święcenia, wcale nie są rzecznikami kandydatów, lecz działają w imieniu Kościoła. I tak podczas ordynacji biskupiej prośbę o udzielenie święceń prezbiterowi-elektowi wypowiada jeden z asystujących mu kapłanów⁷⁴, uwierzytelniając ją nominacją Stolicy Apostolskiej⁷⁵, natomiast w liturgii święceń prezbiterów i diakonów prośbę o wyświęcenie kandydatów przedstawia publicznie „upoważniony

⁷³ Zob. A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, dz. cyt., s. 131.

⁷⁴ Zob. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2013, s. 169, nr 503.

⁷⁵ Zob. *Pontyfikał Rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, dz. cyt., s. 21, nr 38.

przez biskupa prezbiter”, który w uzasadnieniu odwołuje się do „opinii wiernych” i „rady osób odpowiedzialnych” za formację kandydatów⁷⁶.

Prośba, którą w imieniu Kościoła wybrani kapłani kierują do biskupa szafarza święceń, ma swoją wyraźną eklezjalną podstawę podczas wszystkich trzech stopni święceń. W przypadku ordynacji biskupiej „prośba o święcenia jest pozostałością zwyczaju istniejącego w pierwszych wiekach Kościoła, kiedy to wspólnota wiernych wybierała swojego biskupa”⁷⁷. Dokonanie właściwego wyboru potwierdzali poprzez swoje *iudicium* biskupi Kościołów sąsiednich, którzy następnie wyświęcali elekta na biskupa⁷⁸. Poprzez przyjęcie święceń zarówno biskup, jak i kapłani mają odtąd „za zadanie reprezentować Chrystusa – Głowę Kościoła – wobec zgromadzenia wiernych” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1552). Ponieważ udział w urzędowym kapłaństwie zakłada także działanie w imieniu i dla dobra Kościoła (zob. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 33), dlatego to właśnie „święta Matka, Kościół prosi”, aby wybrani do *ordo ecclesiasticus* zostali wyświęceni.

W odróżnieniu od kandydata do urzędu biskupiego przyszli diakoni i prezbiterzy, zanim przystąpią do święceń, powinni przedstawić własnemu ordynariuszowi własnoręcznie napisaną i sygnowaną prośbę o udzielenie im święceń, w której wyrażą chęć służenia Bogu i Kościołowi (zob. *Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 1036)⁷⁹.

Ponadto podczas obrzędów ordynacyjnych prośbę o udzielenie sakramentalnej łaski wybrani do święceń wyrażają w postawie prostracji, która ma miejsce we wszystkich trzech stopniach święceń. Wówczas też zgromadzeni na liturgii poprzez śpiew litanii przyzywają wstawiennictwa wszystkich świętych, aby Pan Bóg hojnie udzielił kandydatom swoich łask. Postawa padania na twarz i leżenia krzyżem podczas obrzędu święceń,

⁷⁶ Zob. tamże, s. 72, nr 122 i s. 123, nr 198.

⁷⁷ M. Pastuszko, *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)*, Kielce 2008, s. 49; por. D. Spataru, *Sacerdoti e diaconesse. La gerarchia ecclesiastica secondo i Padri Cappadoci*, Bologna 2007, s. 134nn.

⁷⁸ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, dz. cyt., s. 160–161.

⁷⁹ Zob. M. Pastuszko, *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)*, dz. cyt., s. 383–384.

praktykowana już w starożytności⁸⁰, pozostaje wymownym znakiem pokory kandydata do święceń oraz jego intensywnej modlitwy wplecionej w błaganie Kościoła, by otrzymany dar i pełniona w przyszłości posługa zawsze przynosiła zbawienne owoce.

8. Sakrament małżeństwa

Institucja małżeństwa i rodziny została nieodwołalnie wpisana w zbawcze dzieje ludzkości. Bóg, stwarzając mężczyznę i kobietę z miłości, wszczepił w nich powołanie do wzajemnej miłości, by ta stała się „obrazem absolutnej i niezniszczalnej miłości, jaką Bóg miłuje człowieka” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1604). Słusznie zatem określa się przymierze małżeńskie jako spotkanie dwóch osób w miłości. W porządku zbawienia małżeństwo między ochrzczonymi „zostało podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu” (*Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 1055 § 1).

W sprawowaniu sakramentu małżeństwa kościelna Tradycja bazuje na wolności wzajemnego wyboru i decyzji narzeczonych: w perspektywie wiary jedynie taka postawa stoi u początku ich postanowienia o ślubie kościelnym. Jakkolwiek szafarzami sakramentu małżeństwa są sami małżonkowie, gdyż to właśnie oni udzielają sobie nawzajem sakramentalnej łaski Chrystusa (zob. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1623), niemniej jednak „żadna para młodych nie daje sobie sakramentu bez zgody Kościoła, wyrażonej w takiej czy innej formie, manifestującej misterium, w które wprowadza małżonków”, dlatego „młodzi są szafarzami sakramentu w Kościele i przez Kościół”⁸¹. Wobec powyższego zanim nastąpi ów sakramentalny akt liturgiczny, religijnie uformowani nupturienti, przestrzegając przepisów prawnych, proszą pasterzy Kościoła o ślub kościelny.

*Obrzędy sakramentu małżeństwa*⁸² opracowane po ostatnim soborze podczas celebracji sakramentu nie przewidują żadnej publicznej sposobności,

⁸⁰ Zob. P. Cieślak, *Liturgia sakramentu święceń*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świeżawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 212.

⁸¹ B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, dz. cyt., s. 211.

⁸² *Obrzędy sakramentu małżeństwa*, Katowice 2002.

aby nowożeńcy mogli wypowiedzieć swoją prośbę o asystowanie kwalifikowanego świadka w czasie zawierania ich kościelnego przymierza. Zakłada się zatem, że owa prośba została wtedy wystosowana, kiedy narzeczeni okazali wobec duszpasterza wolę zawarcia sakramentalnego związku. Gdy w czasie przygotowania do ślubu nupturienci pogłębiają swoją świadomość wiary i wzajemnej odpowiedzialności wobec Boga, Kościoła i społeczeństwa, wówczas też formalnie oświadczają, że akceptują nauczanie Kościoła na temat małżeństwa i rodziny. Gdyby jednak narzeczeni odrzucali to, „co Kościół chce dopełnić, sprawując obrzęd małżeństwa ochrzczonych, duszpasterz nie może dopuścić ich do obrzędu, [gdyż] [...] oni sami stanowią przeszkodę do odbycia obrzędu, o który proszą”⁸³.

Dodać należy, że brak jakiejkolwiek formy prośby narzeczonych o sakramentalną łaskę Chrystusa podczas obrzędu małżeństwa wynika z istoty małżeńskiego przymierza, gdzie o sakramentalności związku mężczyzny i kobiety decyduje ich przynależność do kapłaństwa powszechnego⁸⁴. Ich obopólna zgoda małżeńska będąca „aktem osobowym, przez który małżonkowie wzajemnie się sobie oddają i przyjmują” (*Katechizm Kościoła katolickiego*, 1627) otrzymuje swoje naturalne dopełnienie i potwierdzenie w publicznej celebracji Kościoła.

Zakończenie

W celebracji sakramentów świętych sam Bóg udziela się człowiekowi wierzącemu. Jako że poprzez sprawowanie sakramentów realizuje się „dzieło naszego Odkupienia” (Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 2), toteż uczestnictwo w ich liturgicznej celebracji umożliwi wiernym spotkanie się z żyjącym Chrystusem, co więcej, „wierzący przez pośrednictwo sakramentów zostają tajemniczo zjednoczeni z Chrystusem

⁸³ Tamże, s. 16–17, nr 21.

⁸⁴ Zob. A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, dz. cyt., s. 142.

i życiowo w Niego wszczępieni⁸⁵. W tej perspektywie swoje wyraźne uzasadnienie posiadają słowa prośby, jakie podczas celebracji poszczególnych sakramentów wypowiada ubiegający się lub proszący o sakramentalną łaskę Chrystusa. Prośba o udzielenie sakramentu lub osobowy udział w Chrystusowym sakramencie bazuje na niekwestionowanym doświadczeniu wiary i prowadzi do jedynej w swoim rodzaju osobowej wspólnoty ustanowionej przez Chrystusa „pomiędzy Nim oraz tymi, którzy w Niego wierzą”⁸⁶. Tak usposobiony wierny oprócz własnych duchowych pragnień ujawnia również „wewnętrzny dynamizm nacechowany szczerą wolą otwarcia się na łaskę sakramentalną, przyjęcia jej i współdziałania z nią”⁸⁷.

Dokonana analiza celebracji poszczególnych sakramentów pozwala skonstatować, iż wyraźną i odgórnie przewidzianą prośbę o udzielenie sakramentalnej łaski, która jest wypowiediana podczas sakramentalnego rytu, zawierają obrzędy chrztu, bierzmowania i kapłaństwa. Podobnie rzecz dotyczy także Eucharystii i sakramentu pokuty. W przypadku sakramentu namaszczenia chorych obrzęd nie zawiera żadnej oficjalnej upraszającej formuły, którą miałyby wystosować pragnący otrzymać Chrystusową łaskę. O asystowanie duchownego przy zawieraniu sakramentu małżeństwa nie proszą także nowożeńcy.

Zagadnienie prośby o osobowy udział w sakramentalnych łaskach pozwala także na wypuklenie uświęcającego zadania wspólnoty Kościoła, który niestrudzenie udziela wierzącym owoców zbawienia. Zobowiązujące wezwanie do świętości dotyczące każdego wiernego (zob. 1 Tes 4, 3) zakłada całkowite zaangażowanie osoby, która w Kościele i poprzez jego posługę może jedynie skutecznie doświadczyć nadprzyrodzonego wymiaru Bożego działania. Dlatego upraszająca postawa wierzącego oraz zamierzone słowa prośby o sakramentalną łaskę stoją u podstaw jego świadomego i owocnego udziału w Chrystusowym dziele zbawienia.

⁸⁵ A. F. Dziuba, *Sakramenty – znaki pielgrzymowania i spotkania*, „Studia Loviciensia” 16 (2014), s. 140.

⁸⁶ M. Worbs, *Człowiek w misterium liturgii*, Opole 2007, s. 75.

⁸⁷ A. Słowikowska, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, dz. cyt., s. 68.

Abstrakt

Dla ludzi wierzących udział w liturgii sakramentów Kościoła posiada swoją wyraźną celowość zbawczą. Wierni, pragnąc nadprzyrodzonej relacji z Bogiem, swoją postawą starają się zabiegać o czynne uskutecznienie w ich życiu Chrystusowego misterium zbawienia. Wobec tego uzasadnionymi pozostają słowa prośby, jakie podczas celebracji poszczególnych sakramentów wypowiada ubiegający się lub proszący o sakramentalną łaskę. Zamierzona prośba o udzielenie sakramentu, który umożliwi osobowe partycypowanie w Chrystusowej łasce, wynika z doświadczenia wiary chrześcijanina i warunkuje jego świadomy i owocny udział w Chrystusowym dziele zbawienia.

Słowa kluczowe

Sakrament, łaska, prośba, obrzędy liturgiczne

Abstract

Request for personal participation of the salvific grace in the celebration of the sacred sacraments

It is through the participation of the faithful in the sacramental liturgies of the Church that salvation is accomplished. The faithful, desirous of a supernatural relationship with God, through their own life experience endeavor to actively translate into practice the mystery of Christ's salvific grace. For this reason, the words pronounced by the person when first requesting the grace of any sacrament, either for themselves or on someone else's behalf, find their full justification when repeated during the actual ceremony. Intentional request for the concession of any sacrament, which enables a personal participation of Christ's grace, is a result of Christian faith, and activates a conscious and fruitful participation in the redeeming sacrifice of Christ.

Keywords

Sacrament, grace, request, liturgical celebrations

References

- Bomba W., *Kult Eucharystii poza Mszą świętą*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 393–420.
- Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2013.
- Cieślak P., *Liturgia sakramentu święceń*, w: *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 201–219.
- Czerwik S., *Wprowadzenie do odnowionego chrztu dzieci*, [w:] *Sakrament chrztu*, S. Czerwik, J. Kudasiewicz, J. Łach, A. Skowronek, Katowice 1973, s. 75–121.
- Decyk J., *Sakrament pokuty i pojednania*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 113–132.
- Dziuba A. F., *Sakramenty – znaki pielgrzymowania i spotkania*, „*Studia Loviciensia*” 16 (2014), s. 139–149.
- Janicki J., *Obrzędy liturgii Mszy świętej*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 263–305.
- Kasztelan J., *Sprawowanie sakramentu pokuty*, Kraków 1993.
- Kompendium Katechizmu Kościoła katolickiego*, Kielce 2005.
- Komunia święta i kult Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą świętą*, Katowice 1985.
- Krakowiak C., *Sakrament bierzmowania*, Lublin 2012.
- Krakowiak C., *Sakrament namaszczenia chorych*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 157–200.
- Kunzler M., *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999.
- La celebrazione nella Chiesa*, ed. D. Borobio, t. 2, Torino 1994.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2009.
- Nadolski B., *Liturgika*, t. 3, Poznań 1992.
- Nadolski B., *Miejsce kapłana w sprawowaniu Eucharystii*, Kraków 2012.
- Nocent A., *Il sacramento della penitenza e della riconciliazione*, [w:] *Anàmmesis*, red. A. J. Chupungco, t. 3.1: *La Liturgia: i sacramenti*, Genova 1995, s. 133–203.
- Obrzędy bierzmowania*, Katowice 1995.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, Katowice 1988.
- Obrzędy chrztu dzieci*, Katowice 2001.
- Obrzędy pokuty*, Katowice 2002.
- Obrzędy sakramentu małżeństwa*, Katowice 2002.

- Olechnik S., *Teologia moralna*, t. 5, Warszawa 1991.
- Pastuszko M., *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 2004.
- Pastuszko M., *Sakrament święceń (kanony 1008–1054)*, Kielce 2008.
- Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999.
- Raffa V., *Liturgia eucaristica*, Roma 1998.
- Ratzinger J., *Sakrament i misterium. Teologia liturgii*, Kraków 2011.
- Rosato P. J., *Wprowadzenie do posoborowej teologii sakramentów*, Kraków 1998.
- Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 2001.
- Sinka T., *Liturgika*, Kraków 1997.
- Słowikowska A., *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego*, Lublin 2014.
- Spataru D., *Sacerdoti e diaconesse. La gerarchia ecclesiastica secondo i Padri Cappadoci*, Bologna 2007.
- Sroka J., *Obrzęd Komunii*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 353–377.
- Świerzawski W. J., *Sakramenty chrześcijańskiej inicjacji czyli katechumenat w dzisiejszej praktyce Kościoła*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. J. Świerzawski, t. 4, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2013, s. 11–34.
- Świerzawski W. J., *Wpatrzeni w Chrystusa*, Sandomierz 2007.
- Wit Z., *Troska liturgiczna o człowieka chorego w świetle polskich Rytuałów potrydenckich (1631–1964)*, Lublin 1995.
- Worbs M., *Człowiek w misterium liturgii*, Opole 2007.

KS. EDWARD WASILEWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

edwasil@poczta.onet.pl

Ekshortacje pastoralne – klucz do kwerendy homiletycznej

W opracowaniach patrystycznych do najczęściej stosowanych metod badawczych należy metoda addycyjna, zwana też kumulacyjną, opierająca się na zebraniu kluczowych wypowiedzi związanych z obroną tematyką. Materiał źródłowy w formie fiszek (kartek) staje się przedmiotem szczegółowej analizy semantyczno-treściowej, owocami której jest wydzielenie określonych grup problemowych będących podstawą planu pracy. Analiza materiału źródłowego o profilu pastoralnym ujawniła stosowany z reguły model nauczania oparty na dwóch kolejnych etapach: na pouczeniach teoretyczno-doktrynalnych oraz na formułowanych na ich podstawie postulatach o charakterze prakseologicznym. Przy rekonstrukcji określonego programu pracy duszpasterskiej istotne znaczenie posiadały te drugie. Postanowiono określić je wspólnym mianem „ekshortacji pastoralnych”. To nowe kryterium kwerendy w zróżnicowanej formie zastosowane zostało przez trzech badaczy w aplikacji do dzieł św. Ambrożego, św. Leona Wielkiego oraz św. Grzegorza Wielkiego. W niniejszym opracowaniu próby te zostaną przedstawione i omówione z uwzględnieniem ich aplikacji do kwerendy homiletycznej.

1. W poszukiwaniu nowej formy kwerendy

Punktem wyjścia było ambitne zamierzenie badawcze podjęte przez ks. Jerzego Pałuckiego, zmierzające do rekonstrukcji programu pracy duszpasterskiej św. Ambrożego w oparciu o wszystkie jego pisma. Należy przypomnieć, że dzieła Ambrożego zostały wydane w 24 tomach¹. Jest to dorobek niezwykle obszerny objętościowo i bogaty treściowo oraz zróżnicowany tematycznie. Ambroży korzystał z autorów greckich, w tym szczególnie z pism Atanazego Wielkiego, Bazylego Wielkiego, Dydyma Aleksandryjskiego, Cyryla Jerozolimskiego, Grzegorza z Nazjanzu oraz Filona Aleksandryjskiego². Z predylekcją stosował egzegezę alegoryczną. Analiza jego dzieł przy stosowaniu tradycyjnej metody byłaby niezwykle żmudna i pracochłonna. Autor postanowił więc obrąć jako podstawową bazę źródłową praktyczne postulaty wyrażone w formie ekshortatywno-imperatywnej. Wyniki swych badań opublikował w pracy *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle ekshortacji pastoralnych* (Lublin 1996), do której będziemy się odwoływać w dalszej części niniejszego opracowania.

Pierwsza kwestia dotyczy określenia „ekshortacje pastoralne”. Deklaracje autora w tej sprawie nie są do końca jednoznaczne. Wiąże się to z oznaczeniem adresatów, do których ekshortacje są kierowane. Mając na uwadze grono wiernych, określa je jako „wezwania, apele, zachęty, nakazy oraz zakazy”³. Dalej poszerza ten zakres, pisząc: „W pracy posłużono się terminem «ekshortacja», który – w zależności od treści oraz od ich adresatów w konkretnej grupie – oznacza różnego rodzaju wezwania, apele, zachęty czy nakazy. Nie są one jedynie wypowiedziami w formie imperatywu, gdyż np. do biskupów czy cesarzy nie zawsze wypadało stosować imperatyw. Stąd niektóre wezwania przybierały formę postulującą, która np. wyrażała się w formie *convenit* czy też w formie pytania. Jako ekshortacje traktujemy także zwroty typu *debet*, *non decet*, *licet*, które jednoznacznie wskazują na to, czego Ambroży oczekiwał od swych

¹ Por. *Opera Omnia di Sant'Ambrogio*, t. 1–24, Milano 1979–1991.

² Por. F. Drączkowski, *Patrologia*, Pelplin–Lublin 2009, s. 293.

³ J. Pałucki, *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle ekshortacji pastoralnych*, Lublin 1996, s. 6.

wiernych. Dlatego wydaje się zasadnym uwzględnić nie tylko ekshortacje kierowane wprost, czyli czasownikowe, ale biorąc pod uwagę metodę podawczą Ambrożego, także te jego wypowiedzi, które są wezwaniami kierowanymi bezpośrednio do adresatów. Nasz autor zwykł swe wezwania motywować przykładami biblijnymi. Za ekshortacje uznano zatem również te wezwania, które nie mają co prawda czasownika wzywającego, a wskazują na postawy biblijnych postaci stawianych jako wzór do naśladowania. W niniejszym opracowaniu brane są pod uwagę zarówno jedne, jak i drugie ekshortacje, jednak te klasyczne posłużyły jako wstęp do każdego paragrafu czy punktu⁴. Cały rozdział drugi omawiającej pracy *Prezentacja ekshortacji pastoralnych w aspekcie podmiotowym i przedmiotowym* poświęcony jest nie tyle prezentacji ekshortacji (które autor w formie haseł zamieszcza w tytułach paragrafów), ile omówienia różnych grup społecznych, do których są one kierowane. Mając na uwadze adresatów ekshortacji, Pałucki wylicza pięć następujących podmiotów: duchowni, dziewice i wdowy, małżonkowie i rodzice, władcy, wyznawcy innych religii oraz heretycy. W rozdziale trzecim, odstępując od wcześniej przyjętego kryterium podziału, rekonstruuje ambrożyjski program drogi doskonalenia chrześcijańskiego skierowany do wszystkich wiernych jako jednego podmiotu ekshortacji. Nie podaje przy tym żadnego zestawu ekshortacji w aspekcie przedmiotowym, lecz poprzestaje na zacytowaniu łacińskiego tekstu kluczowych apeli duszpasterskich św. Ambrożego. W narracji rozdziału piątego *Charakterystyka duszpasterskiej działalności św. Ambrożego* odwołuje się głównie do opracowań związanych z tym tematem, sporadycznie wplatając wybrane ekshortacje. Reasumując, można stwierdzić, że Pałucki, wprowadzając do badań patrystycznych nowe kryterium kwerendy, nie wykorzystał ani nie ukazał wszystkich jego atutów badawczych. Można przypuszczać, że sporządzenie konkretnego zestawu ekshortacji występujących we wszystkich pismach Ambrożego okazało się przedsięwzięciem wręcz gigantycznym, trudno wykonalnym, nie mówiąc już o tym, że rozbudowałyby ono niepomierne ramy zamierzonego opracowania.

⁴ Tamże, s. 6–7.

2. Podstawowe założenia metody badań opartej na ekshortacjach pastoralnych

Wyżej opisane nowe kryterium kwerendy oparte na ekshortacjach pastoralnych w formie pełnej i zmodyfikowanej wprowadził ks. prof. Franciszek Drączkowski. Przedmiotem jego badań i szczegółowych analiz stał się tekst 12 mów Leona Wielkiego na wielki post. Zasadniczą bazę źródłową wymienionych mów stanowił oryginał łaciński w wydaniu Migne'a⁵ oraz jego polski przekład autorstwa Kazimierza Tomczaka⁶. Wyniki swych badań autor opublikował w artykule *Miłość bliźniego w świetle ekshortacji pastoralnych Leona Wielkiego w Mowach na Wielki Post (39–50)*⁷. Na początku swego artykułu zdefiniował on, co rozumie pod określeniem „ekshortacje pastoralne”, oraz zwięźle opisał metodę, którą się posłużył: „Przez ekshortacje pastoralne rozumiemy wezwania, apele, zachęty i nakazy dotyczące określonych działań oraz postaw i zachowań, skierowane do wszystkich wiernych, ujęte najczęściej w formę finalnych wniosków, w zakończeniu wykładu zasad nauki wiary i moralności chrześcijańskiej. Ekshortacje pastoralne, dotyczące głównie prakseologii chrześcijańskiej, podawane są zazwyczaj w formie lakonicznych wezwań oraz wskazówek. Do ekshortacji pastoralnych nie zaliczamy pouczeń oraz wskazówek. Do ekshortacji pastoralnych nie zaliczamy pouczeń oraz ocen zawartych w wykładzie zasad wiary i moralności. Mając na uwadze zestawienie Leonowych ekshortacji w grupy problemowe, mamy do wyboru dwa kryteria porządkujące: filologiczne oraz merytoryczne. Pierwsze polega na grupowaniu ekshortacji według klucza określonych terminów łacińskich, drugie zaś na grupowaniu ekshortacji według klucza omawianej tematyki (problematyki). Przyjęcie wyłącznie kryterium filologicznego, w wypadku *Mów Leona Wielkiego*,

⁵ Por. *Sancti Leonis Magni Romani Pontificis opera omnia*, accurate J.-P. Migne, t. 1, Parisii 1846, kol. 263–308 (Patrologiae Cursus Completus. Series Latina, 54).

⁶ Św. Leon Wielki, *Mowy*, przeł., wstęp i objaśn. K. Tomczak, Poznań–Warszawa–Lublin 1957, s. 169–229.

⁷ F. Drączkowski, *Miłość bliźniego w świetle ekshortacji pastoralnych Leona Wielkiego w Mowach na Wielki Post (39–50)*, „Vox Patrum” 24 (2004) t. 46–47, s. 527–536.

może się okazać zwodnicze, z racji wieloznaczności poszczególnych terminów. Na przykład rzeczownik *benignitas* może przyjmować następujące znaczenia: I. dobrotliwość, łaskawość, ludzkość, uprzejmość, przystępność, łagodność, miłe usposobienie; II. Dobroczynność, hojność, szczodrość. Tylko badanie kontekstu bliższego i dalszego może wskazać, jakie znaczenie miał na uwadze Leon Wielki. Z powyższych racji postanowiono w niniejszym opracowaniu oprzeć się łącznie na kryterium merytorycznym i filologicznym, dając preferencje temu pierwszemu. W zakresie stosowania kryterium filologicznego mamy do wyboru dwie opcje: rzeczownikową i czasownikową. Pierwsza polega na śledzeniu rzeczowników określających przedmiot ekshortacji, druga – na zestawieniu form czasownikowych, określających proponowane działania i zachowania⁸. Jak wynika z tytułu omawianego artykułu, autor postanowił zająć się tematyką miłości bliźniego. Badaną problematykę zreferował w dwóch głównych częściach: *Przywrócenie poprawnych relacji między bliźnimi* i *Dobroczynność – miłosierdzie*. Na bazie powyższych treści autor określił teoretyczne zasady nowej metody badań opartej na ekshortacjach pastoralnych. Zwrócił uwagę na trzy podstawowe elementy: definicję określenia „ekshortacje pastoralne”, zasady sporządzania kwerendy ekshortacji oraz zestawu statystyczne.

2.1. Definicja określenia „ekshortacje pastoralne”

Ekshortacjami pastoralnymi są apele, wezwania, zachęty i nakazy kierowane przez kaznodzieję do słuchaczy, dotyczące określonych działań, postaw i zachowań. Przedmiot ekshortacji dotyczy trzech zakresów związanych z trzema sferami ludzkiej osobowości: intelektualnej, woli-tywno-prakseologicznej oraz emocjonalnej. Działania obejmują spełnianie określonych czynów, jak na przykład udzielanie żywności, ubioru czy pieniędzy. Ekshortacje dotyczą też sfery intelektualnej, tj. odrzucenia złych myśli i błędnych poglądów. Okazanie choremu współczucia, przebaczenie wrogowi, zapomnienie uraz, pocieszenie smutnych są też przedmiotem ekshortacji.

⁸ F. Drączkowski, *Posty a miłość chrześcijańska w przepowiadaniu Leona Wielkiego*, [w:] *Historia i Logos*, red. K. Macheta, K. Gózdź, M. Kowalczyk, Lublin 1991, s. 130-137.

2.2. Zasady sporządzania kwerendy

Teksty ekshortacji podawane zazwyczaj w lakonicznej formie należy poddać starannej analizie, biorąc pod uwagę zarówno kryterium filologiczne (semantyczne), jak i merytoryczne. Niezbędne jest ustalenie na podstawie kontekstu bliższego istotnego znaczenia terminów kluczowych w formie oryginalnej, na przykład łacińskiej. W ten sposób weryfikowana jest poprawność przekładu. Warto też mieć na uwadze stosowanie określeń czasownikowych bądź rzeczownikowych.

2.3. Zestawy statystyczne

Ustalenie częstotliwości występowania poszczególnych ekshortacji pozwala określić priorytety i preferencje programowe związane z profilem programu doskonalenia chrześcijańskiego. Dane statystyczne, chociaż nie stanowią bezwzględnie i jedyne kryterium, posiadają jednak ewidentną wymowę, wyrażoną w liczbach trudnych do zanegowania.

Wracając do pierwszej części omawianego artykułu księdza Drączkowskiego, warto zwrócić uwagę na podane zestawy statystyczne ekshortacji, uszeregowane w sześciu grupach tematycznych. Dla ilustracji omawianej metody warto tu je zacytować, podając w nawiasach liczbę ich występowania. Należą do nich: przebaczyć wzajemne przewinienia (16), zapomnieć krzywdy (5), uwolnić więźniów (12), łagodzić i przebaczać kary (4), odrzucić zemstę i chęć odwetu (7), zaprowadzić zgodę i pokój (10). W swych 12 mowach na wielki post św. Leon kieruje do swych wiernych aż 54 ekshortacje dotyczące przywrócenia poprawnych relacji między bliźnimi. Wynika stąd, że w każdej mowie na wielki post apele te pojawiały się średnio około czterech razy. Dane pozwalają zastąpić mało mówiące ogólniki typu: najczęściej, zazwyczaj, wielokrotnie konkretnymi liczbami.

Druga część artykułu *Dobroczynność – miłosierdzie* złożona jest z czterech tabel ukazujących cztery grupy ekshortacji o zróżnicowanym charakterze. Tabele sporządzone są według tego samego schematu, złożonego z czterech paralelnych rubryk: liczba porządkowa, miejsce występowania, tekst łaciński, przekład polski.

W tabeli pierwszej zostało podanych 17 ekshortacji określających zakres miłosierdzia chrześcijańskiego, tak w wymiarze osobowym, jak i przedmiotowym. Do kategorii osób, które szczególnie zasługują na miłosierdzie, św. Leon zalicza przede wszystkim ubogich (*pauperes*), chorych (*aegroti*), niedołączonych (*debiles*), wygnańców (*exules*), sieroty (*pupilli*) oraz wdowy (*viduae*). Na pierwszym miejscu stawia świadczenie pomocy duchowej: okazywanie ludzkiego współczucia (*humanitas*) oraz uczucia miłosierdzia (*misericaordiae affectus*). Druga tabela przedstawia 8 ekshortacji, w których dobre uczynki zostały określone jako: *opera miseicordiae*, *opera pietatis* lub *misericaordiae hostia*. W trzeciej tabeli zostało zamieszczonych 5 ekshortacji, które są apelami o udzielenie jałmużny (*eleemosyna*) oraz okazywanie szczodroblewości (*largitas*). Tabela czwarta ukazuje 9 ekshortacji, w których św. Leon eksponuje wartość dwóch cnót zbliżonych do siebie zakresem semantycznym. Są to dobrotliwość (*benignitas*) oraz życzliwość (*benevolentia*). W sumie dziełom miłosierdzia św. Leon poświęca 39 ekshortacji, ukazując przy tym szeroki wachlarz oznaczeń semantycznych tego, co zazwyczaj mieścimy pod jednym wspólnym określeniem: czynna miłość bliźniego. Reasumując dane statystyczne zawarte w obu częściach omawianego artykułu, można stwierdzić, że św. Leon w swych 12 mowach na wielki post miłości bliźniego poświęcił aż 93 ekshortacje pastoralne.

Rodzi się pytanie, jaka to jest część wszystkich w ogóle ekshortacji występujących w wymienionych *Mowach* Leona Wielkiego. Pod koniec artykułu Drączkowski podał do wiadomości, że sporządził kompletną kwerendę wszystkich ekshortacji występujących w wymienionych 12 mowach św. Leona na wielki post. Kwerenda tego materiału w ujęciu statystycznym przedstawia się następująco: program doskonalenia chrześcijańskiego (walka z grzechami, nałogami i wadami, nabywanie cnót, świętość) – 109 apeli, miłość bliźniego (przywrócenie poprawnych relacji między bliźnimi, dobroczynność – miłosierdzie) – 93 ekshortacje, odniesienie do Boga (słowo Boże, pomoc Boża, posłuszeństwo łasce i przykazaniom Bożym) – 16 ekshortacji, unikanie błędów herezji (wierność nauce zawartej w Symbolu) – 12 apeli, badanie i oczyszczenie sumień oraz serc – 10 ekshortacji, czujność wobec podstępów Szatana – 9 ekshortacji. Łatwo policzyć, że w 12 mowach św. Leona na wielki post występuje łącznie 256 ekshortacji. Preferencje programu duszpasterskiego w wymowny sposób

zostały ukazane w liczbach. Problematyce doskonalenia chrześcijańskiego św. Leon poświęcił 109 ekshortacji, co stanowi 42,4 proc. całości. Na drugim miejscu plasują się ekshortacje dotyczące miłości bliźniego, które pojawiają się w badanych mowach 93 razy. Stanowi to 36,5 proc. całości zebranego materiału źródłowego. Zastanawiające jest, że w mowach na wielki post, gdzie można by oczekiwać, że problematyka postów będzie szerzej uwzględniana, pojawia się zaledwie 7 apeli dotyczących przestrzegania postów. Święty Leon bardzo łatwo dispensuje swych wiernych od zachowania postów pod warunkiem udzielenia bliźnim hojnej jałmużny. Znamienna jest zasada, którą wielki papież wyraża w słowach: „Wstrzemięźliwość poszczącego niechaj się stanie pożywieniem ubogiego”⁹.

Powyższe dane statystyczne stanowią podstawę do wyprowadzenia wstępnych, co prawda, hipotetycznych tez doktrynalnych dotyczących rekonstrukcji głównych linii programu pracy duszpasterskiej Leona Wielkiego. Na kanwie powyższego opracowania rodzi się propozycja podjęcia dalszych badań opartych na ekshortacjach pastoralnych występujących w pozostałych 85 mowach Leona Wielkiego. Zachowało się 97 mów św. Leona, których tematyka związana jest przede wszystkim z rokiem liturgicznym. „Zachowały się Mowy na post grudniowy (9), Boże Narodzenie (10), Objawienie Pańskie (8), Wielki Post (12), kazania pasyjne (19), Zmartwychwstanie Pańskie (2), Wniebowstąpienie (2), Zesłanie Ducha Świętego (4) i na post wrześnieowy (9). Na uwagę zasługują również Mowy wygłoszone w święto Piotra i Pawła, św. Wawrzyńca oraz rocznicę konsekracji biskupiej (4)”¹⁰. Zbadanie poszczególnych cykli kazań Leona Wielkiego w oparciu o wyżej opisaną metodę mogłoby ujawnić, jak można oczekiwać, szerokie różnicowanie przedmiotowe występujących tam ekshortacji pastoralnych związanych z misteriami poszczególnych świąt roku liturgicznego. Takie badania można by podjąć między innymi w ramach prac prowadzonych na seminariach naukowych. Ich przedmiotem mógłby też stać się dorobek homiletyczny św. Jana Chryzostoma, św. Augustyna lub innych ojców Kościoła.

⁹ Św. Leon Wielki, *Mowy*, 13, 1, dz. cyt., s. 45.

¹⁰ F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 316.

3. Recepja założeń nowej metody w teologii pastoralnej

Nowa metoda badań oparta na ekshortacjach pastoralnych zwróciła uwagę ks. prof. Ryszarda Kamińskiego, kierownika Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Rozważając różne propozycje badań, Kamiński postanowił zająć się w ramach prac seminarium doktoranckiego teologią św. Grzegorza Wielkiego, zaliczanego do najwybitniejszych moralistów i duszpasterzy epoki patrystycznej. Uznając walory nowej metody oraz potrzebę jej wprowadzenia do badań pastoralnych, prof. Kamiński zaproponował swemu doktorantowi ks. Romanowi Bulińskiemu opracowanie tematu *Program pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego w świetle ekshortacji pastoralnych zawartych w „XL Homiliarum in Evangelia”*¹¹. Kolejne etapy badań podjęte przez Bulińskiego zasługują na szczegółowe omówienie z racji ich wzorcowego ujęcia, które może stać się w określonym wymiarze modelowym dla podobnego rodzaju opracowań. Bazę źródłową podjętego opracowania stanowiło dzieło św. Grzegorza Wielkiego *XL Homiliarum in Evangelia*¹². Autor korzystał z polskiego przekładu Władysława Szoldrskiego¹³. Odnośnie do stosowanej metody badań autor składa następującą deklarację we wstępie pracy: „Mając na uwadze założenia metodologiczne, postanowiono zwrócić uwagę na ekshortacje pastoralne, które poniekąd są zwięzłym streszczeniem zasadniczych kierunków programu pracy duszpasterskiej. Przez ekshortacje pastoralne rozumiemy wezwania, apele, zachęty, nakaazy i zakazy, dotyczące określonych działań oraz postaw i zachowań, skierowane do wszystkich wiernych, opatrzone zazwyczaj uroczystą formułą *Fratres charissimi*. Ekshortacje pastoralne podawane są zazwyczaj w formie

¹¹ R. Buliński, *Program pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego w świetle ekshortacji pastoralnych zawartych w „XL Homiliarum in Evangelia”*, Pelplin 2008.

¹² *Sancti Gregorii Pape I, cognomento Magni, opera omnia*, t. 2, accurate J.-P. Migne, Lutetiae Parisiorum 1857, kol. 1075–1312 (Patrologiae Cursus Completus. Series Latina, 76).

¹³ Św. Grzegorz Wielki, *Homilie na Ewangelię*, Warszawa 1970, s. 19–330 (Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, 3).

lakonicznych wezwań, ujętych w formie *coniunctivus hortativus* albo *imperativus*, np. *agite, quaerite, necesse est, redeamus, pertimescamu, pensate*. Do ekshortacji nie zaliczamy pouczeń oraz ocen zawartych w wykładzie zasad wiary i moralności. Należy dodać, że wyżej opisaną metodę, opartą na badaniach ekshortacji pastoralnych, w formie pełnej, wprowadził do studium przekazów patrystycznych F. Drączkowski. Dla ścisłości należy wyjaśnić, że J. Pałucki również oparł swe studium na ekshortacjach pastoralnych, rezygnując jednak z zestawów statystycznych, które w wymienionej metodzie pełnią istotną i niezastąpioną rolę¹⁴.

Pierwszy etap badań, etap kwerendy, polegał na wyszukaniu w całym korpusie dzieła św. Grzegorza wszystkich tekstów ekshortacji pastoralnych w wersji łacińskiej i w przekładzie polskim. We wszystkich 40 homiliach Grzegorza Wielkiego autor odnalazł 761 ekshortacji skierowanych do wiernych. Drugi etap dotyczył analizy zebranego materiału zmierzającej do wyłonienia określeń kluczowych (hasłowych). Autor uwzględnił zarówno opcję rzeczownikową, jak i czasownikową. Dzięki poczynionym analizom udało się wydzielić w badanym materiale źródłowym 105 grup problemowych. Tak posegregowany materiał został przedstawiony w tabeli sporządzonej w układzie alfabetyczno-statystycznym, złożonej z czterech paralelnych rubryk. W pierwszej została podana liczba porządkowa, w drugiej – przedmiot ekshortacji, w trzeciej – miejsce występowania, a w czwartej – ilość. Zestawienie zajmujące w pracy Bulińskiego aż 6 stron trudno tutaj w całości przedstawić. Autor, omawiając powyższą tabelę, stwierdza: „Na uwagę zasługuje też szeroki wachlarz przedmiotowy poszczególnych apeli, które plasują się aż w 105 grupach problemowych. Przedmiotem ekshortacji, obok spraw tak typowych dla przepowiadania jak walka z grzechem, nawrócenie, dobre uczynki i modlitwa, są sprawy zazwyczaj pomijane lub mało dowartościowane w przepowiadaniu jak dystans wobec rzeczy ziemskich, nieubieganie się o honory i zaszczyty, poznawanie Boga, Sąd Ostateczny, niebo, jałmużna słowa oraz talenty. Mając na względzie teoretyczne założenia programu pracy duszpasterskiej, trudno nie zwrócić uwagi na zamierzoną przez Grzegorza Wielkiego formację integralną jego słuchaczy

¹⁴ R. Buliński, *Program pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego...*, dz. cyt., s. 13–14.

obejmującą całego człowieka: jego sferę intelektualną, moralno-wolitywną oraz emocjonalno-pożądczą. Szczegółowa analiza omawianego materiału wskazuje na wstępie na pierwszeństwo formacji intelektualno-mądrościowej. Potwierdzeniem tej tezy są często pojawiające się następujące formy: zważcie, zastanówcie się, pomyślcie. Studium tabeli 1 prowadzi również do wniosku, że Grzegorz Wielki do niektórych spraw przywiązuje pierwszorzędną wagę, w wyniku czego wraca do nich wielokrotnie, inne sprawy zaś zdaje się traktować drugorzędnie. Wynikiem takiej postawy jest fakt, że niektóre ekshortacje pojawiają się nawet kilkadziesiąt razy, inne – zaledwie kilka. W zawiązku z powyższym wydawało się zasadnym, by wyodrębnić w osobnej tabeli ekshortacje pojawiające się najczęściej w porządku zstępującym. Można słusznie zauważyć, że najczęściej pojawiające się ekshortacje wytyczają poniekąd priorytety programowe, jakie Grzegorz Wielki stawia w swoim programie pracy duszpasterskiej¹⁵.

Celem ukazania priorytetów programowych autor sporządził drugą tabelę, w której wyodrębnił 25 grup problemowych w aspekcie zstępującym: dobre uczynki (*bona opera*) – 45 razy, niebo (*patria coelestis*) – 32, rzeczy ziemskie (*terrena, temporalia*) – 32, Sąd Ostateczny (*extremum iudicium*) – 25, nawrócenie (*reditus, conversio*) – 24, ubodzy (*pau-peres*) – 22, miłość bliźniego (*dilectio proximi*) – 20, Sędzia (*iudex*) – 18, bojaźń (*timor*) – 17, pokora (*humilitas*) – 17, pokuta (*poenitentia*) – 17, płacz (*fletus, lamenta*) – 16, miłosierdzie Boże (*misericordia Dei*) – 15, słowa Pana (*verba Domini*) – 15, dobre postępowanie (*mores, recta opera*) – 13, godność nasza (*dignitas nostra*) – 13, zło (*malum*) – 13, grzechy (*peccata*) – 12, pożądania (*concupiscentia*) – 11, Chrystusa poznać (*Christum cognoscere*) – 11, nadzieja (*spes*) – 11, równowaga umysłu (*constantia*) – 11, miłość Boga (*amor Dei*) – 10, słuchać słowa Bożego (*audire verba Dei*) – 10, talent (*talentum*) – 10. Poszukując w dalszym ciągu jednego kryterium porządkującego, autor odwołał się do podstawowych założeń doktryny moralno-ascetycznej Grzegorza Wielkiego. Ideą naczelną i dominującą w nauce tego wielkiego Doktora Kościoła jest powołanie do świętości. Święty Grzegorz podkreśla, że każdy chrześcijanin, bez względu na stan, w jakim żyje, powołany jest do świętości

¹⁵ Tamże, s. 23–24.

i doskonałości na wzór Chrystusa¹⁶. Proces doskonalenia związany jest z życiem czynnym i kontemplacyjnym. „Życie czynne, które jest etapem przygotowawczym do życia kontemplacyjnego, da się z kolei podzielić na dwa dalsze etapy, które można syntetycznie określić jako etapy odrzucenia zła i nabywania dobra”¹⁷. Mając to na uwadze, w Grzegorzowym modelu doskonalenia można wyróżnić trzy etapy odpowiadające klasycznemu podziałowi procesu doskonalenia na trzy następujące po sobie drogi: oczyszczenia, oświecenia i zjednoczenia z Bogiem¹⁸. Stosując powyższy podział Buliński uszeregował hasła wymienione we wspomnianej tabeli w trzy grupy odpowiadające trzem etapom doskonalenia: oczyszczenie (nawrócenie, pokuta, płacz, zło, grzech, pożądanie) – łącznie 94 hasła, oświecenie (cnoty, dobre postępowanie, dobre uczynki) – łącznie 144 hasła, zjednoczenie (niebo, rzeczy ziemskie, Sędzia, miłość Boga, słowo Pana, poznanie Chrystusa, słuchanie słowa Bożego) – łącznie 133 hasła.

Dla ścisłości autor dodaje, że do powyższych należy dołączyć czwartą grupę apeli, w których zawarta jest motywacja teologiczna całego programu pracy duszpasterskiej. Zaliczają się do niej: motyw śmierci i Sądu Ostatecznego, motyw nagrody i kary wiecznej, motyw posłuszeństwa nakazom Bożym oraz motyw naśladowania Chrystusa, świętych oraz aniołów – łącznie 64 hasła. Książd Buliński podkreśla, że powyższe zestawienia statystyczne stały się podstawą do nakreślenia planu dalszych trzech rozdziałów jego pracy. Należy wyjaśnić, że pierwszy rozdział pracy nosi tytuł *Charakterystyka ekshortacji pastoralnych św. Grzegorza Wielkiego*. Dwa pierwsze paragrafy oparte na zestawach statystycznych zostały już omówione. Na uwagę zasługuje trzeci paragraf *Teologiczna motywacja pracy duszpasterskiej*. Dane statystyczne zadecydowały o strukturze całego paragrafu złożonego z czterech punktów. Autor, mając do przeanalizowania cztery odrębne motywacje ujęte w grupach posegregowanych według kryterium ilościowego, mógł określić kolejność ich omówienia, poczynając

¹⁶ Por. J. Misiurek, *Grzegorz Wielki. 2. Myśl ascetyczno-mistyczna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1993, t. 6, kol. 327–329.

¹⁷ F. Drączkowski, *Patrologia*, dz. cyt., s. 372.

¹⁸ Por. J. Stanisławski, *Duchowy postęp*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1989, t. 4, kol. 334–335.

od ekshortacji, które pojawiają się najczęściej, a kończąc na tych, których jest najmniej. Tym samym mógł uwzględnić priorytety rzeczywiście zamierzone przez Grzegorza Wielkiego oparte na bazie statystycznej. W grupie wymienionych czterech motywacji na czoło wybija się motywacja eschatologiczna. Charakteryzując jej rolę nadrzędną i wiodącą w całym korpusie omawianych homilii, ks. Buliński stwierdza: „Motywacja eschatologiczna dominuje we wszystkich analizowanych homiliach Grzegorza Wielkiego. Mając na uwadze aspekt statystyczny, warto przypomnieć, że motyw Sądu Ostatecznego oraz osoba surowego Sędziego są przedmiotem aż 43 ekshortacji. Uwzględniając także hasła związane pośrednio z powyższą problematyką, takie jak: śmierć, kara wieczna oraz rozliczenie z talentów, można powiedzieć, że aż w 62 ekshortacjach pojawiają się, pośrednio lub bezpośrednio, motywy teologiczne, odnoszące się do rzeczy ostatecznych. Dążenie do kształtowania świadomości eschatologicznej jawi się jako motyw przewodni całego procesu doskonalenia, na wszystkich jego etapach”¹⁹. Analizując zestaw haseł zamieszczonych w obu tabelach można by się zastanowić, czy do motywacji eschatologicznej nie należałoby też zaliczyć grupy ekshortacji zamieszczonych pod hasłem: niebo (*patria coelestis*). Te ekshortacje pojawiają się w mowach Grzegorza Wielkiego aż 32 razy. Reasumując te dane, można by powiedzieć, że aż 94 ekshortacje pastoralne św. Grzegorz poświęca motywacji eschatologicznej. W kontekście wszystkich ekshortacji, których jest 761, stanowi to wymowną proporcję potwierdzającą wnioski wcześniej podane przez autora pracy.

Na marginesie rodzi się refleksja. Autor, ukazując cały warsztat źródłowy ujęty w konkretnych danych statystycznych, daje czytelnikowi nie tylko wgląd w cały analizowany materiał źródłowy, ale również dopuszcza, w pewnym sensie, jego poszerzoną lub zmodyfikowaną interpretację.

Konstrukcję szczegółową dalszych trzech rozdziałów swej pracy Buliński oparł na danych statystycznych zamieszczonych w pierwszym rozdziale. Mając na uwadze ramy niniejszego opracowania, trudno by było przedstawić kompletne omówienie struktury poszczególnych rozdziałów. Dla przykładu można zwrócić uwagę na budowę niektórych paragrafów. Na analizę wad autor poświęcił trzeci paragraf rozdziału drugiego *Wykorzenienie wad*.

¹⁹ R. Buliński, *Program pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego...*, dz. cyt., s. 27.

Omawiając ekshortacje św. Grzegorza dotyczące ośmiu wad, autor zastosował kryterium statystyczne, według którego referuje kolejno poszczególne materiały źródłowe. Na pierwszym miejscu omawia pychę (*superbia*), której Grzegorz Wielki poświęca 9 ekshortacji. Potem kolejno plasują się: gniew (*ira*) – 5 ekshortacji, nienawiść (*odium*) – 5 ekshortacji, zazdrość (*invidia*) – 4 ekshortacje, złośliwość (*malitia*) – 4 ekshortacje, nieczystość i rozwiązłość (*immunditia, luxuria*) – 5 ekshortacji, próżne mowy (*otiosa colloquia*) – 4 ekshortacje, klótnie i obelgi (*iurgia, convicia*) – 1 ekshortacja. Rzecz jasna, że kryterium statystyczne nie zawsze musi być zbieżne z kryterium merytorycznym. Sama statystyka nie przesądza sprawy priorytetów doktrynalnych. Może jednak być pomocna, gdyż kryterium merytoryczne nie zawsze jest konsekwentnie przez Grzegorza Wielkiego stosowane.

Przechodząc na teren aretologii, można odnotować, że św. Grzegorz używa tych samych określeń wartościujących w stosunku do różnych cnót. Według niego cierpliwość (*patientia*) jest „korzeniem (*radix*) i stróżem wszystkich cnót”²⁰. Podobnie ocenia wartość miłości: „Jak liczne gałęzie drzewa wyrastają z jednego korzenia (*ex una radice*), tak też wszystkie cnoty rodzą się z jednej miłości (*ex una charitate*)”²¹. Cnocie cierpliwości św. Grzegorz poświęca 7 ekshortacji pastoralnych: miłości Boga i bliźniego²². Nie tylko liczą się tu dane statystyczne, lecz również cały bliższy i dalszy kontekst wypowiedzi św. Grzegorza, które są w homiliach ujęte w formie retorycznej. Nie można więc przeceniać wartości zestawów statystycznych ani nie wolno ich zupełnie ignorować czy lekceważyć. Nie ulega wątpliwości, że wartość ilustrująca ekshortacje, dotycząca założeń programu pracy pastoralnej, nie może być kwestionowana.

W zakończeniu opracowania Buliński oprócz ogólnego podsumowania całości zamieszcza szereg wniosków i sugestii dotyczących również kaznodziejstwa, które nabierają wyrazistej oczywistości dzięki zastosowaniu w przeprowadzonych badaniach wyżej opisanej metody opartej na ekshortacjach pastoralnych. Mogą one dawać wiele do myślenia nie tylko współczesnym

²⁰ Św. Grzegorz Wielki, *Homilie na Ewangelie*, 35, 4, dz. cyt., s. 262.

²¹ Tamże, 27, 1, s. 187.

²² R. Buliński, *Program pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego...*, dz. cyt., s. 19–20.

pastoralistom, lecz również homiletom i homilistom. Z tej racji wydaje się uzasadnionym, by w całości je tutaj zacytować: „Charakteryzując ogólnie program pracy duszpasterskiej Grzegorza Wielkiego, trudno nie zwrócić uwagi na jego specyficzne ukierunkowanie oraz wyraźnie rysujące się priorytety programowe: 1. Program doskonalenia chrześcijańskiego. Proponowany program pracy duszpasterskiej zbieżny jest w istocie rzeczy z programem formacji, której celem jest świętość życia. Formacja ta realizuje się w ramach trzech klasycznych etapów: oczyszczenia, uświęcenia (nabywania dobra) oraz zjednoczenia z Bogiem. 2. Formacja integralna. Zamierzony program ma na uwadze formację całego człowieka, jego sfery intelektualno-madrosociowej, wolitywno-moralnej oraz emocjonalno-pożądawczej. 3. Priorytet formacji duchowo-intelektualnej. Należy zwrócić uwagę na dowartościowanie argumentów rozumowych, czego symptomem są powracające bardzo często następujące apele: *pensate* – rozważcie, *pensare* – rozważyc, *considerate* – zastanówcie się, *cogitate* – pomyślcie, oraz drugoplanowa i wtórna rola imperatywów moralno-ascetycznych. 4. Ukierunkowanie teocentryczne. Dominująca rola motywów chrystocentrycznych i pneumatologicznych na wszystkich etapach omawianego programu. 5. Kształtowanie świadomości eschatologicznej. Wiodącą i dominującą w całym programie pracy duszpasterskiej rola motywów eschatologicznych. 6. Akcja charytatywna ukierunkowana nie tylko na potrzeby materialne, ale w znacznej mierze na potrzeby i pomoc duchową służącą zbawieniu bliźniego. 7. Zasada umiaru. Program pracy wolny jest od radykalizmu. Postulaty pastoralne – wyważone, np. odnośnie akcji charytatywnej, stosunku do dóbr tego świata, łączenie miłości Boga z miłością bliźniego. Konfrontacja powyższego programu z programami pracy współczesnych duszpasterzy budzi nie tylko szereg gorzkich refleksji, ale również pozwala wyprowadzić określone wnioski konstruktywne. W programie pracy dzisiejszych duszpasterzy sprawa doskonalenia chrześcijańskiego jest zazwyczaj pomijana lub traktowana marginalnie; często rezygnuje się z formacji intelektualnej na rzecz jednostronnej formacji emocjonalno-uczuciowej; formacja duchowo-intelektualna bywa traktowana „po macoszemu”; bardzo często rezygnuje się zupełnie z kształtowania świadomości eschatycznej; ukierunkowanie teocentryczne (trynitarne) bywa redukowane wyłącznie do aspektu chrystocentrycznego; akcja charytatywna bywa zazwyczaj sprowadzana tylko do organizowania

pomocy materialnej. W świetle powyższych refleksji należy powiedzieć, że program pracy duszpasterskiej św. Grzegorza Wielkiego zachowuje ciągle w Kościele swoją ponadczasową aktualność. Program ten winien wiele dawać do myślenia współczesnym duszpasterzom oraz twórcom teoretycznych założeń współczesnych programów duszpasterskich²³.

Podsumowanie

Nawiązując do sformułowania zawartego w tytule niniejszego artykułu, należy stwierdzić, że ekshortacje pastoralne, jako wydzielona jednostka semantyczna, są nie tylko kluczem do kwerendy, lecz także stanowią podstawę nowej metody badań wypracowanej na bazie patrystycznej. Autorzy cytowanych opracowań określają ją opisowo: „Metoda badań oparta na ekshortacjach pastoralnych”. Jej geneza wiąże się z badaniami Jerzego Pałuckiego, których celem była rekonstrukcja programu pracy duszpasterskiej św. Ambrożego w oparciu o wszystkie jego dzieła. Poszukując sumarycznego oznaczenia postulatów prakseologicznych, autor posłużył się określeniem „ekshortacje pastoralne”, przez które rozumiał wezwania, apele, zachęty, nakazy i zakazy kierowane do różnych grup społecznych. Należy jednak zaznaczyć, że wskazany autor, wprowadzając do badań patrystycznych nowe kryterium kwerendy, nie wykorzystał wszystkich jego atutów i możliwości programowych.

Nawiązując do powyższych badań, Franciszek Drączkowski sformułował zasady nowej metody opartej na ekshortacjach pastoralnych. Podając definicję określenia „ekshortacje pastoralne”, oznaczył też ich przedmiot oraz przedstawił zasady sporządzania kwerendy. Założenia wymienionej metody zaaplikował do badań wybranej grupy *Mów* Leona Wielkiego, zwracając szczególną uwagę na istotną funkcję dopełniającą zestaw statystyczny.

Założenia nowej metody zostały przeszczepione w określonym aspekcie wzorcowym na grunt teologii pastoralnej dzięki pracy doktorskiej Romana Bulińskiego. Bazę źródłową stanowiło dzieło Grzegorza Wielkiego *XL Homiliarum in Evangelia*. Stosując zasady wyżej wymienionej metody, odnalazł w analizowanym materiale źródłowym 761 ekshortacji

²³ Tamże, s. 181–182.

skierowanych do wiernych, które uszeregował w dwóch zestawach statystycznych. Powyższe materiały stały się podstawą do rekonstrukcji programu pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego.

Należy żywić nadzieję, że opisana wyżej metoda badań oparta na ekshortacjach pastoralnych znajdzie także zastosowanie w badaniach dorobku kaznodziejskiego wybitnych homilistów zarówno epoki minionej, jak i współczesnej.

Abstrakt

Przepowiadanie słowa Bożego należy do podstawowych funkcji Kościoła. Nieprzejednaną rolę w tym zakresie odegrali ojcowie Kościoła, którzy pozostawili wielki dorobek kaznodziejski. Odkrywając bogactwo treści ich homilii, kazań i mów nieustannie dokonuje się analizy treściowej i teologicznej pozostawionego materiału. Do należytego opracowania merytorycznego może posłużyć nowe kryterium przygotowania kwerendy w oparciu o „ekshortacje pastoralne”. Termin ten oznacza różnego rodzaju apele, wezwania, zachęty czy wręcz nakazy. Może się to dokonywać w oparciu o dwa kryteria porządkujące: filologiczne oraz merytoryczne. Uwzględnienie zestawu ilościowego pozwala na precyzyjne określenie wiodących tematów i treści analizowanego materiału źródłowego, jakim są pozostawione mowy, homilie i kazania.

Słowa kluczowe

Ekshortacja pastoralna, kwerenda, homiletyka, metodologia

Abstract

Pastoral exhortations – a key to preliminary homiletic research

Preaching the Word of God is one of the basic functions of the Church. An enormous role in this area was played by the Fathers of the Church, who left a considerable output as preachers. By discovering the wealth of their homilies, sermons and speeches, the material is continuously analysed in terms of its content and theology. A proper content-related

discussion can be facilitated by a new criterion of research based on “pastoral exhortations.” This term means different kinds of appeals, calls, incentives or even orders. It can be done on the basis of two ordering criteria: philological and content-related ones. Taking into consideration the quantity, the leading topics and the content of the analysed source material, that is the speeches, homilies and sermons, can be precisely defined.

Keywords

Pastoral exhortation, query, homiletics, methodology

References

- Buliński R., *Program pracy duszpasterskiej papieża Grzegorza Wielkiego w świetle ekshortacji pastoralnych zawartych w „XL Homiliarum in Evangelia”*, Pelplin 2008.
- Drączkowski F., *Miłość bliźniego w świetle ekshortacji pastoralnych Leona Wielkiego w Mowach na Wielki Post (39–50)*, „Vox Patrum” 24 (2004) t. 46–47, s. 527–536.
- Drączkowski F., *Patrologia*, Pelplin–Lublin 2009.
- Drączkowski F., *Posty a miłość chrześcijańska w przepowiadaniu Leona Wielkiego*, [w:] *Historia i Logos*, red. K. Macheta, K. Gózdź, M. Kowalczyk, Lublin 1991, s. 130–137.
- Misiurek J., *Grzegorz Wielki. 2. Myśl ascetyczno-mistyczna*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1993, t. 6, kol. 327–329.
- Opera Omnia di Sant’Ambrogio*, t. 1–24, Milano 1979–1991.
- Pałucki J., *Święty Ambroży jako duszpasterz w świetle ekshortacji pastoralnych*, Lublin 1996.
- Sancti Gregorii Pape I, cognomento Magni, opera omnia*, t. 2, accurante J.-P. Migne, Lutetiae Parisiorum 1857, kol. 1075–1312 (*Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*, 76).
- Sancti Leonis Magni Romani Pontificis opera omnia*, accurante J.-P. Migne, t. 1, Parisiis 1846 (*Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*, 54).
- Stanisławski J., *Duchowy postęp*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1989, t. 4, kol. 334–335.
- Św. Grzegorz Wielki, *Homilie na Ewangelie*, Warszawa 1970 (Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, 3).
- Św. Leon Wielki, *Mowy*, przeł., wstęp i objaśn. K. Tomczak, Poznań–Warszawa–Lublin 1957.

REFLEKSJE, KOMENTARZE
REFLECTIONS, COMMENTS

BP JAN WĄTROBA

Diecezja Rzeszowska

bp.watroba@episkopat.pl

XIV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów – małżeństwo i rodzina w posynodalnej refleksji¹

Chciałbym podzielić się kilkoma refleksjami z XIV Zwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów, który odbył się w dniach 4–25 października 2015 roku w Rzymie. Tematem obrad biskupów oraz delegatów z całego świata stało się *Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym*. Uczestniczyłem w nim jako członek oficjalnej delegacji Konferencji Episkopatu Polski razem z abp. Stanisławem Gądeckim, przewodniczącym KEP, oraz abp. Henrykiem Hoserem, przewodniczącym Rady Bioetycznej KEP. Oczywiście nie sposób poruszyć wszystkim tematów, które podczas synodu zostały przedstawione. Chciałbym zatem skupić się na kilku, moim zdaniem, istotnych kwestiach oraz zasugerować pewne inicjatywy, które Kościół w Polsce może podjąć dla wprowadzenia w życie myśli synodu.

¹ Wykład wygłoszony podczas walnego zebrania Polskiego Towarzystwa Teologicznego w dniu 23 lutego 2016 roku w auli Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej w Krakowie.

1. Czym był synod?

Synod to wspólna droga całego Kościoła, który przez swoich delegatów pragnął pochylić się nad tematem kluczowym dla wszystkich, jakim jest rodzina. Dlatego oprócz biskupów i prezbiterów w synodzie uczestniczyło 17 par małżeńskich, które miały poprzez swoje świadectwo ukazać, że miłość małżeńska jest piękna i możliwa do zrealizowania, nawet w trudnym i burzliwym czasie.

Z woli Ojca Świętego Franciszka synod miał stać się miejscem refleksji nad sytuacją współczesnej rodziny i przedstawić nowe możliwości docierania z Ewangelią miłości i rodziny do wszystkich. Szansą opisanie rzeczywistości rodziny były ankiety przeprowadzone we wszystkich diecezjach, stowarzyszeniach o charyzmacie rodzinnym i wśród wybranych rodzin. Kardynał Peter Erdö zauważył, że ankiety dostarczają wielu ważnych informacji na temat funkcjonowania małżeństwa i rodziny we współczesnym świecie. Obserwujemy kryzys wszystkich działających instytucji, a to przekłada się na pesymizm człowieka. Ten z kolei prowadzi do braku zaufania do siebie nawzajem, do Kościoła, do państwa. Tak rodzi się subiektywizm, który niszczy wszelkie obiektywne spojrzenie na prawdę o człowieku, o miłości, o małżeństwie. Synod ma stać się zatem miejscem odkrywania nadziei, głoszenia Ewangelii językiem, który będzie dla człowieka współczesnego zrozumiały i nie będzie tylko powtarzaniem sloganów.

Jeszcze przed synodem niektórzy teologowie i obserwatorzy zarzucali, że próbuje się zerwać z tradycją i wprowadzić dynamikę działań opartą na budowaniu przekazu ewangelicznego od początku, zapominając o tym, że Kościół zawsze głosi naukę w ciągłości objawienia i w relacji do bogatego depozytu wiary rozwijanego i odkrywanego przez wielu świętych i nauczycieli wiary. Z moich osobistych obserwacji wynika, że udało się zachować zdrową łączność z Tradycją i jednocześnie w sposób miarodajny zaproponować wykorzystanie na nowo depozytu działań duszpasterskich w relacji do narzeczonych, małżonków i rodzin.

W homilii podczas mszy świętej rozpoczynającej synod Ojciec Święty powiedział, że nasze dyskusje powinny dotknąć trzech kwestii: dramatu samotności, miłości między kobietą a mężczyzną a rodziny. Aby skutecznie

rozpoznać te zjawiska i przynieść konkretne rozwiązania, mówił dalej Ojciec Święty, wszyscy uczestnicy synodu powinni odkrywać, że potrzebne są: odwaga apostołska, pokora, otwartość, modlitwa i zaufanie. Tylko wtedy można głosić skutecznie Jezusa Chrystusa. Doktryna Kościoła na temat małżeństwa i rodziny nie została zmieniona i nie chcemy jej zmieniać. Nie możemy pozwolić na redukcję naszych synodalnych horyzontów tylko do komunii świętej dla osób, które żyją w powtórnych związkach. Potrzeba spojrzeć z troską na wiele rodzin, które żyjąc według Ewangelii, pragną otrzymać nasze wsparcie.

Ojcowie synodalni jednomyślnie stwierdzili, że małżeństwo i rodzina są dobrem powszechnym, dobrem, które przekracza granice subiektywnych opinii. Rodzina nie jest problemem, ale jest wielką szansą dla każdego z jej członków, dla każdego społeczeństwa, dla każdego narodu. Zrozumienie tych podstaw pozwala spojrzeć na zgromadzenie synodalne z wielkim spokojem. Każdy z obecnych delegatów, choć pochodził z innego kontynentu i żyje w różnych uwarunkowaniach kulturowych, chciał odkrywać, w jaki sposób Ewangelia rodziny może być skutecznie głoszona i przynosić radość wszędzie tam, gdzie żyją małżeństwa i rodziny.

We wszystkich oficjalnych wystąpieniach, podczas konferencji prasowych, a także rozmów w kuluarach widać było ogromne zatroskanie uczestników obrad o kondycję rodziny na świecie. Nie skupiamy się tylko na rodzinach chrześcijańskich, ale chcemy dotrzeć do wszystkich, którzy żyją w małżeństwie i rodzinie – mówili delegaci świeccy oraz biskupi. Chcemy głosić, że Bóg jest dobry, że miłość jest piękna, że małżeństwo i rodzina niosą światu nadzieję. To rodzina ma podjąć i prowadzić narrację budowy cywilizacji, gdzie każdy człowiek będzie otoczony szacunkiem, gdzie nikt nie będzie się bał drugiego człowieka.

Dlatego podczas pierwszego tygodnia obrad tak wiele uwagi poświęcono na zbadanie i opis sytuacji małżeństwa i rodziny we współczesnym świecie. Inna jest sytuacja rodziny afrykańskiej, inna rodziny azjatyckiej, a jeszcze inna rodziny europejskiej. Im wszystkim trzeba ponownie głosić radość Ewangelii, nowość Ewangelii rodziny, która jako jedyna może odpowiedzieć na wszystkie pytania człowieka. Nie było więc na synodzie lepszej czy gorszej opinii, nie było sprzeczek, które rujną atmosferę. Był natomiast klimat wzajemnego wsłuchiwania się, by zrozumieć

różnorodność i ciesząc się nią, prowadzić wszystkich do spotkania z Chrystusem. Synod nie był i nie mógł być miejscem rewolucji, ale spotkania. Nie był miejscem walki, ale zrozumienia, przede wszystkim tego, co mówi Duch do Kościołów.

2. Głoszenie cudu miłości

Tajemnica miłości objawiona w Jezusie Chrystusie daje nadzieję, że miłość jest rzeczywistością, którą można przeżyć tu i teraz, właśnie w małżeństwie, tym naturalnym związku mężczyzny i kobiety, opartym na wzajemnym darze z siebie. Chrystus podniósł je do godności sakramentu i zapewnił o tym, że w sposób szczególny będzie towarzyszył małżonkom na ich drodze. Sakrament jest otwarciem na przyszłość małżonków, jest początkiem historii nowych pokoleń, które – będąc owocem miłości małżonków – przychodzą na świat.

Ta krótka refleksja na temat miłości, małżeństwa i rodziny pozwala wejść w głębię rzeczywistości synodalnej. Środki masowego przekazu próbowały od początku przedstawić synod, jako „derby”, jako sprzeczkę polityków, którzy chcą sobie wzajemnie udowodnić, kto ma więcej wpływów i czyja opinia przeważą. Uczestnicząc w tym historycznym wydarzeniu obserwowałam jednak całkiem inną rzeczywistość. Podczas wystąpień ojców synodalnych poruszano wiele tematów dotyczących współczesnych uwarunkowań sytuacji rodziny.

Mówiono o rewolucji kulturalnej, o tym, jak zmienić język głoszenia Ewangelii, aby skutecznie docierać do osób w sytuacjach trudnych, nie potępiając ich i nie osądając. Poruszono problem przemocy wobec kobiet, konfliktów małżeńskich, rozwodów, zagrożeń dla jedności małżeństwa i rodziny. Oprócz tych negatywnych zjawisk pojawiają się jednak nowe procesy, które niosą nadzieję dla rodziny i świata. Wiele rodzin korzysta z kierownictwa duchowego, rozwija swój potencjał i talenty, pragnie żyć Ewangelią na co dzień. Trzeba nieść im pomoc, otoczyć opieką i pozwolić, aby to one budowały narrację społeczną i ekonomiczną tam, gdzie żyją.

Podczas Synodu Biskupów dużo mówiło się też o zmianie języka, którym Kościół przepowiada Ewangelię. Według ankiet, które zostały

przeprowadzone w Polsce zarówno przed Zgromadzeniem Nadzwyczajnym, jak i przed Zgromadzeniem Zwyczajnym Biskupów, zdecydowana większość Polaków nie czyta dokumentów Kościoła, bo ich nie rozumie. Stwierdzano, że ich język jest zbyt hermetyczny, że nie oddają rzeczywistości, w której żyjemy. Można wymieniać kolejne argumenty za tym, aby nie czytać dokumentów Kościoła, nauczania papieża. Trzeba jednak zadać ważne pytania: jaki jest poziom nauki języka polskiego, znajomości polskiej literatury, polskiej kultury? Nauczyciele alarmują, że wiele osób nie potrafi ze zrozumieniem przeczytać tekstu, że są po prostu wtórnymi analfabetami. Czy to zwalnia nas jednak z troski o kulturę języka i jakość głoszenia Ewangelii? Czy wystarczy zastąpić trudne słowa prostymi? Czy wystarczy przełożyć Ewangelię na serię komiksów, kolejnych filmów o życiu Jezusa Chrystusa? Jestem przekonany, że nie tędy droga. Jezus mówił często językiem alegorycznym, a jednocześnie rozumiałem dla człowieka tamtej epoki i kultury. Jego słowa były zrozumiałe nawet dla prostych ludzi, ale także budziły wiele kontrowersji. Niejednokrotnie uczniowie odchodzili, stwierdzając, że mowa Jezusa jest zbyt trudna i nie potrafią zaakceptować Jego wymagań.

Jak zatem docierać do współczesnego człowieka, który nie przywiązuje do słowa wielkiej wagi? Jak docierać do słuchacza, który na co dzień posługuje się agresywnym lub niekiedy wulgarnym językiem? Jak wreszcie oczyścić język w małżeństwie i rodzinie, aby stał się środkiem budowania miłości, więzi i rozwijania wzajemnego dialogu? Troskę o zmianę tych tendencji widać było od początku synodu.

Jeżeli człowiek nie potrafi przyjąć słowa od drugiego człowieka, czy będzie potrafił przyjąć Słowo, które stało się Ciałem i zamieszkało pośród nas? Tylko powrót do kultury życia, odbudowa poczucia piękna, wartości człowieka i zlikwidowanie przemocy pozwoli człowiekowi w pełni przyjąć słowo objawione. Nie chodzi więc o obniżenie poprzeczki wymagań moralnych i intelektualnych. Każdy człowiek posiada naturalną zdolność do odkrywania prawdy i szukania odpowiedzi na wielkie pytania antropologiczne. Trzeba w myśl słów Chrystusa wyciągać ze skarbca Kościoła rzeczy stare i nowe. Kościół nie może zmienić depozytu wiary, nie może zmienić słów Bożego objawienia. Szukając nowych form wyrazu, nie może zapomnieć, że tylko Ewangelia, jak przypominał Franciszek, może dać człowiekowi odpowiedź na nurtujące go pytania o sens życia i miłości.

3. Rodzina miejscem przekazywania wiary

Podczas synodu biskupów w wielu wypowiedziach poruszono temat przekazywania wiary. Dlaczego jest to tak istotna kwestia? Łaskę wiary otrzymujemy poprzez chrzest jako dar. Bóg pozwala człowiekowi uczestniczyć w rzeczywistości daru i tajemnicy miłości. Aby rozwijać te „duchowe zdolności”, potrzebny jest przewodnik, który w sposób jasny i systematyczny będzie dawał świadectwo, że droga świętości jest piękna, że jest przygodą, a przede wszystkim, że jest możliwa do zrealizowania. Nikt i nic nie zastąpi na tej drodze rodziców. Jeżeli oni sami żyją bogactwem wiary i poprzez sakrament małżeństwa są coraz bliżej siebie i Boga, stanowią błogosławieństwo dla wszystkich. Stają się przewodnikami, którzy sami kroczą drogą świętości i dzięki temu innym tę drogę wskazują.

Dochodzimy więc do ważnego punktu rozważań synodalnych. Jak formować narzeczonych, małżonków i rodziców, aby nie marnowali sakramentalnej łaski małżeństwa? Jak przekonać ich, że tylko pełne zjednoczenie z Bogiem i między sobą pozwoli im lepiej zrozumieć siebie nawzajem i otworzyć się na dar miłości, która przekracza ludzkie zrozumienie? Człowiek, który nie wierzy, nie przekaze wiary nikomu. Człowiek, który w swoim życiu idzie ciągle na kompromisy, nigdy nie opowie się po stronie prawdy. Wielu ojców synodalnych podkreślało, że potrzebny jest katechumenat prowadzący do zawarcia sakramentu małżeństwa. Powinien on stać się czasem pogłębienia wiary i zrozumienia tego, co młodzi mają przeżyć jako małżonkowie. Każdy z narzeczonych powinien odpowiedzieć sobie na pytanie, kim jest dla niego Jezus Chrystus i w jaki sposób pragnie go zaprosić do swojego małżeństwa. Właśnie w tym czasie przygotowania powinni także zbudować wspólny projekt życia, który pozwoli im zrozumieć, jak będą pokonywać trudności, na jakich fundamentach oprą swoje życiowe wybory.

Wydaje się, że bez świadectwa wierzących, zaangażowanych małżeństw bardzo trudno jest przekonać narzeczonych, że miłość jest możliwa. Podczas świadectw małżeństw, audytorów synodu, widać było bardzo wyraźnie, że tylko rodzina modląca się i świadomie przeżywająca swoją wiarę potrafi pokonać wszelkie przeciwności. Trzeba przypomnieć, że rodzina jest nie tylko wspólnotą ewangelizowaną, ale ma obowiązek

stawać się wspólnotą ewangelizującą. Pierwszy moment tej ewangelizacji dokonuje się w relacji rodziców i odkrywaniu przez nich wiary, ale kolejnym krokiem musi stać się przekaz wiary i osobiste świadectwo. Stąd konieczne jest przypomnienie, że rodzice mają obowiązek troski o rozwój duchowy swoich dzieci. Ojciec Święty Pius XII powiedział, że zrozdzenie dziecka i pozostawienie go bez wychowania, bez wiary staje się prawdziwą zbrodnią rodziców. Nie można zatem uciekać od tego obowiązku. Z drugiej strony trzeba podkreślić, że Kościół nie może opuścić rodziców na drodze formacji i rozwoju duchowego. Ciągłe potrzebujemy kapłanów, którzy będą z rodzinami i dla rodzin. Dobra i systematyczna formacja małżonków i rodziców pozwoli im pogłębić ich życie duchowe i przekazać świadectwo o miłości, która przemienia człowieka.

4. Duszpasterstwo małżeństw i rodzin

Podczas synodu praktycznie wszystkie grupy językowe, które obradowały w *circoli minori*, wysunęły postulat wprowadzenia solidnego i wymagającego przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa. Nie chodzi o to, aby mnożyć w Kościele nowe formalności. Doświadczenie wszystkich kontynentów jest takie samo – bez dojrzałej wiary nie da się zbudować trwałego i szczęśliwego małżeństwa. Etapy przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa, przynajmniej na poziomie teoretycznym, są od dawna znane. Wymienia je choćby adhortacja *Familiaris consortio*: przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie. Jak wygląda jednak praktyka działań duszpasterskich w zakresie przygotowania narzeczonych do zawarcia sakramentu?

Od razu pojawiły się dyskusje. Skoro ma to być dobre przygotowanie, to musi trwać. Inni stwierdzili, że wydłużenie samego procesu przygotowania zaowocuje tym, że tylko niewielka liczba narzeczonych będzie chciała w nim uczestniczyć, a w konsekwencji wzrośnie liczba par żyjących ze sobą bez ślubu lub tylko w związku cywilnym. Trzeba mówić nowym językiem, wprowadzić więcej warsztatów, uatrakcyjnić formę przygotowań – proponowali kolejni uczestnicy synodu. Padało wiele nowych i może nawet cennych postulatów. Ponad wszelką wątpliwość

pozostaje jednak przeświadczenie, że podstawowym problem jest brak wiary. I to brak wiary, który dotyka różnych poziomów życia młodych ludzi. Nie wierzą, że można stworzyć piękną i trwałą relację pomiędzy żoną i mężem, relację opartą na miłości, bo nigdy tej miłości nie widzieli w swojej rodzinie, a może w ogóle jej nie doświadczyli. Nie wierzą, że Bóg cokolwiek wniesie do ich życia małżeńskiego, a więc sakrament staje się po prostu jednym ze sposobów wejścia w społecznie akceptowane relacje bycia mężem i żoną. Nie wierzą w końcu i nie praktykują wiary, bo nie mieli blisko siebie żadnego świadka.

Być może te stwierdzenia wydają się zbyt dramatyczne. Przecież są wierzący rodzice, katecheci, księża, tyle lat katechezy... A jednak rośnie liczba konkubinatów, młodzi ludzie wprost stwierdzają, że boją się małżeństwa i odpowiedzialności. Doświadczenie wielu duszpasterzy rodzin potwierdza, że rodzice nie przekazują wiary swoim dzieciom, bo sami jej nie mają. Jeżeli mamy mówić o dobrym przygotowaniu do zawarcia sakramentu małżeństwa, musimy wrócić do tematu obecnego w każdej parafii – duszpasterstwa rodzin. Żadna katecheza przedmałżeńska, żadne duszpasterstwo akademickie nie zastąpi widoku rodziców, którzy razem z dziećmi się modlili, chodzili do kościoła i przede wszystkim żyli miłością w codziennych relacjach. Wszystkie duszpasterskie inicjatywy mają być uzupełnieniem tego wszystkiego, czego młody człowiek powinien nauczyć się w domu, w rodzinie, od swoich rodziców. Bardzo trudno mówi się do grupy narzeczonych, kiedy nie rozumieją języka wiary i nigdy na poważnie nie spotkali w swoim życiu Jezusa Chrystusa. Jeżeli mamy przygotować ich do sakramentu małżeństwa, nie możemy poprzestać tylko na praktycznych informacjach o różnicach pomiędzy mężczyzną i kobietą, komunikacji i sposobie radzenia sobie z problemami. Konieczne jest znalezienie skutecznego języka przekazu, np. używanie środków multimedialnych, dostosowanie orędzia Ewangelii do sytuacji, w której żyją, tworzenie małych grup, w których uczestnicy otworzą się na siebie w dialogu. Moim zdaniem najważniejsze jest jednak to, aby otworzyć ich serca na spotkanie, być może po raz pierwszy, na doświadczenie przychodzącego Boga. Boga, który objawia się jako miłość i pragnie podnieść ich naturalne pragnienie bycia ze sobą w relacji mężczyzna-kobieta do godności sakramentu.

Żadna katecheza przedmałżeńska nie zastąpi świadectwa kochających się rodziców. Może obudzić pragnienie wiary, może nauczyć, jak rozwiązywać problemy małżeńskie, ale nie zastąpi cierpliwej i systematycznie praktykowanej wiary. Czas przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa musi więc być czasem budzenia wiary, czasem, kiedy zaprosimy każdego z narzeczonych do bardzo osobistego i intymnego spotkania z Jezusem Chrystusem.

Podczas synodu wielokrotnie wracał postulat, aby w tej posłudze na rzecz małżeństw i rodzin byli obecni kapłani. Małżonkowie obecni na synodzie podkreślali, że towarzyszenie małżonkom i rodzinom przez kapłanów daje im wewnętrzną siłę i pozwala uwierzyć, że Bóg nie zostawia ich nigdy samych na drodze do świętości. Trzeba jednak wciąż przygotowywać kapłanów do tej posługi na rzecz małżeństw i rodzin. Podczas synodu wielu delegatów mówiło o tym braku przygotowanych i zaangażowanych kapłanów pracujących z rodzinami i dla rodzin. W Polsce w kilku seminariach alumni przygotowują się do duszpasterstwa małżeństw i rodzin przez uczestnictwo w wykładach na ten temat. Absolutną koniecznością jest to, aby w najbliższym czasie wszystkie wyższe seminaria duchowne wprowadziły przedmiot Duszpasterstwo małżeństw i rodzin do swojego programu.

5. Towarzyszenie małżeństwom i rodzinom w sytuacjach trudnych

Uczestnicząc w obradach synodu, miałem okazję zapoznać się lepiej z problemami wielu małżeństw, które z różnych powodów znalazły się w sytuacjach nieprawidłowych. Ta część debaty synodalnej budziła chyba największe zainteresowanie. Chciałbym jednak podkreślić, że większość obrad i rozważań w małych grupach było poświęcone temu, jak głosić Ewangelię i jak pomagać zwyczajnej rodzinie, która żyje w sakramentalnym małżeństwie, boryka się z codziennymi problemami, jak chociażby wychowanie dzieci, brak środków do życia itp. To ważne, abyśmy pamiętali, że troszcząc się o małżeństwa i rodziny w sytuacjach nieprawidłowych, nigdy nie zapominamy i nie zaniedbujemy zwyczajnych rodzin.

Najtrudniejszym zagadnieniem, z którym spotkali się ojcowie synodalni, był niewątpliwie problem dostępu do Eucharystii dla osób, które po rozpadzie swojego sakramentalnego małżeństwa związały się kontraktem cywilnym z inną osobą. Niewątpliwie wiele z tych osób przeszło przez doświadczenie nawrócenia i odkrycia wiary i pragnie teraz spotkać Jezusa Chrystusa w Eucharystii. Dla nas, pasterzy, jest to wielkie cierpienie, że nie możemy pozwolić tym osobom na tę jedność z Chrystusem eucharystycznym. Chciałbym teraz przytoczyć niektóre tylko argumenty, które sprawiły, że ojcowie synodalni nie wyrazili poparcia dla postulatów niektórych środowisk, które utrzymywały, że już czas, aby zmienić dyscyplinę Kościoła w tej kwestii.

Po pierwsze warto zastanowić się nad rzeczywistością Eucharystii. Nie jest ona rzeczą, którą można sobie wziąć. Eucharystia jest przecież Osobą – jest nią Jezus Chrystus ukryty pod postacią chleba. Traktowanie Chrystusa jak rzeczy, która pozwoli mi przez chwilę lepiej się poczuć, prowadzi tylko do pogłębienia tej rany, którą już w sobie noszą osoby żyjące w powtórnym związku. Relatywizacja komunii świętej prowadzi w konsekwencji do głębokiego niezrozumienia, czym jest Kościół i do kąd ma prowadzić swoich wiernych.

Po drugie warto podkreślić, że Eucharystia nie jest nagrodą. Jest pokarmem ludzi świętych i grzesznych, ale jednak ludzi, którzy starają się poprzez nawrócenie być blisko Boga i razem z nim zmartwychwstawać ze swoich grzechów. Jak pisał św. Jan Paweł II, Eucharystia jest lekiem pozwalającym na życie wieczne, przywracającym duchowe siły. Jeżeli wierzący ma silne postanowienie poprawy swojego życia, a z drugiej strony nic nie robi, aby je zmienić, to po co przyjmuje komunię świętą? Czy subiektywne poczucie samozadowolenia wystarczy, aby obecność Chrystusa w sercu była prawdziwie owocna?

Wielu ojców synodalnych pytało, w jaki sposób możemy prowadzić duszpasterstwo wiernych rozwiedzionych i żyjących w nowych związkach? Jestem przekonany, że dokument końcowy w żaden sposób nie upoważnia ani osób żyjących w powtórnym związkach, ani duszpasterzy do tego, aby ogłosić, że wszyscy mogą – kiedy chcą – przyjmować Najświętsze Ciało i Krew Jezusa Chrystusa. Dokument przedstawiony Ojcu Świętemu wyraża ogromną troskę duszpasterzy o osoby, które z różnych względów żyją w powtórnym

związku, ale także zachęca je do tego, by przeprowadziły solidny rachunek sumienia, który pozwoli na zrozumienie tego, co stało się w ich sakramentalnym małżeństwie. Uważam, że to pierwszy poważny krok, aby skutecznie oddziaływać duszpastersko. Po uważnym i obiektywnym spojrzeniu na małżeństwo i przyczyny jego rozpadu wiele osób żyjących w powtórnych związkach dojdzie do wniosku, że najpierw muszą naprawić szkody wyrządzone najbliższymi, a dopiero później mogą myśleć o zbliżeniu się do komunii świętej. Może taki poważny proces nawrócenia pod okiem spowiednika pozwoli na prawdziwą przemianę, a nie szukanie łatwych usprawiedliwień w stylu: skoro mogę przystąpić do komunii świętej, to wszystko jest już w porządku i nie muszę nikogo przepraszać i niczego zmieniać.

To właśnie chcieli powiedzieć ojcowie synodalni, kiedy zastanawiali się nad 84 i 85 punktem relacji końcowej. Potrzebny jest proces nawrócenia, potrzebna jest opieka kapłana, potrzebne jest zrozumienie i zaleczenie ran zadanych sakramentalnemu małżonkowi. Dopóki wierzący i żyjący w powtórny związek nie wejdzie na tę drogę, nie może żądać dla siebie komunii świętej, która byłaby oparta tylko na jego subiektywnych odczuciach. Trzeba więc stwierdzić, że na synodzie podtrzymano dotychczasową doktrynę Kościoła na temat udzielania komunii świętej. Stwierdzono jasno, że osoby żyjące w powtórnych związkach nie mogą przystępować do komunii świętej. Zachowano tym samym nauczanie Kościoła wyrażone jasno w *Familiaris Consortio* (84), *Katechizmie Kościoła katolickiego* (1650) oraz w dokumencie Kongregacji Nauki Wiary z 1994 roku na temat przyjmowania komunii świętej przez wiernych rozwiedzionych żyjących w powtórnych związkach. Osoby wierzące żyjące w powtórny związek mogą przyjąć komunię świętą tylko wówczas, kiedy żyją ze sobą, powstrzymując się od pożycia małżeńskiego zastrzeżonego tylko dla małżonków lub kiedy zdecydują się na opuszczenie związku i powrót do sakramentalnego małżonka. Wierni, którzy zdecydowali się na złożenie do sądu biskupiego wniosku o stwierdzenie nieważności zawartego małżeństwa i czekają na orzeczenie, do czasu otrzymania wiadomości o tym, że ich małżeństwo zostało nieważnie zawarte, powinni wstrzymać się od pożycia małżeńskiego.

Jako Kościół jesteśmy wspólnotą ludzi grzesznych zmierzających do zbawienia. Nikogo nie wykluczamy, nikim nie gardzimy, nikogo nie

odrzucaamy ani nie potępiamy. Droga jest długa i nieraz trudna. Pochylamy się na tych, którzy z różnych powodów, także z powodu problemów małżeńskich, potrzebują pomocy. Nie możemy jednak oszukiwać siebie i upadających. Komunia święta jest umocnieniem, prowadzi do prawdy, dlatego ojcowie synodalni przypomnieli stojące przed wszystkimi wyzwanie, zapraszając jednocześnie do dalszej refleksji.

6. Podsumowanie

Byliśmy świadkami wielkiego wydarzenia w dziejach Kościoła i świata. XIV Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów zakończyło się przygotowaniem relacji końcowej dla papieża Franciszka. Niektórzy uważają, że jest ona zbyt ogólna i nie wyczerpuje wszystkich tematów. Być może tak jest. Teraz czekamy na ostatnie słowo Ojca Świętego, być może adhortację posynodalną, która będzie miała dla Kościoła moc definitywnego i zobowiązującego nauczania.

Natomiast niewątpliwym sukcesem synodu jest zwrócenie uwagi całego Kościoła i świata na fakt, że rodzina nie jest problemem, ale wielką szansą. Jest przede wszystkim szansą dla człowieka, który potrzebuje miłości i jest stworzony do miłości. Jest szansą dla Kościoła, który głosi prawdę o miłości wcielonej – Jezusie Chrystusie. Jest wreszcie szansą dla społeczeństwa i państwa, bo w rodzinie człowiek uczy się patriotyzmu i postaw społecznych. Trzeba zrobić wszystko, aby tej szansy nie zaprzepaścić, aby pomóc rodzinie w wypełnianiu jej podstawowych zadań, które przypomniiał św. Jan Paweł II (*Familiaris consortio*, cz. III), a którymi są: tworzenie wspólnoty osób, służba życiu, uczestnictwo w rozwoju społeczeństwa czy wreszcie uczestnictwo w życiu i misji Kościoła.

SPRAWOZDANIA · REPORTS

KS. KAZIMIERZ PANUŚ

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

kazimierz.panus@upjp2.edu.pl

Sprawozdanie prezesa Polskiego Towarzystwa Teologicznego za rok 2015

Poprzednie walne zebranie Polskiego Towarzystwa Teologicznego odbyło się w Krakowie 25 lutego 2015. Składało się ono z dwóch części. W pierwszej po wysłuchaniu sprawozdań prezesa, skarbnika, kierownika Sekcji Wydawniczej i przewodniczącego Komisji Rewizyjnej udzielono absolutorium zarządowi za rok 2014. W drugiej części walnego zebrania po laudacji JE bp. Tadeusza Rakoczego wręczono medal *Bene merenti* Polskiego Towarzystwa Teologicznego Jego Eminencji kard. dr. Stanisławowi Dziwiszowi i wysłuchano wykładu ks. prof. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) nt. „*Nie lękajcie się być świętymi*” – *świętość w nauczaniu św. Jana Pawła II*. Zeszlóroczne walne zebranie zamykało obchody 90-lecia istnienia Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Z tej okazji opracowano i wydano jubileuszowy album pt. *W służbie Wiekuistej Prawdy. Polskie Towarzystwo Teologiczne 1924–2014* (Wydawnictwo UNUM, Kraków 2015), który otrzymał każdy z uczestników zebrania.

1. Działalność zarządu

Rok 2015 był drugim rokiem działalności zarządu wybranego 25 lutego 2014 na trzyletnią kadencję. Działał on w następującym składzie:

Zarząd

Prezes: ks. prof. zw. dr hab. Kazimierz Panuś

Wiceprezes: ks. dr hab. Roman Kuligowski, prof. UKSW

Sekretarz: o. dr hab. Romuald Kośła OFM

Skarbnik: ks. dr Andrzej Mojżeszko

Bibliotekarz: ks. dr hab. Jan Bednarczyk

Kierownik Sekcji Wydawniczej: mgr Sebastian Wojnowski

Komisja rewizyjna

Przewodniczący: ks. prof. dr hab. Tomasz Jelonek

Członkowie: ks. dr hab. Sylwester Jędrzejewski SDB

ks. dr Artur Kardaś CR

Sąd koleżeński

Przewodniczący: ks. prof. dr hab. Jacek Urban

Członkowie: o. prof. dr hab. Tomasz Dąbek OSB

ks. prof. dr hab. Stanisław Hałas SCJ

Z końcem 2015 roku Polskie Towarzystwo Teologiczne liczyło 993 członków. W roku 2015 przyjęto do towarzystwa 40 osób, w tym 11 do nowo powstałego Oddziału w Elblągu.

Od poprzedniego walnego zebrania do wiekuistego domu Ojca odeszli (według posiadanych informacji): ks. prof. Tadeusz Ślipko SJ, ks. prałat Franciszek Chowaniec (wieloletni duszpasterz Ruchu Światło-Życie), ks. prof. Andrzej Baczyński, ks. mgr lic. Stanisław Kolarski, o. dr hab. Zachariasz Jabłoński OSPPE, ks. dr Stanisław Zarych z Przemysła, o. dr hab. Gerard Siwek CSsR z Tuchowa, ks. Andrzej Jan Fornal z diecezji sosnowieckiej.

Spełniając wymogi statutowe, zarząd odbył w roku sprawozdawczym cztery zebrania w dniach 12 maja 2015, 1 października 2015, 24 listopada 2015, 23 lutego 2016.

Podczas pierwszego zebrania wysłuchano wykładu ks. dr hab. Stanisława Wronki nt. *Hiperboliczne wypowiedzi w Biblii*. Prelegent przybliżył znaczenie

biblijnych figur stylistycznych i paralelizmów antytetycznych jako swojego języka obrazowego dla wyrażenia ważnych spraw wiary. Następnie prezes ks. Kazimierz Panuś podsumował obchody jubileuszu 90-lecia istnienia PTT, podkreślając, iż wydarzenia te przyczyniły się do rozwoju Polskiego Towarzystwa Teologicznego – erygowanych bowiem zostało kilka sekcji terenowych, jak również do podejmowania przez sekcje specjalistyczne i terenowe różnorodnych inicjatyw naukowych-badawczo.

Zarząd przychylił się do prośby ks. mgr. Kazimierza Moskały o wybór nowego sekretarza towarzystwa, powierzając to ważne zadanie o. dr. hab. Romualdowi Henrykowi Kośli OFM. Jednocześnie zarząd wyraził wdzięczność ks. Kazimierzowi Moskale za bezinteresowne pełnienie tej ważnej funkcji od marca 1987 roku, a więc przez blisko 30 lat. Ks. Kazimierz Moskała pozostał sekretarzem honorowym.

W dalszej części zebrania kierownik Sekcji Wydawniczej Sebastian Wojnowski podzielił się z członkami zarządu swoimi spostrzeżeniami z uroczystości wręczenia 18 kwietnia 2015 roku w Warszawie wyróżnienia FENIKS 2015 Stowarzyszenia Wydawców Katolickich dla Wydawnictwa UNUM Polskiego Towarzystwa Teologicznego. Wyróżnienie to w kategorii Seria Wydawnicza przyznano za wydanie w ramach serii Kazania w Kulturze Polskiej. Edycje Kolekcji Tematycznych trzech obszernych antologii kazań maryjnych, funeralnych i pasyjnych pod redakcją ks. Kazimierza Panusia.

Sebastian Wojnowski poinformował także o trzech wnioskach o finansowanie projektów badawczych złożonych przez Polskie Towarzystwo Teologiczne do konkursu Tradycja 1a w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015. Pierwszy dotyczy kontynuacji wyżej wspomnianej serii poprzez opracowanie czterech antologii kazań: adwentowych, bożonarodzeniowych, wielkanocnych i patriotycznych, drugi opracowania i krytycznego wydania dorobku sługi Bożego ks. Piotra Skargi, a trzeci wniosek obejmuje opracowanie historii Łemków. Z tych trzech wniosków do finansowania w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki został zakwalifikowany pierwszy, tzn. *Kazania w kulturze polskiej. Edycje kolekcji tematycznych – kontynuacja*.

Drugie zebranie zarządu rozpoczął wykład s. dr hab. Adelajdy Sielepin CH nt. *Teologiczne aspekty profesji zakonnej w nowym jej obrzędzie*.

Prelegentka przedstawiła teologię profesji wieczystej według odnowionego rytuału konsekracji i profesji zakonnej, jaki po wielu latach starań ma się ukazać w polskim przekładzie.

W dalszej części zebrania kierownik Sekcji Wydawniczej Sebastian Wojnowski poinformował o kolejnych projektach zgłoszonych przez towarzystwo do konkursu Umiejdzynarodowienie 1b w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki i do Narodowego Centrum Nauki. Zebrani zostali też poinformowani o możliwościach finansowania kwartalnika „Ruch Biblijny i Liturgiczny”.

W trakcie spotkania wiceprezes ks. dr hab. Roman Kuligowski zdał relację z prac komisji przygotowującej konferencję *Chrześcijanie jutra w Europie*. Zaznaczył, że konferencja będzie organizowana w kilku blokach tematycznych, między innymi: I. Wyzwania dla Kościoła jutra; II. Zagadnienia dotyczące rodziny; III. Przyszłość zakonów. W odniesieniu do bloku tematycznego poświęconego rodzinie prof. Franciszek Adamski, kierownik Sekcji Pastoralno-Socjologicznej, zaproponował, aby zorganizowano kongres pod ogólnym tytułem: *Dobra Nowina o Rodzinie* dla podkreślenia pozytywnych wartości środowiska rodzinnego w rozwoju osoby ludzkiej. Spotkanie zakończyła prezentacja działalności poszczególnych sekcji i oddziałów terenowych. Do Polskiego Towarzystwa Teologicznego przyjęto także 6 nowych członków.

Sekretarz o. dr hab. Romuald Kośła OFM poinformował o przygotowanej bazie danych członków i o potrzebie jej aktualizacji przez kierowników sekcji i oddziałów. Ks. dr hab. Stanisław Wronka, redaktor naczelny „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego”, zaapelował o zamieszczanie artykułów w tym kwartalniku, a Sebastian Wojnowski do publikowania doktoratów, habilitacji i innych prac naukowych w Wydawnictwie UNUM.

Trzecie zebranie otworzył wykład mgr. Sebastiana Wojnowskiego, kierownika Sekcji Wydawniczej i dyrektora Wydawnictwa UNUM, nt. *Finansowanie badań naukowych – źródła finansowania i strategia składania wniosków*. Prelegent odniósł się między innymi do takich zagadnień jak: planowanie badań naukowych, konkursy Narodowego Centrum Nauki (NCN), Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, strategia redagowania wniosków, a także procedur związanych z ich oceną. Zachęcił wszystkich do składania wniosków, uwzględniając

wcześniejszą ich konsultację z zarządem towarzystwa. Poinformował również o tym, że kwartalnik „Ruch Biblijny i Liturgiczny” nie został dopuszczony do II etapu oceny wniosku o finansowanie w ramach modułu 3b Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015. Powodem niedopuszczenia wniosku do recenzji było niespełnienie przez kwartalnik kryteriów udziału w konkursie (przede wszystkim niewystarczająca liczba zgłoszeń oryginalnych tekstów naukowych w języku angielskim).

Ważnym wydarzeniem dla całego towarzystwa było powołanie przez zarząd podczas tego zebrania nowego Oddziału w Elblągu i przyjęcie pierwszych 11 jego członków na czele z biskupem elbląskim dr. Jackiem Jezierskim. Organizacją Oddziału w Elblągu zajmuje się ks. dr Krzysztof Kaoka.

Członkowie zarządu przyjęli także z radością informację, że w konkursie Książka Roku 2014 ogłoszonym przez Komitet Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk na najlepszą polską publikację teologiczną laureatką została trzypiętomowa antologia polskich kazań maryjnych, funeralnych i pasyjnych opracowana pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Kazimierza Panusia we współpracy z prof. R. Mazurkiewiczem (Uniwersytet Pedagogiczny), prof. M. Skwarą (Uniwersytet Szczeciński) i prof. J. Gruchałą (Uniwersytet Jagielloński) wydana przez Wydawnictwo UNUM Polskiego Towarzystwa Teologicznego.

W dalszej części zebrania ks. dr hab. Andrzej Nowicki, kierownik Oddziału w Katowicach, przedstawił tematykę czterech sesji planowanej konferencji: *Chrześcijaństwo jutro. Nadzieje i obawy*. Pierwsza z nich nosi tytuł: *Błąd antropologiczny – źródło upadku ładu społeczno-moralnego w Europie*; druga: *Chrześcijaństwo wobec wielości kultur i religii*; trzecia: *Dobra nowina o małżeństwie i rodzinie*; czwarta: *Obraz chrześcijaństwa we współczesnych mediach*. W związku z trzecią sesją o małżeństwie i rodzinie prof. Franciszek Adamski zaprezentował dwie możliwe formuły, jedna obejmująca pięć podstawowych zagadnień, druga rozbudowana do ośmiu szczegółowych kwestii.

W końcowej części listopadowego zebrania zarządu omówiono program walnego zebrania PTT, którego datę wyznaczono na 23 lutego 2016 oraz wysłuchano informacji o dokonaniach poszczególnych oddziałów terenowych i sekcji specjalistycznych.

Na czwartym przewidzianym przez statut zebraniu zarządu, które poprzedziło walne zebranie w dniu 23 lutego 2016 roku, prezes poinformował, że kwartalnikowi „Ruch Biblijny i Liturgiczny” w wykazie czasopism naukowych z 23 grudnia 2016 roku minister nauki i szkolnictwa wyższego przyznał 11 punktów, które otrzyma każdy artykuł naukowy opublikowany w tym czasopiśmie od 2015 roku. Zarząd przyjął rezygnację z kierownika Oddziału w Bielsku-Białej, a mianowanie nowego kierownika odłożył do kolejnego zebrania. W trakcie zebrania ustalono program konferencji *Chrześcijaństwo jutra. Nadzieje i obawy* oraz zespół prelegentów. Konferencja ta odbędzie się jesienią 2016 roku. Podjęto decyzję o podniesieniu od 2016 roku składki członkowskiej z 30 na 50 zł. Wysłuchano także informacji o dokonaniach poszczególnych oddziałów terenowych i sekcji specjalistycznych. Zarząd przyjął 8 nowych członków z Przemyśla, Warszawy, Torunia i Krakowa. Tym samym liczba członków towarzystwa przekroczyła tysiąc.

W ramach Polskiego Towarzystwa Teologicznego działa 16 sekcji specjalistycznych i 17 sekcji terenowych oraz Sekcja Wydawnicza prowadząca Wydawnictwo UNUM.

2. Działalność sekcji specjalistycznych

Sekcja Biblijna. Kierownikiem sekcji jest ks. dr hab. Roman Bogacz, prof. UPJPII. W roku 2015 Sekcja Biblijna wraz z Instytutem Biblijnym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie zorganizowała Międzynarodowe Sympozjum Biblijne poświęcone dokumentowi Papieskiej Komisji Biblijnej *O natchnieniu i prawdzie w Biblii*. W sympozjum tym wzięli udział między innymi: ks. prof. Henryk Witczyk – członek Papieskiej Komisji Biblijnej, a zarazem przewodniczący Stowarzyszenia Biblistów Polskich. Wśród prelegentów, oprócz polskich biblistów, byli też profesorowie z Jerozolimy, Słowacji i Czech. Ważnym wydarzeniem dla członków sekcji w roku sprawozdawczym był złoty jubileusz Biblii Tysiąclecia. Przedstawiciele sekcji wzięli udział w uroczystych obchodach tej rocznicy w Poznaniu (31 maja 2015) oraz w sympozjum, które miało miejsce w Opactwie Benedyktynów w Tyńcu. W czerwcu zorganizowane

zostało spotkanie sekcji poświęcone formacyjnej i edukacyjnej roli ogrodów biblijnych w Polsce. Prelekcję wygłosiła pani dr hab. Zofia Włodarczyk, która jest pomysłodawcą i realizatorem od strony merytorycznej, a także opiekunem naukowym trzech takich ogrodów biblijnych: w Proszowicach, Myczkowcach oraz w Muszynie.

Sekcja Teologii Moralnej. Sekcję prowadzi ks. dr Bogusław Mielec. W roku sprawozdawczym sekcja była współorganizatorem Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Chrześcijaństwo a ekonomia*, która odbyła się w dniach 23–24 kwietnia w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Wśród prelegentów byli dwaj członkowie naszej sekcji: ks. dr hab. Tomasz Kraj, prof. UPJPII, oraz ks. dr Marek Leśniak. Aktualnie przygotowywana jest publikacja pokonferencyjna. Spotkanie członków sekcji odbyło się 26 maja 2015 i dotyczyło problematyki moralnej małżeństwa w związku z dwoma fazami Synodu Biskupów w Rzymie.

Sekcja Homiletyczna. Kierownikiem sekcji jest ks. prof. dr hab. Kazimierz Panuś. W roku sprawozdawczym 2015 Sekcja Homiletyczna spotkała się w Niepokalanowie w ramach dorocznej konferencji naukowej Stowarzyszenia Homiletów Polskich. W trakcie obrad 28 września 2015 kierownik sekcji wygłosił wykład: *Chrystocentryczne przepowiadanie hagiograficzne*. Dużym wyróżnieniem dla Sekcji Homiletycznej było uznanie 7 listopada 2015 roku przez Komitet Nauk Teologicznych PAN trzytomowej antologii polskich kazań maryjnych, funeralnych i pasyjnych, opracowanych pod redakcją kierownika sekcji, za najlepszą polską publikację teologiczną w konkursie Książka Roku 2014. Warto też dodać, że kontynuacja tego projektu pt. *Kazania w kulturze polskiej. Edycje kolekcji tematycznych: kazania adwentowe, bożonarodzeniowe, wielkanocne i patriotyczne*, zgłoszona do finansowania przez Polskie Towarzystwo Teologiczne, została zakwalifikowana do finansowania w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

Sekcja Socjologiczno-Pastoralna. Pracami sekcji kieruje prof. dr hab. Franciszek Adamski. W roku sprawozdawczym zorganizowano cztery spotkania. Na pierwszym z nich 25 lutego przygotowano odpowiedź na *Ankietę Synodalną o Rodzinie*. Stanowisko Sekcji przekazano arcybiskupowi Stanisławowi Gądeckiemu, przewodniczącemu Konferencji Episkopatu Polski. W trakcie posiedzenia o. Adam Żak SJ przedstawił

referat *Fundamenty odpowiedzi Kościoła na zjawisko wykorzystywania seksualnego małoletnich przez niektórych duchownych*. Problem ten podjęto w związku z kontrowersyjnym artykułem o Jacku Prusaku SJ zamieszczonym w „Gazecie Wyborczej”. Zebrani stanowczo opowiedzieli się przeciw szkalowaniu duchownych. Na spotkaniu sekcji w dniu 15 maja 2015 referat pt. *Wykluczenie – jego zasięg i wymiar społeczno-moralny* wygłosiła dr hab. Małgorzata Duda. Ze względu na podjętą problematykę na posiedzenie to zaproszono także członków Sekcji Pedagogicznej. Ukazano szeroki wymiar zjawiska wykluczenia przekraczającego sferę ekonomiczną i obejmującego coraz szerzej warstwy społeczne poddawane politycznej dyskryminacji ze względu na odmienną od sprawujących władzę ośrodków polityczno-partyjnych wizję świata. Ten wymiar wykluczenia godzi jednoznacznie w demokratyczny ład społeczno-prawny i konstytucyjny. Trzecie spotkanie sekcji w dniu 29 października 2015 otworzył referat pt. *Bez wiary, bez zasad i bez Boga* przedstawiony przez ks. dra Dariusza Tułowieckiego. Autor książki pod tym samym tytułem, głośno dyskutowanej w środowiskach naukowych i kościelnych, zreferował wyniki swych badań stanowiących podstawę doktoratu przygotowanego pod kierunkiem ks. prof. Janusza Mariańskiego. W ożywionej dyskusji stawiano pytania o stopień adekwatności wyników badań do duszpasterskiej świadomości katechetów i ich użyteczność dla katechizacji. Zasugerowano autorowi przedstawienie zagadnienia Konferencji Episkopatu Polski, a zwłaszcza Komisji Episkopatu Polski ds. Młodzieży. Czwarte spotkanie sekcji odbyło się 21 stycznia 2016 roku. Referat pt. *Ogląda – dyskurs nieobecny w pedagogice* wygłosiła dr hab. Katarzyna Brońska. Ze względu na podjętą problematykę udział w zebraniu wzięli członkowie Sekcji Pedagogicznej. Prelegentka podjęła temat o ogromnym znaczeniu ze względu na stopień współczesnego „zdziczenia obyczajów” – nie tylko w życiu prywatnym, ale także w społecznym, zwłaszcza w polityce. Akcentowano konieczność dowartościowania tego tematu w katechizacji, ale też w kształceniu pedagogów i w programach wychowania.

Sekcja Duchowości. Kierownikiem sekcji jest ks. dr Wojciech Mleczo CR. Sekcja kontynuowała prace związane z wieloletnim programem badań naukowych nt. *Duchowość klasztorów polskich: przekaz i komunikacja*. Jej efektem było zorganizowanie trzech sympozjów na ten

temat: (1) „*Nie giąć wszystkiego pod jedną formę... Zmartwychwstańcy: ku duchowemu odrodzeniu społeczeństwa (w 175. rocznicę śmierci sługi Bożego Bogdana Jańskiego)*”; (2) *Św. Urszula Ledóchowska – kobieta w Kościele i społeczeństwie*; (3) *Sługa Boży Bogdan Jański: doświadczenie duchowe i projekt społeczny (z okazji 175. rocznicy śmierci)*. Staraniem sekcji przygotowano do druku materiały pokonferencyjne: *Zmartwychwstańcy: ku duchowemu odrodzeniu społeczeństwa* (nr 10 serii *Duchowość Klasztorów Polskich*, red. ks. Wojciech Mleczo CR, Kraków 2015); *Św. Urszula Ledóchowska: kobieta w Kościele i społeczeństwie* (nr 11 serii *Duchowość Klasztorów Polskich*, red. M. Krupecka, W. Misztal, Kraków 2015); oraz *Wychowanie – komunikacja – zdrowie. Charyzmat felicjański* (nr 12 serii *Duchowość Klasztorów Polskich*, red. R. Nęcek, E. Kucharska, W. Misztal, Kraków 2016). W realizacji tych prac, które przyczyniły się do wymiany myśli, integracji środowiska naukowego oraz promowania dalszych badań nad duchową spuścizną polskich zakonów i jej oddziaływaniem, uczestniczyli przedstawiciele wielu środowisk naukowych z kraju i z zagranicy. Ponadto Sekcja Duchowości włączyła się w przygotowania i obchody Dni Jana Pawła II 2015 na temat świętości poprzez przygotowanie publikacji: Jan Paweł II, *Świętość. Antologia tekstów*, wybór tekstów, opracowanie i słowo wstępne Wojciech Mleczo CR, Kraków 2015.

Sekcja Pedagogiczno-Katechetyczna. Kierownikiem sekcji jest ks. dr Grzegorz Godawa. W roku sprawozdawczym sekcja współuczestniczyła w organizacji II ogólnopolskiej konferencji naukowej *Praca socjalna w teorii i działaniu*, która odbyła się 13 października na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Celem konferencji było przybliżenie i pogłębienie zagadnień związanych z profilaktyką stanowiącą ważne zagadnienie w rozwoju rodziny. W ciągu roku członkowie sekcji brali czynny udział w spotkaniach naukowych organizowanych wraz z Sekcją Socjologiczno-Pastoralną. Spotkania te przyczyniły się do wymiany myśli i doświadczeń.

Sekcja Dogmatyczna. Kierownikiem sekcji jest ks. dr hab. Jan Żelazny, prof. UPJPII. W roku sprawozdawczym sekcja przyjęła nowych członków z różnych ośrodków akademickich w Polsce. Na uwagę zasługują regularne comiesięczne spotkania członków sekcji poświęcone badaniom nad antykiem chrześcijańskim. Uczestniczy w nich około 15 osób,

członków sekcji z Opola, Katowic, Tarnowa, Lublina, Krakowa i Kalwarii Zebrzydowskiej. W ich trakcie dyskutowano także nad zagadnieniami związanymi z pracą naukową ostatnio promowanych członków sekcji (ks. dr hab. Krzysztof Sordyl, ks. mgr lic. Mirosław Cichoń). Trwają też prace nad organizacją sympozjum o chrześcijanach na Bliskim Wschodzie.

Sekcja Misjologiczna. Pracami sekcji w ścisłej kooperacji ze Stowarzyszeniem Misjologów Polskich i Papieskimi Dziełami Misyjnymi Archidiecezji Katowickiej kieruje ks. dr Grzegorz Wita. Motywem przewodnim aktywności Sekcji Misjologicznej w roku 2015 była 50 rocznica podpisania Dekretu o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* Soboru Watykańskiego II (7 grudnia 1965). Z tej okazji została zorganizowana konferencja naukowa na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w dniu 3 grudnia 2015 pt. *Odnowa świadomości misyjnej inspiracją dla współczesnej teologii. 50 rocznica soborowego dekretu Ad gentes divinitus*. Wzięło w niej udział kilkudziesięciu gości z różnych ośrodków naukowych Polski. Konferencji towarzyszyła także przygotowana z okazji 90 lat istnienia archidiecezji katowickiej wystawa dokumentów związanych z misjami pochodzących z Archiwum Archidiecezji Katowickiej pt. *90 lat zaangażowania (archi)diecezji katowickiej w misję Kościoła powszechnego*. W dniu konferencji ukazała się także książka pt. *Wciąż u początków... 50-lecie Ad gentes i 90 lat zaangażowania (archi)diecezji katowickiej w misję Kościoła powszechnego* pod redakcją kierownika sekcji. Publikacja zawiera poszerzone wystąpienia konferencyjne oraz inne artykuły dotyczące tej tematyki. Sympozjum o podobnej tematyce zostało zorganizowane także 20 września 2015 w Centrum Edukacyjnym im. Jana Pawła II w Gliwicach. Organizatorami były Papieskie Dzieła Misyjne Diecezji Gliwickiej, Stowarzyszenie Pomoc Kościołowi w Potrzebie i Polskie Towarzystwo Teologiczne. Kilku polskich misjologów wzięło udział w Międzynarodowym Kongresie Misjologicznym zorganizowanym w Watykanie na uniwersytecie Urbanianum w dniach 21–23 kwietnia 2015 pt. *The Journey of Mission. International Congress on the Fiftieth Anniversary of the Promulgation of the Conciliar Decree Ad Gentes*. Organizatorami tego wydarzenia były Papieski Uniwersytet Urbanianum, Międzynarodowe Stowarzyszenie Misjologów Katolickich i *Missio Aachen*. Podejmowane były także działania naukowe w ramach Stowarzyszenia Misjologów Polskich.

Opublikowany został podwójny numer (5–6) „Studiów Misjologicznych”. Kontynuowana i rozwijana była aktywność w dziedzinie animacji misyjnej i popularyzacji misji na forum ogólnopolskim poprzez zaangażowanie w Krajową Radę Misyjną przy Komisji ds. Misji Konferencji Episkopatu Polski czy Papieskie Dzieła Misyjne. 13 czerwca 2015 został wygłoszony przez kierownika sekcji referat *Misje odnawiają Kościół. Odnówmy zapłał misyjny* podczas IV Krajowego Kongresu Misyjnego w Warszawie. W roku 2015 miały miejsce także studyjne wyprawy do placówek misyjnych w Peru, Kazachstanie i Zambii. Na przełomie maja i czerwca zorganizowana została wizyta biskupa Michaela Msonganzila z Tanzanii w archidiecezji katowickiej, bielsko-żywieckiej i krakowskiej. Oprócz tego współtworzono Olimpiadę Znajomości Afryki dla szkół ponadgimnazjalnych województwa śląskiego i Olimpiadę Misyjną dla szkół podstawowych. Przygotowane były także liczne audycje radiowe, wydane zostały dwa numery „Biuletynu Misyjnego Archidiecezji Katowickiej”, 20 czerwca 2015 zorganizowano XIII Rajd Misyjny w Ustroniu, udaną inicjatywą okazał się zorganizowany na zakończenie Tygodnia Misyjnego w dniu 20 października 2015 w Planetarium Śląskim w Chorzowie specjalny pokaz *Gwiazdy na misjach*, popularyzujący wiedzę astronomiczną i misjologiczną (wzięło w nim udział około 400 osób). Nadto organizowane były warsztaty, rekolekcje i inne spotkania formacyjne, jak np. formacyjna pielgrzymka do Francji śladami św. Teresy, patronki misji, czy Misyjny Festyn św. Krzysztofa w Tychach.

Sekcja Prawa Kanonicznego. Kieruje nią o. dr Andrzej Kukła CSsR. W roku sprawozdawczym członkowie sekcji podejmowali ważne zadania dotyczące bieżących problemów prawnych w życiu Kościoła. Kierownik sekcji o. dr Andrzej Kukła prowadzi wykłady z prawa zakonnego na Univesità della Svizzera Italiana w Lugano (Szwajcaria) i dzięki temu nawiązał owocną współpracę z gronem profesorskim, studentami wydziału prawa na tymże uniwersytecie i z prof. Libero Gerosą, dziekanem Wydziału Teologii na czele. Członkowie sekcji prawa kanonicznego brali czynny udział w kilku w ważnych wydarzeniach naukowych, takich jak: *Congresso Internazionale di Diritto Canonico – Dignitas connubii a 10 anni della pubblicazione: bilancio e prospettive* (Pontificia Università Gregoriana, Roma, 22–24 stycznia 2015), symposium *San Giovanni Paolo*

II: *Vescovo santo e grande legislatore della Chiesa* (Lugano, 20 lutego 2015) oraz w konferencji naukowej *Polska, Europa: o miejsce dla klauzuli sumienia* (Kraków, 22 maja 2015). Członkowie sekcji prawa kanonicznego brali udział w przygotowaniach i opracowaniach komentarzy do nowych zasad funkcjonowania sądów kościelnych w obszarze orzekania nieważności małżeństw, czego owocem jest m.in. *Praktyczny komentarz do Listu Apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka* (red. o. Piotr Skonieczny OP, Tarnów 2015).

Sekcja Liturgiczna. Działalność Sekcji Liturgicznej w roku sprawozdawczym 2015 związana jest ze środowiskiem naukowym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz szeroko pojętą formacją teologiczną i liturgiczną w różnych dziedzinach życia Kościoła. S. dr hab. Adelajda Sielepin CHR, prof. UPJPII, prowadzi studium katechumenalne dla katechistów, comiesięczne wykłady otwarte z cyklu *Bóg – człowiek – liturgia* w Klubie Inteligencji Katolickiej w Krakowie. Prowadzone są także wykłady i ćwiczenia na kursie formacji szafarzy nadzwyczajnych komunii świętej (ks. dr. Janusz Mieczkowski i ks. dr Stanisław Mieszczak SCJ). Sekcja zorganizowała 2 sesje otwarte na temat: *Krzyż w przestrzeni prezbiterium* (17 marca 2015) z wykładem ks. dr. Jarosława Supersona SAC oraz *Rola skrutyniów w formacji postawy chrześcijańskiej* (19 maja 2015) z wykładem s. dr hab. Adelajdy Sielepin CHR, prof. UPJPII. Zgodnie z coroczną praktyką odbyło się Międzynarodowe Sympozjum *Ad fontes liturgicos VI* (Preszów, 20–21 października 2015) na temat *Psalmy jako źródło życia liturgicznego*. Referaty wygłosili także członkowie sekcji. W dniach 16–17 września w Częstochowie odbyło się sympozjum: *Liturgia zakonna w kontekście roku życia konsekrowanego* z wykładami: *Teologia w obrzędach wiecznej profesji* (s. dr hab. Adelajda Sielepin CHR, prof. UPJPII) i *Teologia w obrzędach pierwszej profesji zakonnej* (ks. dr Stanisław Mieszczak SCJ). Członkowie sekcji opublikowali kilka ważnych publikacji, pełnią też rolę konsultorów w pracach nad przygotowaniem liturgii Światowych Dni Młodzieży Kraków 2016. Członkowie sekcji prowadzą także formację liturgiczno-pastoralną młodzieży, wiernych i duchownych (formacja służby liturgicznej, nadzwyczajnych szafarzy komunii świętej, fotografów i innych grup).

Sekcja Sztuki Sakralnej. Sekcją kieruje prof. dr hab. Tomasz Węclawowicz. W roku sprawozdawczym działania członków sekcji

koncentrowały się na zagadnieniach badawczych i konserwatorskich. I tak prof. Andrzej Włodarek pozyskał od spadkobierców dra Jana Ornowskiego zbiór archiwalnych fotografii dokumentujących stan zachowania zabytkowych kościołów przede wszystkim Śląska i Małopolski w latach 50. ubiegłego wieku i przemiany w nich dokonane w kolejnych dwóch dekadach. Zbiór jest nieocenionym źródłem ikonograficznym do prac konserwatorskich. Ojciec Mateusz Kawa OCist prowadził nadzór organizacyjny nad kolejnym etapem prac konserwatorskich przy nowo odkrytych renesansowych freskach w klasztornej kościele w Mogile. Dzięki jego profesjonalizmowi i zaangażowaniu wewnątrz kościoła powoli zmienia swój wygląd, ukazując wysoką klasę artystyczną dawnej dekoracji i wyposażenia. Zagraniczny członek sekcji dr Ales Pospisil ukończył badania architektoniczne w kościele i klasztorze w Sedlcu i w jesieni roku ubiegłego ukazało się drukiem jego obszerne monograficzne opracowanie dziejów i faz budowy tego monumentalnego pocysterskiego zespołu. Kościół sedlecki jest ważnym wzorem dla architektury wawelskiej katedry i kolejnych kościołów fundacji Kazimierza Wielkiego w wieku XIV. Kierownik sekcji prowadził bieżące nadzory konserwatorskie w kościołach Krakowa i okolic (najciekawsze dotyczyły rekonstrukcji romańskich detali elewacji kościoła w parafialnego w Prandocinie), referował problematykę historyczną i artystyczną kazimierskiego kościoła Bożego Ciała na sesji naukowej zorganizowanej przez klasztor Kanoników Regularnych w kwietniu 2015, a ponadto przy współpracy z Instytutem Odlewnictwa AGH przygotował plan badań spektrograficznych dzieł ludwisarstwa średniowiecznego i barokowego w kościołach Krakowa, które rozpoczną się wiosną 2016.

Sekcja Filozoficzna. Kierownikiem sekcji jest ks. dr hab. Henryk Majkrzak SCJ. W roku sprawozdawczym 5 czerwca 2015 sekcja zorganizowała wraz z Instytutem św. Jadwigi Królowej Polski działającym przy klasztorze Ojców Karmelitów w Krakowie sesję naukową pt. *Cnota mądrości w życiu św. Jadwigi Królowej Polski*. W jej trakcie kierownik sekcji wygłosił wykład nt. *Wiedza i mądrość w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*. W trakcie międzynarodowej konferencji (1–3 października 2015) w Peresławiu Chmielnickim na Ukrainie zorganizowanej przez Centrum Badań nad Myślą Grzegorza Skoworody członek sekcji o. dr Michał Handzel OSSPE wygłosił referat pt. *Interpretacja filozofii religijnej Grzegorza Skoworody*.

Sekcja Filozoficzna powołała rocznik naukowy „Theofos”. Pierwszy numer tego czasopisma naukowego został zaprezentowany 24 listopada 2015 w czasie zebrania zarządu.

Sekcja Teologii Fundamentalnej. Kierownikiem sekcji jest ks. dr Damian Wąsek. W roku sprawozdawczym przedstawiciele sekcji organizowali, współorganizowali bądź brali udział w wielu wydarzeniach naukowych. Angażowali się w sposób szczególny w inicjatywy o charakterze ekumenicznym i apologetycznym. Do konkretnych owoców działalności zaliczyć należy liczne publikacje artykułów naukowych i książek. Z wielu wystąpień i sympozjów należy wspomnieć głównie o dwóch sympozjach: *Skarby Kościoła* (24 lutego 2015) zorganizowane przez o. prof. dr. hab. Andrzeja Napiórkowskiego oraz *Ewangelia w języku matki. Inspiracje dziedzictwem św. Cyryla i Metodego w wychowaniu i edukacji – wschodnioeuropejskie doświadczenia w kontekście aktualnych wyzwań* (16–17 listopada 2015) zorganizowane przez ks. prof. dra hab. Łukasza Kamykowskiego i dra hab. Marka Kitę. Ponadto należy odnotować ważne wystąpienie kierownika sekcji nt. *Conversion of the papacy – legitimacy, trouble spots and directions for a change* w ramach Międzynarodowego Kongresu Teologicznego w Wiedniu pt. *Papst Franziskus und die Revolution der zärtlichen Liebe* (16 października 2015) i ks. prof. dra hab. Krzysztofa Kościelniaka nt. *Koran. Jego geneza i rozumienie w różnych nurtach współczesnego islamu. Różnice z chrześcijańską koncepcją słowa Bożego* podczas konferencji pt. *Islam. Apologia i dialog* (17 września 2015). Wydarzenia te poprzedzane były spotkaniami i konsultacjami członków sekcji. Równocześnie toczyły się spotkania wokół głównych tematów teologii fundamentalnej. Z najważniejszych publikacji naukowych członków sekcji szczególnie istotne były dwie pozycje o. prof. Andrzeja Napiórkowskiego: *The Divine-Human Communion. An Outline of Catholic Integral Ecclesiology* (Frankfurt am Main 2015) oraz *Współczesny Kościół i ponowoczesny świat* (Kraków 2015).

Sekcja Historyczna. Jej pracami kieruje ks. prof. dr hab. Józef Marecki. W roku sprawozdawczym sekcja liczyła 28 członków, z których połowa systematycznie uczestniczyło w spotkaniach i żywo angażowała się w podejmowane prace. Ponadto na spotkania przychodzą także inne osoby zainteresowane tematyką spotkań. Czynny udział wzięli dr Wacław

Umiński. W omawianym okresie sekcja odbyła dwa spotkania tematyczne: pierwsze nt. *Elementy religijne w heraldyce miejskiej* (12 stycznia 2015). Po wykładzie na ten temat ks. prof. dr. hab. Józefa Mareckiego omawiano specyfikę przekazu semantycznego w języku heraldycznym. Drugie 27 kwietnia 2015 w ramach przygotowania do 1050 rocznicy chrztu Polski podjęło temat: *Chrześcijaństwo na ziemiach polskich przed 966 rokiem*. Referat na ten temat wygłosił ks. dr Artur Kardaś CR. Członkowie sekcji włączyli się w przygotowanie i przeprowadzenie ogólnopolskich konferencji: *Ukryte za klasztorną furtką. Skarby archiwów zakonnych* (5 grudnia 2015); *Postać św. Jadwigi Andegaweńskiej w kulturze i tradycji polskiej* (6 czerwca 2015) zorganizowanej w parafii św. Jadwigi w Krakowie i międzynarodowej konferencji *Symbol – znak – rytuał. Krajobraz semantyczny wsi i miast* (21 kwietnia 2015), która zgromadziła prelegentów ze Słowacji, Czech, Niemiec oraz Węgier, a także z kilku ośrodków naukowych Polski. Czynny udział w konferencji wzięli członkowie sekcji: ks. prof. dr. hab. Józef Marecki oraz dr Lucyna Rotter. W ramach popularyzacji nauki prof. dr. hab. Józef Marecki wygłosił trzy wykłady otwarte: *Ludobójstwo Polaków na Kresach II RP w latach II wojny światowej* (spotkanie Koła Naukowego Studentów Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie 21 maja 2015); *Książe Adam Stefan Sapieha* (Dom Kultury im. Kardynała Adama Stefana Sapiehy, Kraków, 19 września 2015); *Zasługi kard. Adama Stefana Sapiehy dla Kościoła i Narodu* (Gdańsk, 24 października 2015). Członkowie sekcji zaangażowani byli w organizację Roku Długosza i wydarzeń które odbywały się w jego ramach, a także w prace związane z zorganizowaniem międzynarodowej konferencji naukowej *Symbol – znak – rytuał. Misericordi Dominie*, która będzie miała miejsce 27 kwietnia 2016. Sekcja historyczna przeprowadziła także się dwa spotkania organizacyjne.

Sekcja Teologii Życia Konsekwowanego działa pod kierunkiem s. dr. hab. Adelajdy Sielepin CHR. Sekcja liczy aktualnie 15 członków z różnych ośrodków naukowych w Polsce, a dwóch pracuje za granicą w Madrycie i w Kazachstanie. W roku sprawozdawczym odbyły się cztery zebrania, a działalność realizowana jest w akcjach wspólnych ogólnosekcyjnych, do których w ostatnim roku należały: sesja naukowa poświęcona problematyce życia konsekwowanego zatytułowana *Bliskość*

i spotkanie (Kraków, 3 marca 2015) oraz przygotowanie do druku zbiorowej publikacji pt. *Chrzest – przymierze – konsekracja*, która otwiera nową serię pn. *Ewangelia, Proroctwo, Nadzieja*, którą sekcja powołała w Roku Życia Konsekwowanego. Przygotowywana jest też kolejna sesja na temat powołania do konsekracji, która odbędzie się na jesieni 2016 roku. Wielu członków sekcji bierze aktywny udział w działaniach edukacyjnych i formacyjnych na rzecz wyjaśniania i przybliżania zagadnień związanych z teologią konsekracji osób. Czynią to poprzez artykuły w czasopismach naukowych i popularyzatorskich oraz udział w sympozjach dla osób konsekrowanych w zgromadzeniach zakonnych, a także prowadząc rekolekcje i dni skupienia na temat konsekracji.

Sekcja Syndonologiczna powstała 21 maja 2014 z przekształconego Studium Syndonologicznego prowadzonego przez wiele lat przez ks. doc. dra hab. Jerzego Chmiela. Sekcję prowadzi ks. mgr lic. Piotr Listopad. W roku sprawozdawczym zorganizowano wyjazd pielgrzymkowo-naukowy do Turynu w dniu 26 maja 2015 na ekspozycję relikwii Całunu Turyńskiego z okazji 100-lecia urodzin św. Jana Bosco. Kierownik sekcji udzielił wywiadu w Programie Pierwszym Polskiego Radia nt. całunu turyńskiego wyemitowany 26 maja 2015. Pokłosem pielgrzymki do Turynu były dwa wykłady poświęcone zagadnieniu całunu w parafii pw. św. Michała Archanioła w Gdyni (10 czerwca) oraz w parafii wojskowej pw. MB Częstochowskiej w Gdyni (28 czerwca). Sekcja nawiązała współpracę z Legionistami Chrystusa (kustoszami ekspozycji poświęconej historii Całunu Turyńskiego przy Centrum św. Jana Pawła II w Krakowie) oraz ze Stowarzyszeniem Misjonarzy Świeckich Inkulturacja, której przewodniczy prezes Anna Krogulska.

3. Działalność sekcji terenowych

Oddział w Katowicach. Pracami oddziału liczącego obecnie 19 członków kieruje ks. dr hab. Andrzej Nowicki. W roku sprawozdawczym odbyły się dwa zebrania. Pierwsze z nich 25 kwietnia 2015 w ramach konferencji naukowej nt. *Vixdum Poloniae unitas* zorganizowanej z okazji 90 rocznicy ustanowienia diecezji katowickiej. W ramach tej konferencji

zostały wygłoszone dwa referaty: *Znaczenie dziewiętnastowiecznych konkordatów między Stolicą Apostolską a Polską w kontekście transformacji polityczno-ustrojowych* (ks. prof. dr hab. Piotr Ryguła, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) oraz *Zanim Katowice stały się stolicą biskupią. O genezie diecezji katowickiej* (ks. dr Damian Bednarski, Uniwersytet Śląski). Drugie spotkanie członków Oddziału w Katowicach miało miejsce 13 listopada 2015 podczas konferencji naukowej nt. *Wczoraj i dziś muzyki liturgicznej* zorganizowanej w ramach II Kongresu Muzyki Liturgicznej Archidiecezji Katowickiej. Wykład wprowadzający pt. *Muzyczna kultura duchowieństwa pilnie poszukiwana!* wygłosił ks. prof. dr hab. Ireneusz Pawlak (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II). Zebrani wysłuchali także referatu *W trosce o Bożą chwałę i uświęcenie wiernych*, który wygłosił ks. dr Wiesław Hudek (Uniwersytet Śląski). W spotkaniach oddziału, które odbywają się w budynku Wyższego Seminarium Duchownego w Katowicach, na Wydziale Teologicznym bądź w sali domu parafialnego parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach, biorą także udział studenci teologii i zaproszeni goście.

Oddział w Częstochowie. Pracami oddziału kieruje ks. dr Jerzy Bielecki. W roku sprawozdawczym odbyły się 2 zebrania zarządu oddziału. W dniu 25 marca 2015 z okazji koronacji obrazu Matki Bożej w Praszce częstochowski oddział był współorganizatorem sympozjum naukowego pt. *Sanktuarium Kalwaryjskie w służbie pielgrzymującego Kościoła*. Kierownik częstochowskiego oddziału ks. dr Jerzy Bielecki dokonał wprowadzenia w tematykę sympozjum, a następnie prowadził sesję, w czasie której wygłoszono następujące referaty dotyczące rozwoju kultu maryjnego w sanktuarium w Praszce: *Jan Paweł II papież – święty dwóch Kalwarii* (abp dr Stanisław Nowak), *Pasyjność kultu obrazu Matki Bożej Kalwaryjskiej* (o. dr hab. Romuald Kośła OFM), *Pastoralne aspekty działalności sanktuarium* (ks. dr hab. Jan Kazimierz Przybyłowski), *Królewskość Maryi w świetle liturgii koronacyjnej* (ks. dr Teofil Siudy) oraz *Sanktuarium – miejsce święte. Sanktuarium pasyjno-maryjne na Kalwarii w Praszce* (ks. dr Stanisław Gasiński). 9 listopada 2015 w Wyższym Seminarium Duchownym w Częstochowie odbyły się *Zaduszki teologiczne* zorganizowane przez częstochowski oddział PTT. W modlitwie wspomniano zmarłych w ostatnim pięcioleciu członków Polskiego Towarzystwa

Teologicznego: ks. Grzegorza Ślęzaka, ks. Zenona Mońkę, ks. Stanisława Włodarczyka, ks. Zygmunta Zaborskiego, ks. Mariana Szczepańskiego, ks. Bronisława Predera.

Oddział w Przemyślu. Pracami oddziału liczącego 38 członków kieruje ks. dr hab. Wacław Siwak. W okresie sprawozdawczym miały miejsce 2 zebrania członków i sympatyków oddziału: 2 maja 2015 odbyło się zebranie wyjazdowe w Jodłowce w ramach sympozjum naukowego pt. *Jodłowska Królowa. Sympozjum naukowe w 40-lecie koronacji Wizerunku Matki Bożej Pocieszenia*, w ramach którego kierownik oddziału wygłosił referat pt. *Macierzyńskie Królowanie Maryi*. Materiały z tego sympozjum ukazały się już w książce pt. *Jodłowska Królowa. W czterdziestą rocznicę koronacji cudownego wizerunku Matki Bożej Pocieszenia w Jodłowce (1975–2015)*, red. B. Majchrowicz, W. Siwak, Przemyśl: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 2015, 222 s. Drugie spotkanie oddziału odbyło się 19 listopada 2015 w Instytucie Teologicznym w Przemyślu. W jego trakcie wysłuchano referatu ks. dr. Witolda Burdy nt. *Chrystologia Ewangelii wg św. Łukasza. Wybrane zagadnienia*. Spotkanie temu towarzyszyła ożywiona dyskusja.

Oddział w Kalwarii Zebrzydowskiej. W roku sprawozdawczym kierował nim o. dr Roland Pancierz OFM, rektor Wyższego Seminarium Duchownego Ojców Bernardynów, przy którym działa oddział. Zorganizowano dwa spotkania naukowe. 30 maja 2015 we współpracy z klasztorem Ojców Bernardynów w Przeworsku oraz Wyższą Szkołą Społeczno-Gospodarczą w Przeworsku – konferencję naukową nt. *550 lat obecności Ojców Bernardynów w Przeworsku (1465–2015)*, w trakcie której specjaliści z całej Polski wygłosili 15 referatów przybliżając wieloaspektowo działalność klasztoru bernardynów w tym mieście. Drugie spotkanie odbyło się 8 listopada, w święto bł. Jana Dunsza Szkota, patrona Wyższego Seminarium Duchownego w Kalwarii Zebrzydowskiej z okazji uroczystej inauguracji nowego roku akademickiego 2015/2016. Podczas uroczystości wykład nt. *Teologia religii w 50 lat po «Nostra Aetate»* wygłosił o. mgr lic. Anicet Piotr Gruszczyński OFM, doktorant w Instytucie Teologii Fundamentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Oddział w Tuchowie. Funkcję kierownika oddziału przejął po o. dr. Januszu Urbanie CSsR, który został mianowany przełożonym

wspólnoty w Krakowie, o. dr Maciej Sadowski CSsR. Tuchowski oddział towarzystwa opiera się w swej działalności nade wszystko na aktywności naukowej członków skupionych w ramach kadry naukowo-dydaktycznej Wyższego Seminarium Duchownego Redemptorystów w Tuchowie. W minionym roku sprawozdawczym w gronie profesorskim tuchowskiego oddziału było aktywnych 27 redemptorystów, w tym 3 profesorów i 2 doktorów habilitowanych. Członkowie tuchowskiego oddziału opublikowali w minionym roku 9 pozycji książkowych, 46 artykułów naukowych i popularnonaukowych, 19 recenzji, w tym recenzje wydawnicze czasopism, monografii, dorobku naukowego i prac doktorskich, 5 wywiadów. Brali udział w kilkudziesięciu audycjach radiowych i telewizyjnych różnych stacji i rozgłośni ogólnopolskich. Brali udział w 41 sympozjach i zjazdach, przy czym w siedmiu przypadkach byli ich organizatorami. Wygłosili 38 referatów. Jeden z członków ma na swym koncie w ubiegłym roku także 16 koncertów wokalnych. W roku sprawozdawczym Oddział w Tuchowie był współorganizatorem dorocznego sympozjum naukowego nt. *Rodzina wspólnotą prawdy i miłosierdzia* organizowanego w ramach formacji stałej pogłębiającej duchowość apostołską w perspektywie działalności misyjno-rekolekcyjnej. Odbyło się ono w dniach 28–29 stycznia 2015 roku i zgromadziło wybitnych prelegentów, m.in. bp. dr. Stanisława Stefanka (referaty: *Rodzina pierwszym adresatem prawdy ewangelicznej* oraz *Posłannictwo Kościoła w trzecim tysiącleciu chrześcijaństwa wobec rodziny*); dr. hab. Mieczysława Guzewicza, konsultora Rady ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski (referaty: *Rodzina zanurzona w prawdzie* oraz *Rodzina miejscem doświadczenia miłosierdzia*). Swoje prelekcje przedstawili też redemptoryści: o. dr Marek Kotyński pt. *Rodzina w mediach* oraz o. dr Paweł Drobot pt. *Dzieło Nowej Ewangelizacji*. W dniach 9–11 listopada przeprowadzono warsztaty homiletyczne nt. *Nowe życie w Chrystusie*. Uczestnicy warsztatów (30 redemptorystów) uczestniczyli pierwszego dnia w obchodach 283 rocznicy założenia zgromadzenia oraz w spotkaniu z generałem o. Michaeliem Brehlem CSsR. Teologiczne i biblijne rozważania o. mgr. Jarosława Krawczyka CSsR oraz pastoralne wskazówki o. dr. Witolda Hetnara CSsR były inspiracją do prac w grupach, gdzie wypracowywano konkretne schematy kazań rekolekcyjnych. Obecny był także prowincjał o. Janusz Sok CSsR, z którym misjonarze

omówili aktualne sprawy misji parafialnych i rekolekcji w Polsce. Z działalności Oddziału w Tuchowie w roku sprawozdawczym należy także odnotować wykład inauguracyjny w Wyższym Seminarium Duchownym Redemptorystów w Tuchowie wygłoszony przez o. dr. hab. Mirosława Pawliszyna CSsR nt. *Misja teologii na współczesnym uniwersytecie*. Podczas inauguracji roku akademickiego miała również miejsce uroczystość wręczenia księgi jubileuszowej dedykowanej o. prof. dr. hab. Stanisławowi Bafii (*Pytając o prawdę rzeczywistości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin prof. dr. hab. Stanisława Bafii CSsR*, pod red. M. Pawliszyna, Tuchów 2015). Warto jeszcze odnotować wydanie XIII tomu pisma „Studia Redemptorystowskie”, które w najnowszej ewaluacji otrzymało 9 punktów za każdy publikowany w nim artykuł. Zebrania członków oddziału w roku sprawozdawczym miały miejsce w dniach: 13 lutego 2015, 26 czerwca 2015 oraz 10 października 2015.

Oddział w Kielcach. Pracami oddziału kieruje ks. dr Paweł Borto. W bieżącym roku sprawozdawczym działalność oddziału kieleckiego Polskiego Towarzystwa Teologicznego, oprócz comiesięcznych spotkań, wzbogaciły kolejne znaczące wydarzenia. Pierwszym z nich była kolejna konferencja z cyklu *Sacrum w kulturze* (23 czerwca 2015), w ramach Międzynarodowych Targów SacroExpo, jakie co roku odbywają się w Kielcach. W trakcie tej konferencji, poświęconej problematyce ikony, wygłoszono następujące referaty: *Ikona każdego czasu* (ks. dr hab. Jerzy Tofiluk, prof. ChAT, rektor Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie), *Ikona drogą pojednania* (Michał Płoski, pisarz ikon, autor książek), *Czytanie ikony* (Dorota Mętrak, Szkoła Pisania Ikon w Kielcach), *Wyjątkowa deska: pokaz warsztatowy* (Ewa Sadowska, Szkoła Pisania Ikon w Kielcach). Konferencji towarzyszyła trzydniowa ekspozycja ikon (22-24 czerwca), która spotkała się z żywym zainteresowaniem odwiedzających Targi SacroExpo. Podjęto prace nad przygotowaniem profesjonalnej strony internetowej czasopisma „Kieleckie Studia Teologiczne”. Ks. Zbigniew Trzaskowski przedstawił współorganizowanych przez siebie trzech interdyscyplinarnych konferencji naukowych, z których szczególne zainteresowanie wzbudziła Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Ad mundur poëtarum et doctorum cum Deo. Książdz Profesor Bonifacy Miązek – życie i dzieło* (Wrocław, 25 marca 2015) poświęcona zasłużonemu dla kultury

i nauki polskiej kapłanowi, słaście z Uniwersytetu Wiedeńskiego i poecie. Dużym powodzeniem cieszy się zainicjowany w 2013 roku przez ks. Andrzeja Kwaśniewskiego, dyrektora Archiwum Diecezjalnego, trzyletni cykl szkolenia przewodników po diecezji kieleckiej. Wpisuje się on dobrze w strategię rozpowszechniania wiedzy o wczoraj i dziś Kościoła kieleckiego. W trakcie październikowego spotkania ks. Zbigniew Trzaskowski zaprezentował główne treści monografii: *Auslese in Deutsch. Zwischen Axiologie und Literatur* wydanej przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, pokłosie jego wieloletniego zainteresowania teologią literatury. Uczestnicy listopadowego spotkania pogratulowali ks. Andrzejowi Żądle uzyskania profesury zwyczajnej w zakresie teologii pastoralnej. 28 grudnia 2015 odbyło się spotkanie przygotowawcze kolejnej Konferencji *Sacrum w kulturze* poświęcone omówieniu jej programu i szczegółowej tematyki; padły propozycje tematów referatów oraz nazwisk prelegentów.

Oddział w Sandomierzu. Pracami oddziału kieruje ks. dr hab. Roman Bogusław Sieroń, prof. KUL. Oddział liczy 30 osób i działa przy Instytucie Teologicznym im. bł. Wincentego Kadłubka w Sandomierzu. W roku sprawozdawczym oddział sandomierski podjął wiele form działalności. Był organizatorem bądź współorganizatorem trzech międzynarodowych konferencji naukowych: pierwsza z nich odbyła się w ramach sandomierskich spotkań z Biblią, podejmując temat *Od ochrony środowiska po ekologię człowieka – zadania wychowawcze rodziny, państwa, Kościoła*, na kanwie najnowszego dokumentu papieża Franciszka – encykliki *Laudato si* (28 listopada 2015); druga podjęła temat *Historia, teraźniejszość i perspektywy dialogu chrześcijańsko-żydowskiego w 50-lecie deklaracji Soboru Watykańskiego II «Nostra Aetate»* (14 marca 2015), a trzecia poświęcona była zagadnieniu: *Prawa dziecka: realizacja w rodzinie i społeczeństwie* (Stalowa Wola–Sandomierz, 9–10 czerwca 2015). W czasie posiedzenia w Tygodniu Modlitw o Jedność Chrześcijan członkowie oddziału sandomierskiego wysłuchali wykładu ks. prof. dr hab. Józefa Krasieńskiego nt. *500-lecie wystąpienia Marcina Lutra i geneza Reformacji. Aspekt ekumeniczny* (20 stycznia 2016). Kierownik oddziału sandomierskiego był także współorganizatorem uroczystej sesji naukowej nt. *Abp Ignacy Tokarczuk – pasterz niezłomny, honorowy obywatel Stalowej Woli* (24 lutego 2015). Członkowie oddziału sandomierskiego wzięli również

udział w 19 krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych, wygłaszając referaty, bądź prowadząc obrady. Prowadzono także wzmoczoną działalność wydawniczą, czego owocem są 32 publikacje książkowe i artykuły redagowane bądź zamieszczone w pracach zbiorowych na łamach: „Roczników Teologicznych”, „Przeglądu Biblijnego”, „Kroniki Diecezji Sandomierskiej”, „Studia Leopoliensia”, „Resovia Sacra”, a zwłaszcza kwartalnika „Społeczeństwo i Rodzina” redagowanego przez kierownika oddziału, periodyku, który w ostatniej ocenie prowadzonej przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego (grudzień 2015) potwierdził posiadane 11 punktów za każdy zamieszczony w nim artykuł.

Oddział w Tarnowie. Kierownikiem oddziału jest ks. dr hab. Janusz Królikowski, prof. UPJPII. W roku sprawozdawczym kontynuowano badania nad dziejami diecezji tarnowskiej.

Oddział w Rzeszowie. Kierownikiem oddziału jest ks. dr hab. Andrzej Garbarz, prof. UR. W 2015 roku członkowie Polskiego Towarzystwa Teologicznego Oddziału w Rzeszowie prowadzili działalność naukowo-dydaktyczną w Wyższym Seminarium Duchownym w Rzeszowie, w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym, na Uniwersytecie Rzeszowskim, na Politechnice Rzeszowskiej oraz w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. W ramach tej działalności podejmowali współpracę w formie organizacji i czynnego udziału w konferencjach, sympozjach i szkoleniach. Współpracowali także w tym zakresie z rzeszowskim oddziałem Civitas Christiana. 21 kwietnia w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym im. św. Józefa Sebastiana Pelczara w Rzeszowie odbył się Etap Diecezjalny XIX Ogólnopolskiego Konkursu Wiedzy Biblijnej zorganizowany przez Civitas Christiana. Komisji konkursowej przewodniczył ks. dr Marek Dzik, a udział w nim wzięło 95 osób. Członkowie PTT włączyli się aktywnie w sympozjum biblijne pt. *Biblia a współczesne problemy rodziny*, zorganizowane przez Dzieło Biblijne im. Jana Pawła II w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym w Rzeszowie 25 maja 2015. Problematykę biblijną podjęto także w kolejnych konferencjach naukowych zorganizowanych przez Oddział Okręgowy Katolickiego Stowarzyszenia Civitas Christiana w Rzeszowie w Ośrodku Wypoczynkowo-Rehabilitacyjnym Caritas Diecezji Rzeszowskiej w Myczkowcach. 9 maja 2015 podczas takiej konferencji wykłady wygłosili m.in. ks. prof. dr hab. Tomasz Jelonek

(Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie), który przedstawił referat pt. *Przymierze jako model religii i prawa Izraela* i ks. dr hab. Jacenty Mastej (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), który poruszył temat *Christus vere resurrexit! Zmartwychwstanie i jego wiarygodność w Nowym Testamencie*. Następną konferencją z tego cyklu odbyła się 4 listopada 2015. Tym razem ks. prof. dr hab. Tomasz Jelonek mówił nt. *Mesjanizm w objawieniu biblijnym*, ks. mgr lic. Łukasz Szydelko (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) pojął temat *Różnorodność form duszpasterstwa biblijnego w polskim Kościele*, ks. dr Wojciech Radomski (Instytut Teologiczno-Pastoralny w Rzeszowie) przedstawił temat *Kobiety w życiu króla Dawida*; ks. dr hab. Jacenty Mastej przedstawił wykład *Pierwsi uczniowie Jezusa Chrystusa*, s. dr Joanna Nowińska SM (Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy w Krakowie) przybliżyła zagadnienie *Miłość i bliskość między Bogiem a człowiekiem w Apokalipsie św. Jana*. 17 października w Ośrodku Wypoczynkowo-Rehabilitacyjnym w Myczkowcach odbyła się sesja naukowa pt. *Kwestie narodowo-religijne w Małopolsce w latach 1918–1939*. Wykładowcami byli m.in. ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec (Uniwersytet Rzeszowski), który rozwinął temat *Przynależność wyznaniowa i obrządkowa grup etnicznych w Małopolsce okresu stanu międzywojennego* i ks. prof. dr hab. Józef Wołczański (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie), który przedstawił *Zagadnienia społeczno-narodowe i religijne w relacjach metropolitów lwowskich abp. Józefa Bilczewskiego (Kościoł obrządku łacińskiego) i abp. Andrzeja Szeptyckiego (Cerkiew obrządku greckokatolickiego)*. Warto odnotować także konferencje w Instytucie Teologiczno-Pastoralnym w Rzeszowie z udziałem członków PTT. 13 czerwca 2015 była to konferencja naukowa nt. *Społeczeństwo ryzyka. Problemy, wyzwania, konsekwencje*. W dniach 16–19 września odbył się w Rzeszowie XI Zjazd Stowarzyszenia Teologów Fundamentalistów w Polsce. Tematem obrad było zagadnienie: *Islam, Apologia i Dialog*. W organizację zjazdu włączyli się czynnie członkowie PTT. Współpracowali oni też z Duszpasterstwem Nauczycieli Diecezji Rzeszowskiej i Podkarpacką Rodziną Przyjaciół Szkół Jana Pawła II w organizacji konferencji wychowawczej z okazji V Tygodnia Wychowania i XV Dnia Papieskiego. Konferencja, w której uczestniczyło około 200 osób, odbyła się 1 października 2015. Członkowie PTT opublikowali

szereg tekstów, zwłaszcza popularnonaukowych w diecezjalnej prasie oraz prowadzili audycje w Katolickim Radiu VIA.

Oddział w Bielsku-Białej. Kierownikiem oddziału jest ks. prof. dr hab. Tadeusz Borutka. Oddział liczy aktualnie 47 członków. Spotykają się oni w ramach spotkania opłatkowego środowiska akademickiego Podbeskidzia oraz biorą udział w odbywającej się w listopadzie każdego roku sesji naukowej organizowanej wspólnie z Katedrą Polonistyki Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej. Bielski oddział PTT stwarza miejsce dla dyskusji ludzi związanych z Kościołem i przyczynia się do rozwoju myśli teologicznej i pastoralnej.

Oddział w Radomiu. Kierownikiem oddziału jest ks. dr hab. Marek Jagodziński. W roku sprawozdawczym oddział, liczący obecnie 61 osób, zorganizował dwie duże konferencje naukowe. Pierwsza zatytułowana *W hołdzie św. Janowi Pawłowi II w 10 rocznicę śmierci i pierwszą rocznicę kanonizacji* odbyła się 7 czerwca w parafii św. Mikołaja w Jedlni. W jej trakcie podjęto następujące tematy: „*Przyszłość świata idzie przez rodzinę*” – Jan Paweł II o miłości, małżeństwie i rodzicielstwie (ks. prof. dr hab. Ignacy Bokwa, prof. UKSW), *Encyklika „Redemptoris missio” jako szczyt papieskiego nauczania o działalności misyjnej Kościoła* (ks. dr hab. Marek Jagodziński, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II), *Ewangelia życia w nauczaniu św. Jana Pawła II* (ks. dr Jarosław Wojtkun, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu) i *Wolność w prawdzie. Prawda w wolności. Encyklika „Veritatis splendor” wobec wyzwań współczesności* (ks. dr Wojciech Wojtyła, Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu). Druga konferencja zatytułowana: *Wiek XIX w kulturze polskiej* odbyła się w Zwoleniu 16 maja 2015. W trakcie jej trwania wygłoszone zostały następujące referaty: *Wiek XIX i Polska skolonizowana* (dr hab. Dariusz Trzeźniowski, prof. UTH, dziekan Wydziału Filologiczno-Pedagogicznego Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu), *Kultura narodu bez państwa* (ks. dr Wojciech Wojtyła, Wydział Katechetyczny Kurii Diecezji Radomskiej), *Kształtowanie się instytucji kultury na początku XIX wieku – aspekty prawne i społeczne* (mgr Paweł Świtał), *Mesjanizm jako nurt polskiej filozofii XIX wieku* (mgr Marcin Nowak, Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego w Radomiu), *Nauczanie*

religii na ziemiach polskich w XIX w. (dr Jolanta Strojek), *Spoleczny i narodowy charakter działalności oo. Bernardynów w Radomiu w okresie niewoli narodowej* (ks. dr Michał Krawczyk), *Polska architektura sakralna XIX w.* (ks. dr Bartłomiej Krzos, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) oraz *Inspiracje filozoficzne w pedagogice Maurycego Straszewskiego* (ks. dr Paweł Gogacz).

Oddział w Sosnowcu. Kierownikiem oddziału, liczącego aktualnie 37 członków, jest ks. prof. dr hab. Jan Orzeszyna. W roku sprawozdawczym odbyły się łącznie cztery spotkania: w tym dwa dni skupienia, jedno sympozjum naukowe i jedno spotkanie organizacyjne. Dni skupienia dla członków i sympatyków PTT związane były z celebracją roku liturgicznego: *Wielkopostny Dzień Skupienia* (21 marca 2015) połączony był z wykładem nt. *Roli świeckich w Kościele* przedstawiciele Katolickiego Stowarzyszenia Civitas Christiana, a drugi *Adwentowy Dzień Skupienia* (28 listopada 2015) otworzył wykład ks. dr. Jerzego Bieleckiego, rektora Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie, nt. *Szanse edukacyjne Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie dla młodzieży szkolnej*. Dużym sukcesem zakończyło się zorganizowane przez oddział w Sosnowcu 17 października 2015 sympozjum naukowe: *Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię*, które odbyło się na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu. Patronat honorowy nad nim objął bp dr Grzegorz Kaszak. Uczestnicy konferencji wysłuchali następujących referatów: *Postawy spowiednika – postawa penitenta: ta sama wiara, odmienne zadania* (ks. prof. Józef Augustyn SJ), *Pojednanie z Bogiem, z samym sobą i z bliźnimi* (ks. dr Marek Dziewiecki), *Przebaczenie i pojednanie w małżeńskich i rodzinnych sytuacjach kryzysowych* (panel prowadzony przez ks. dr. hab. Pawła Sobierajskiego, mgr Agnieszkę Hajduk, dr Mirellę Krawczyk, mgr. Bartosza Krawczyka, prof. dr. hab. Marka Walancika), *Sytuacje niestandardowe w konfesjonale. Jak rozoznawać?* (ks. prof. Józef Augustyn SJ), *Przebaczenie i pojednanie w relacjach z bliskimi* (ks. dr Marek Dziewiecki), *Komunikacja interpersonalna w konfesjonale – między nami spowiednikami* (o. dr Piotr Jordan Śliwiński OFMCap), *Współczesne dykematy moralne penitenta* (ks. prof. Jan Orzeszyna). Za organizację sympozjum odpowiadał ks. dr Michał Borda. Materiały z konferencji ukażą się drukiem. Spotkanie organizacyjne poświęcone zaplanowaniu pracy

oddziału w roku akademickim 2015/2016 miało miejsce 29 sierpnia 2015. W jego trakcie referat nt. *Rozmawiamy z uczniami – wyzwania współczesnej komunikacji edukacyjnej* wygłosiła prof. dr hab. Eugenia Rostańska z Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

Oddział w Szczecinie nie został powołany 8 grudnia 2011 roku i działa przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Szczecińskiego. Kierownikiem oddziału jest ks. prof. dr hab. Andrzej Offmański. W roku sprawozdawczym oddział szczeciński zorganizował 3 konferencje naukowe. W dniach 15–16 czerwca 2015 odbyło się dwunaste już spotkanie zorganizowane wraz z katedrą katechetyki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego w Trzemeszynie. Tematem głównym była *Formacja ducha pokuty i pojednania w kontekście nowej ewangelizacji*. Konferencja składała się z trzech sesji: *Miłosierdzie Boże a duch nawrócenia i pokuty w XXI wieku*, *Sakrament pokuty i pojednania w katechezie* oraz *Kształtowanie wrażliwości sumienia a dzisiejsza aksjologia*. W konferencji wzięło udział 42 osób z całej Polski. Druga konferencja zorganizowana wraz z Katedrą Teologii Pastoralnej poświęcona była zagadnieniu: *Kościół Franciszka – priorytety i wyzwania pontyfikatu*. W jej trakcie wygłoszono szereg ciekawych referatów, m.in. *Kościół pontyfikatu Franciszka* (ks. dr hab. Wiesław Łużyński, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), *Papieża Franciszka metafory Kościoła* (ks. dr hab. Andrzej Draguła, prof. US), *Wizje Kościoła Y. Congara a papieża Franciszka* (ks. dr Mariusz Jagielski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu), *Edukacyjny wymiar tweedów papieża Franciszka* (ks. dr hab. Robert Nęcek, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie), *Kościół jako ewangelizacyjny zaczyn* (ks. dr hab. Grzegorz Chojnacki, Uniwersytet Szczeciński), *Troska o wspólny dom. Ekologia integralna papieża Franciszka* (ks. dr Roman Misiak, Uniwersytet Szczeciński). W konferencji wzięły udział 62 osoby. Trzecia konferencja w roku sprawozdawczym odbyła się 14 listopada 2015 w sali konferencyjnej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego i poświęcona była zagadnieniu *Wiara w sytuacji globalizmu. 1050 lat od Chrztu Polski*. Po wprowadzeniu na temat nadzwyczajnego jubileuszu miłosierdzia i 1050 rocznicy chrztu Polski przestawiony został dwugłos *Ewangelizacja w Polsce i Pomorzu Zachodnim przez 1050 lat – spojrzenie historyka* (ks. dr hab. Grzegorz Wejman, prof. US) oraz *Wiara na*

Pomorzu Zachodnim 1050 lat później (XXI wieku) – spojrzenie socjologa (ks. dr Roman Misiak). Konferencji towarzyszyła żywa dyskusja. Do PTT przyjęto także 6 nowych członków.

Oddział w Toruniu. Pracami oddziału kieruje ks. prof. dr. hab. Dariusz Zagórski. W roku sprawozdawczym odbyły się cztery zebrania zarządu, z których na szczególną uwagę zasługuje to z 20 maja 2015, w trakcie którego wysłuchano odczytu dr Żanety Sztylc nt. *Magdalena Mortęska – reformatorka edukacji dziewcząt w okresie potrydenckim*. Oddział patronował w przygotowaniu dwóch konferencji: *The Biblical Exegesis of Thomas Aquinas and its Contemporary Relevance* (Toruń, 20–22 kwietnia 2015) oraz Teologiczno-Etnologicznej Konferencji Akademickiej nt. *Człowiek – czystość i brud* (Toruń, 28–29 października 2015). Oddział w Toruniu był głównym organizatorem konferencji: *Między mistyką a codziennością. Magdalena Mortęska i jej rola w reformie trydenckiej* (Toruń, 2 grudnia 2015) oraz położył podwaliny pod przygotowanie pracowni poświęconej Magdalenie Mortęskiej. W tym celu wyremontowany został gruntownie lokal i w pełni umeblowany. Członkowie PTT zebrali w tym czasie liczne materiały odnoszące się do historii życia i działalności benedyktyńskiej ksieni. Otwarcie pracowni nastąpi w roku 2016.

Oddział we Włocławku został powołany w 90 roku istnienia PTT. Kierownikiem oddziału jest ks. dr hab. Lech Król. W roku sprawozdawczym odbyły się cztery spotkania naukowe. Pierwsze 21 stycznia 2015 miało charakter spotkania otwartego. W jego trakcie wykład nt. *Idea legalizmu jako fundament Państwa Polskiego na wygnaniu (1939–1990)* wygłosił dr hab. Sławomir Cenckiewicz, historyk czasów najnowszych, były pracownik IPN, publicysta i pracownik Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. Drugie spotkanie zorganizowane dla członków towarzystwa odbyło się 27 maja 2015. W jego trakcie wykład pt. *Józef Piłsudski a Kościół katolicki. W 80. rocznicę śmierci Marszałka* wygłosił ks. dr hab. Józef Dębiński, profesor historii Wyższej Szkoły Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu. Trzecie spotkanie Oddziału we Włocławku odbyło się 22 października 2015 i miało kształt sesji modlitewno-naukowej poświęconej życiu konsekrowanemu. Strukturę spotkania tworzyły dwie części. Pierwsza miała miejsce w kościele seminaryjnym, w którym była sprawowana uroczysta

Eucharystia pod przewodnictwem bp. Wiesława Meringa. Homilię okolicznościową wygłosił ks. prof. dr hab. Jacek Kiciński z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Natomiast druga część miała miejsce w auli kard. Stefana Wyszyńskiego, gdzie wykład pt. *Ewangelia, prorocstwo, nadzieja – w życiu i posłudze osoby konsekrowanej* wygłosił także ks. prof. dr hab. Jacek Kiciński. Czwarte spotkanie oddziału odbyło się 9 grudnia 2015 i miało charakter uroczystej sesji naukowej poświęconej uczczeniu 70 urodzin bp. Wiesława Meringa, ordynariusza wrocławskiego. W części pierwszej spotkania ks. dr hab. Jacek Szymański, rektor Wyższego Seminarium we Włocławku, wygłosił laudację jubileuszową, w której przedstawiając sylwetkę jubilata, wskazał na bardzo wymowne i charakterystyczne epizody z jego życia. Po niej nastąpiła prezentacja 17 tomu „Studiów Włocławskich” dedykowanych Jubilatowi. W drugiej części spotkania naukowego wykład pt. *Tajemnica słowa i sztuka jego przekazu* wygłosił ks. prof. dr hab. Kazimierz Panuś. Warto podkreślić, że rocznik naukowy „Studia Włocławskie” uzyskał w ubiegłym roku w ramach ewaluacji 6 punktów.

Oddział w Pelplinie został powołany w 2014 roku. Oddziałem, liczącym obecnie 38 członków, kieruje ks. dr hab. Janusz Szulist. W roku sprawozdawczym 20 listopada 2015 w gmachu Biblioteki Diecezjalnej w Pelplinie odbyło się doroczne spotkanie zarządu. Ponadto członkowie oddziału współorganizowali dwie konferencje: Pelpliński Areopag nt. *Religijność Pomorza* (24–25 kwietnia 2015) wraz z Kurią Diecezjalną Pelplińską oraz Zrzeszeniem Kaszubsko-Pomorskim oraz ogólnopolską konferencję naukową nt. *Posoborowa eklezjologia Josepha Ratzingera Benedykta XVI* (Toruń, 10 grudnia 2015) wraz z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Trwają prace nad kolejnym Pelplińskim Areopagiem pt. *Szkoła na Pomorzu, Pomorze w szkole*, który odbędzie się 22–23 kwietnia 2016 roku. Oddział w Pelplinie wydaje „Studia Pelplińskie”, które w ostatniej ocenie ministra nauki i szkolnictwa wyższego otrzymały 7 punktów.

Oddział w Elblągu został powołany decyzją zarządu 24 listopada 2015. Jego organizacji podjął się ks. dr Krzysztof Kaoka. Uroczysta inauguracja działalności oddziału z udziałem bp. Jacka Jezierskiego odbędzie się w Elblągu 26 kwietnia 2016.

4. Uwagi końcowe

Do najważniejszych dokonań zarządu Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie w roku sprawozdawczym należy zaliczyć powstanie oddziału terenowego w Elblągu. Mając na uwadze powstałe w latach 2011–2014 oddziały w Szczecinie, Toruniu i Pelplinie, nie będzie żadną przesadą stwierdzenie, że towarzystwo faktycznie rozciągnęło swoją działalność na całą Polskę.

Godna podkreślenia jest bliska współpraca z Sacro-Expo w Kielcach. Pozwala to członkom towarzystwa kształtować i inspirować myślą religijną współczesną sztukę.

Po raz pierwszy Polskie Towarzystwo Teologiczne wzięło udział w konkursie Narodowy Program Rozwój Humanistyki, składając 3 wnioski o finansowanie projektów badawczych. Dużym sukcesem jest zakwalifikowanie do finansowania jednego z nich pt. *Kazania w kulturze polskiej. Edycje kolekcji tematycznych (kontynuacja)* na opracowanie do 2019 roku czterech antologii kazań: adwentowych, bożonarodzeniowych, wielkanocnych i patriotycznych. W przygotowaniu wniosków godne podkreślenia są wysiłki kierownika Sekcji Wydawniczej Sebastiana Wojnowskiego. Kierowane przez niego Wydawnictwo UNUM uzyskało po raz pierwszy wyróżnienie FENIKS 2015 Stowarzyszenia Wydawców Katolickich. Wyróżnienie to w kategorii Seria Wydawnicza przyznano za wydanie w ramach serii Kazania w Kulturze Polskiej trzech obszernych antologii kazań maryjnych, funeralnych i pasyjnych.

Na szczególne uznanie zasługuje ożywiona działalność oddziałów w Sandomierzu i Sosnowcu oraz krakowskich sekcji teologii życia konsekrowanego, socjologiczno-pastoralnej, misjologicznej, duchowości, sztuki sakralnej.

Polskie Towarzystwo Teologiczne jest kościelną osobą prawną o zasięgu ogólnopolskim. Stąd też zarząd na ręce kard. Stanisława Dziwisza oraz biskupów obecnych na walnym zebraniu składa serdeczne podziękowanie Konferencji Episkopatu Polski za troskę władz kościelnych o rozwój towarzystwa. Zarząd dziękuje również wszystkim aktywnym członkom towarzystwa, którzy mimo wielorakich trudności czynią wszystko, aby jego działalność była kontynuowana i służyła dalszemu uwrażliwieniu polskiego społeczeństwa na myśl teologiczną.

